

Samling af Afgørelser

RETTENS DOM (Fjerde Afdeling)

13. september 2013*

»Konkurrence — karteller — markedet for paraffinvoks — markedet for råparaffin — beslutning, hvori der konstateres en overtrædelse af artikel 81 EF — prisfastsættelse og markedsdeling — bevis for kartellets eksistens — begrebet samlet og vedvarende overtrædelse — overtrædelsens varighed — overtrædelsens ophør — retningslinjerne for beregning af bøder af 2006 — ligebehandling — uskyldsformodning — ansvaret for overtrædelsen — et moderselskabs ansvar for overtrædelser af konkurrencereglerne begået af dets datterselskaber — afgørende indflydelse øvet af moderselskabet — formodning i tilfælde af en kapitalandel på 100% — proportionalitet — afrundingsmetode — fuld prøvelsesret«

I sag T-566/08,

Total Raffinage Marketing, Puteaux (Frankrig), ved advokaterne A. Vandencastele, C. Falmagne, C. Lemaire og S. Naudin,

sagsøger,

mod

Europa-Kommissionen ved F. Castillo de la Torre og A. Biolan, som befuldmægtigede, bistået af advokat N. Coutrelis,

sagsøgt,

angående en påstand principalt om delvis annullation af Kommissionens beslutning K(2008) 5476 endelig af 1. oktober 2008 om en procedure i henhold til artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/39.181 – Lysvoks), subsidiært en påstand om nedsættelse af den bøde, sagsøgeren blev pålagt,

har

RETTEN (Fjerde Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, O. Czúcz (refererende dommer), og dommerne I. Labucka og K. O'Higgins,

justitssekretær: fuldmægtig C. Kristensen,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 20. oktober 2010,

afsagt følgende

* Processprog: fransk.

Dom

Sagens faktiske omstændigheder

- 1 Ved beslutning K(2008) 5476 endelig af 1. oktober 2008 om en procedure i henhold til artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/39.181 – Lysvoks) (herefter »den anfægtede beslutning«) fastslog Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, at sagsøgeren, Total Raffinage Marketing SA (tidligere Total France SA), og dennes moderselskab, Total SA, som ejede sagsøgeren fuldt ud, sammen med andre virksomheder havde overtrådt artikel 81, stk. 1, EF og artikel 53, stk. 1, i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS) ved at deltage i et kartel på markedet for paraffinvoks i EØS og på det tyske marked for råparaffin.
- 2 Adressaterne for den anfægtede beslutning er, ud over sagsøgeren og dennes moderselskab, Total SA (herefter under ét »Total-koncernen« eller »Total«), følgende selskaber: ENI SpA, Esso Deutschland GmbH, Esso Société Anonyme Française, ExxonMobil Petroleum and Chemical BVBA og Exxon Mobil Corp. (herefter under ét »ExxonMobil«), H&R ChemPharm GmbH, H&R Wax Company Vertrieb GmbH og Hansen & Rosenthal KG (herefter under ét »H&R«), Tudapetrol Mineralölerzeugnisse Nils Hansen KG, MOL Nyrt., Repsol YPF Lubricantes y Especialidades SA, Repsol Petróleo SA og Repsol YPF SA (herefter under ét »Repsol«), Sasol Wax GmbH, Sasol Wax. International AG, Sasol Holding in Germany GmbH og Sasol Ltd (herefter under et »Sasol«), Shell Deutschland Oil GmbH, Shell Deutschland Schmierstoff GmbH, Deutsche Shell GmbH, Shell International Petroleum Company Ltd, The Shell Petroleum Company Ltd, Shell Petroleum NV og The Shell Transport and Trading Company Ltd (herefter under ét »Shell«) samt RWE Dea AG og RWE AG (herefter under ét »RWE«) (første betragtning til den anfægtede beslutning).
- 3 Paraffinvoks fremstilles af råolie på et raffinaderi. Det bruges til fremstilling af varer som stearinlys, kemiske produkter, dæk og bilprodukter og anvendes inden for gummi-, emballage-, klæbemiddel- og tyggegummiindustrien (fjerde betragtning til den anfægtede beslutning).
- 4 Råparaffin er den råvare, der kræves for at fabrikere paraffinvoks. Den fremstilles i raffinaderierne som et biprodukt ved produktionen af olie på grundlag af råolie. Den afsættes også til endelige kunder, såsom producenter af spånplader (femte betragtning til den anfægtede beslutning).
- 5 Kommissionen indledte sin undersøgelse, efter at Shell Deutschland Schmierstoff ved skrivelse af 17. marts 2005 havde underrettet den om, at der bestod et kartel, og anmodet den om bødefritagelse i henhold til Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 2002 C 45, s. 3, herefter »samarbejdsmeddelelsen af 2002«) (72. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 6 Den 28. og 29. april 2005 foretog Kommissionen i henhold til artikel 20, stk. 4, i Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16. december 2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i [artikel 81 EF og 82 EF] (EFT 2003 L 1, s. 1) kontrolundersøgelser på stedet i »H&R/Tudapetrols«, ENI's, MOL's, Sasols, ExxonMobils, Repsols og Totals lokaler (75. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 7 Den 29. maj 2007 tilstillede Kommissionen de selskaber, hvortil der henvises i præmis 2 ovenfor, herunder Total France, en klagepunktsmeddelelse (85. betragtning til den anfægtede beslutning). Total France besvarede klagepunktsmeddelelsen ved skrivelse af 14. august 2007.
- 8 Den 10. og 11. december 2007 afholdt Kommissionen en høring, hvori Total France deltog (91. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 9 På grundlag af de beviser, den var i besiddelse af, fastslog Kommissionen i den anfægtede beslutning, at adressaterne, som udgjorde størstedelen af producenterne af paraffinvoks og råparaffin i EØS, havde deltaget i en samlet, kompleks og vedvarende overtrædelse af artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53,

som omfattede hele EØS' område. Overtrædelsen bestod i aftaler eller samordnet praksis vedrørende prisfastsættelse samt udveksling og fremlæggelse af følsomme handelsoplysninger vedrørende paraffinvoks (herefter »overtrædelsens primære aspekt«). For RWE's (senere Shells), ExxonMobils, MOL's, Repsols, Sasols og Totals vedkommende vedrørte overtrædelsen angående paraffinvoks ligeledes opdeling af kunder eller markeder (herefter »overtrædelsens andet aspekt«). Desuden drejede den af RWE, ExxonMobil, Sasol og Total begåede overtrædelse sig ligeledes om råparaffin afsat til endelige kunder på det tyske marked (herefter »råparaffinaspektet af overtrædelsen«) (2., 95. og 328. betragtning til samt artikel 1 i den anfægtede beslutning).

- 10 Den ulovlige praksis blev udøvet på konkurrencebegrænsende møder, som deltagerne benævnte »tekniske møder« eller undertiden »Blauer Salon-møder«, samt på »råparaffinmøder«, der særligt drejede sig om spørgsmål vedrørende råparaffin.
- 11 Ifølge den anfægtede beslutning havde medarbejdere i Total France deltaget direkte i overtrædelsen i hele den periode, hvori den fandt sted. Kommissionen holdt derfor Total France ansvarlig for selskabets deltagelse i kartellet (555. og 556. betragtning til den anfægtede beslutning). Endvidere havde over 98% af Total France i perioden fra 1990 til overtrædelsens ophør været ejet direkte eller indirekte af Total SA. Kommissionen fandt, at det på grundlag heraf kunne formodes, at Total SA havde øvet afgørende indflydelse på Total France's adfærd, da de to selskaber var dele af en og samme virksomhed (557.-559. betragtning til den anfægtede beslutning). Under retsmødet henviste sagsøgeren som svar på et mundtligt spørgsmål om den omstændighed, at sagsøgerens moderselskab var blevet gjort ansvarligt, til hele den række af oplysninger, som Total SA har fremlagt i den konnekse sag T-548/08, Total SA mod Kommissionen, hvori der afsiges dom i dag. I denne sag har Total SA som svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten oplyst, at Total SA, direkte eller indirekte, ejede 100% af Total France i den omhandlede periode.
- 12 Størrelsen af de bøder, der blev pålagt i det foreliggende tilfælde, blev udmålt på grundlag af retningslinjerne for beregning af bøder efter artikel 23, stk. 2, litra a), i forordning nr. 1/2003 (EUT 2006 C 210, s. 2, herefter »2006-retningslinjerne«), som var gældende på det tidspunkt, hvor Kommissionen tilstillede de selskaber, hvortil der henvises i præmis 2 ovenfor, klagepunktsmeddelelsen.
- 13 I sagsøgerens tilfælde lagde Kommissionen indledningsvis værdien af den årlige afsætning på de relevante markeder til grund. Den udgjorde 31 133 865 EUR (hvoraf råparaffin tegnede sig for 1 993 865 EUR).
- 14 Derpå tog den under hensyn til overtrædelsens grovhed 18% af værdien af den årlige afsætning af paraffinvoks og 15% af værdien af den årlige afsætning af råparaffin i betragtning. De derved fremkomne beløb blev for at tage hensyn til overtrædelsens varighed multipliceret med en faktor på 13 for paraffinvoks og en faktor på 7 for råparaffin. Endvidere lod Kommissionen i henhold til 2006-retningslinjernes punkt 25 bødens grundbeløb omfatte et ekstrabeløb (»adgangsgebyr«), som repræsenterede 18% af værdien af den årlige afsætning af paraffinvoks og 15% af værdien af den årlige afsætning af råparaffin. På denne måde nåede Kommissionen frem til at fastsætte et grundbeløb for bøden, som for Total androg 75 390 000 EUR (671. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 15 Kommissionen tog ikke nogen skærpende eller formildende omstændighed i betragtning for sagsøgeren, hvorfor bødens grundbeløb ikke blev reguleret under hensyn hertil. Med henblik på den afskrækkende virkning fastsatte Kommissionen imidlertid i henhold til 2006-retningslinjernes artikel 30 en multiplikator på 1,7 under hensyn til Total-koncernens store samlede omsætning. Ved at multiplicere grundbeløbet med denne faktor nåede Kommissionen herefter frem til et reguleret grundbeløb for bøden på 128 163 000 EUR.

- 16 Da bøden ikke blev nedsat i medfør af Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 2002 C 45, s. 3), svarer det regulerede grundbeløb på 128 163 000 EUR til bødens samlede beløb (785. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 17 Den anfægtede beslutning indeholder navnlig følgende bestemmelser:

»*Artikel 1*

Følgende virksomheder har overtrådt bestemmelserne i artikel 81, stk. 1, [EF] og fra den 1. januar 1994 EØS-aftalens artikel 53 ved i de angivne tidsrum at have deltaget i en vedvarende aftale og/eller en samordnet praksis inden for paraffinvokssektoren i fællesmarkedet og fra den 1. januar 1994 i EØS:

[...]

Total France SA: fra den 3. september 1992 til den 28. april 2005

Total SA: fra den 3. september 1992 til den 28. april 2005.

For følgende virksomheder vedrører overtrædelsen ligeledes i de angivne tidsrum råparaffin afsat til endelige kunder på det tyske marked:

Total France SA: fra den 30. oktober 1997 til den 12. maj 2004

Total SA: fra den 30. oktober 1997 til den 12. maj 2004.

[...]

Artikel 2

For den i artikel 1 omhandlede overtrædelse pålægges følgende bøder:

ENI SpA: 29 120 000 EUR

Esso Société Anonyme Française: 83 588 400 EUR,

heraf i fællesskab og solidarisk med

ExxonMobil Petroleum and Chemical BVBA og ExxonMobil Corporation: 34 670 400 EUR, heraf i fællesskab og solidarisk med Esso Deutschland GmbH: 27 081 600 EUR

Tudapetrol Mineralölerzeugnisse Nils Hansen KG: 12 000 000 EUR

Hansen & Rosenthal KG i fællesskab og solidarisk med H&R Wax Company Vertrieb GmbH: 24 000 000 EUR,

heraf i fællesskab og solidarisk med

H&R ChemPharm GmbH: 22 000 000 EUR

MOL Nyrt.: 23 700 000 EUR

Repsol YPF Lubricantes y Especialidades SA i fællesskab og solidarisk med Repsol Petróleo SA og Repsol YPF SA: 19 800 000 EUR

Sasol Wax GmbH: 318 200 000 EUR,

heraf i fællesskab og solidarisk med

Sasol Wax International AG, Sasol Holding in Germany GmbH og Sasol Limited: 250 700 000 EUR

Shell Deutschland Oil GmbH, Shell Deutschland Schmierstoff GmbH, Deutsche Shell GmbH, Shell International Petroleum Company Limited, the Shell Petroleum Company Limited, Shell Petroleum NV og the Shell Transport and Trading Company Limited: 0 EUR

RWE-Dea AG i fællesskab og solidarisk med RWE AG: 37 440 000 EUR

Total France SA i fællesskab og solidarisk med Total SA: 128 163 000 EUR.«

Retsforhandlinger og parternes påstande

- 18 Ved stævning indleveret til Rettens Justitskontor den 17. december 2008 har sagsøgeren anlagt den foreliggende sag.
- 19 Sagsøgeren har nedlagt følgende påstande:
- Den anfægtede beslutnings artikel 1 og 2 annulleres, i den udstrækning de vedrører sagsøgeren.
  - Subsidiært nedsættes den bøde, der pålægges i den anfægtede beslutnings artikel 2, væsentligt.
  - Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.
- 20 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:
- Frifindelse.
  - Sagsøgeren tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Retlige bemærkninger

- 21 Til støtte for sine påstande om delvis annullation af den anfægtede beslutning og om nedsættelse af den bøde, sagsøgeren blev pålagt, har denne fremsat 11 anbringender.
- 22 Det første anbringende vedrører tilsidesættelse af artikel 81 EF og af begrundelsespligten i forbindelse med bedømmelsen af råparaffinaspektet af overtrædelsen. Det andet anbringende vedrører tilsidesættelse af artikel 81 EF og af begrundelsespligten i forbindelse med spørgsmålet om, hvorvidt den med paraffinvoks forbundne praksis blev gennemført. Det tredje anbringende vedrører tilsidesættelse af artikel 81 EF og af principperne om uskyldsformodning, retssikkerhed og ligebehandling i forbindelse med spørgsmålet om, hvorvidt sagsøgerens deltog i overtrædelsen efter den 12. maj 2004. Det fjerde anbringende vedrører tilsidesættelse af artikel 81 EF og af princippet om uskyldsformodning som følge af Kommissionens manglende hensyntagen til, at sagsøgeren havde afbrudt sin deltagelse i den omhandlede praksis. Det femte anbringende vedrører tilsidesættelse af begrundelsespligten og af 2006-retningslinjerne som følge af manglende hensyntagen til, at kartellet ikke blev udmøntet i praksis. Det sjette anbringende vedrører tilsidesættelse af begrundelsespligten og af 2006-retningslinjerne ved fastsættelsen af den periode, der dannede grundlag for beregningen af bødens grundbeløb. Det syvende anbringende vedrører tilsidesættelse af 2006-retningslinjerne og af proportionalitetsprincippet ved fastlæggelsen af, hvor stor en procentdel af værdien af afsætningen af

råparaffin der skulle tages i betragtning. Det ottende anbringende vedrører tilsidesættelse af forordning nr. 1/2003 og af principperne om proportionalitet, ligebehandling og uskyldsformodning i relation til den i 2006-retningslinjerne fastsatte beregningsmetode. Det niende anbringende vedrører tilsidesættelse af 2006-retningslinjerne og af principperne om individuelle straffe og sanktioner og om proportionalitet i forbindelse med fastsættelsen af det ekstrabeløb, som indgår i bøden med henblik på den afskrækkende virkning. Det tiende anbringende vedrører tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet ved fastsættelsen af størrelsen af bøden. Det ellefte anbringende vedrører tilsidesættelse af artikel 81 EF som følge af, at Total Frances moderselskab, Total SA, blev gjort ansvarligt for den konkurrencebegrænsende praksis, Total SA havde udøvet. Derudover fremsatte sagsøgeren under retsmødet et 12. anbringende vedrørende tilsidesættelse af sagsøgerens ret til kontradiktion for så vidt angår den omstændighed, at den omsætning, de øvrige selskaber i Total-koncernen tegnede sig for, blev medtaget i den værdi af afsætningen, som blev anvendt ved bødeberegningen.

23 Retten finder det hensigtsmæssigt at begynde med prøvelsen af det andet anbringende.

1. Om det andet anbringende vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF og af begrundelsespligten for så vidt angår den med paraffinvoks forbundne praksis

24 Det bemærkes indledningsvis, at Kommissionen i anden betragtning til den anfægtede beslutning under overskriften »Sammenfatning af overtrædelsen« fandt, at adressaterne havde deltaget i en samlet, kompleks og vedvarende overtrædelse af artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53. For så vidt angår paraffinvoks bestod overtrædelsen i »aftaler eller samordnet praksis vedrørende prisfastsættelse samt udveksling og fremlæggelse af følsomme handelsoplysninger« (overtrædelsens primære aspekt) samt i »opdeling af kunder og/eller markeder« (overtrædelsens andet aspekt).

25 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionens bedømmelse af beviserne for de to første aspekter af overtrædelsen, som drejer sig om paraffinvoks, er fejlagtig. Kommissionen tilsidesatte følgelig artikel 81 EF og sin begrundelsespligt.

26 I det første led af nærværende anbringende har sagsøgeren hævdet, at der af den adfærd, som er omfattet af overtrædelsens primære aspekt, kun kan føres bevis for udvekslingen af oplysninger om situationen på markedet for paraffinvoks og om salgsmængderne og de anvendte priser, hvorimod aftalerne og den samordnede praksis vedrørende fastsættelsen af prisen for paraffinvoks ikke med føje kan gøres gældende imod sagsøgeren på grundlag af materialet i sagsakterne.

27 I det andet led har sagsøgeren påberåbt sig, at Kommissionen retsstridigt så bort fra, at der ikke var bevis for, at aftalerne om prisfastsættelse var blevet udmøntet i praksis.

28 I det tredje led har sagsøgeren foreholdt Kommissionen, at det ikke kan påvises på grundlag af beviserne i sagsakterne, at sagsøgeren deltog i det andet aspekt af overtrædelsen, dvs. opdelingen af geografiske markeder og kunder på de tekniske møder vedrørende paraffinvoks.

29 I det fjerde led har sagsøgeren gjort gældende, at den økonomiske analyse af salgspriserne, som sagsøgeren fremlagde, viser, at denne ikke som hævdet deltog i en aftale om prisfastsættelse.

Indledende bemærkninger

Begreberne aftale og samordnet praksis

- 30 Ifølge artikel 81, stk. 1, EF er alle aftaler mellem virksomheder, alle vedtagelser inden for sammenslutninger af virksomheder og alle former for samordnet praksis, der kan påvirke handelen mellem medlemsstater, og som har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet, uforenelige med fællesmarkedet og forbudt.
- 31 For at der er tale om en aftale i henhold til artikel 81, stk. 1, EF, er det tilstrækkeligt, at de pågældende virksomheder har givet udtryk for en fælles vilje til at optræde på markedet på en bestemt måde (Rettens dom af 17.12.1991, sag T-7/89, Hercules Chemicals mod Kommissionen, Sml. II, s. 1711, præmis 256, og af 20.3.2002, sag T-9/99, HFB m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1487, præmis 199).
- 32 En aftale i den i artikel 81, stk. 1, angivne betydning kan anses for indgået, så snart der er enighed om selve princippet i konkurrencebegrænsningen, selv om de konkrete elementer i den påtænkte begrænsning endnu er genstand for forhandling (jf. i denne retning dommen i sagen HFB m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 31 ovenfor, præmis 151-157 og 206).
- 33 Begrebet »samordnet praksis« omhandler en form for koordinering mellem virksomheder, hvorved disse ikke går så langt som til at slutte en egentlig aftale, men dog bevidst erstatter den risiko, der er forbundet med normal konkurrence, med et indbyrdes praktisk samarbejde (Domstolens domme af 8.7.1999, sag C-49/92 P, Kommissionen mod Anic Partecipazioni, Sml. I, s. 4125, præmis 115, og sag C-199/92 P, Hüls mod Kommissionen, Sml. I, s. 4287, præmis 158).
- 34 I denne henseende udelukker artikel 81, stk. 1, EF enhver direkte eller indirekte kontakt mellem de erhvervsdrivende, som er egnet til enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents markedsadfærd eller at informere en sådan konkurrent om den markedsadfærd, som man har besluttet sig til – eller overvejer – selv at følge, når denne kontakt har til formål eller til følge at begrænse konkurrencen (jf. i denne retning dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 33 ovenfor, præmis 116 og 117).

Principperne om vurdering af beviser

- 35 Ifølge retspraksis skal Kommissionen føre bevis for de overtrædelser, den fastslår, og for, at de omstændigheder, som udgør overtrædelser, faktisk foreligger (jf. Domstolens dom af 17.12.1998, sag C-185/95 P, Baustahlgewebe mod Kommissionen, Sml. I, s. 8417, præmis 58, og Rettens dom af 27.9.2006, forenede sager T-44/02 OP, T-54/02 OP, T-56/02 OP, T-60/02 OP og T-61/02 OP, Dresdner Bank m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 3567, præmis 59 og den deri nævnte retspraksis).
- 36 Med hensyn til rækkevidden af den retslige prøvelse er det fast retspraksis, at Retten under et annulationssøgsmål vedrørende en beslutning om anvendelse af artikel 81, stk. 1, EF generelt skal udøve fuld kontrol med, om betingelserne for at anvende artikel 81, stk. 1, EF er opfyldt (jf. Rettens dom af 26.10.2000, sag T-41/96, Bayer mod Kommissionen, Sml. II, s. 3383, præmis 62 og den deri nævnte retspraksis).
- 37 I denne forbindelse skal, såfremt der hos Retten foreligger en tvivl, dette komme den virksomhed til gode, der er adressat for beslutningen, hvorved en overtrædelse fastslås. Retten må derfor ikke konkludere, at Kommissionen i tilstrækkeligt omfang har bevist, at den omtvistede overtrædelse foreligger, såfremt Retten fortsat nærer tvivl på dette punkt, navnlig under en sag med påstand om annulation af en beslutning om pålæggelse af en bøde (dommen i sagen Dresdner Bank m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 35 ovenfor, præmis 60).

- 38 I denne sidstnævnte situation skal der nemlig tages hensyn til princippet om uskyldsformodning, hvilket princip bl.a. fremgår af artikel 6, stk. 2, i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950, som udgør generelle principper for Den Europæiske Union. Henset til arten af de omtvistede overtrædelser samt til karakteren af og strengheden af de hertil knyttede sanktioner finder princippet om uskyldsformodning navnlig anvendelse på sager vedrørende tilsidesættelser af konkurrencereglerne, der gælder for virksomhederne, som vil kunne føre til pålæggelse af bøder eller tvangsbøder (jf. i denne retning dommen i sagen *Dresdner Bank m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 35 ovenfor, præmis 61 og den deri nævnte retspraksis).
- 39 Det er derfor nødvendigt, at Kommissionen fremlægger præcise og samstemmende beviser for, at overtrædelserne er blevet begået. Det er imidlertid væsentligt at understrege, at hver enkelt af de af Kommissionen fremlagte beviser ikke nødvendigvis skal opfylde disse kriterier i forhold til hver enkelt led i overtrædelserne. Det er tilstrækkeligt, at den række indicier, som institutionen har påberåbt sig, bedømt i deres helhed opfylder dette krav (jf. dommen i sagen *Dresdner Bank m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 35 ovenfor, præmis 62 og 63 og den deri nævnte retspraksis).
- 40 De indicier, Kommissionen har påberåbt sig i beslutningen for at bevise, at en virksomhed har overtrådt artikel 81, stk. 1, EF, skal ikke bedømmes isoleret, men som et hele (jf. Rettens dom af 8.7.2008, sag T-53/03, *BPB mod Kommissionen*, Sml. II, s. 1333, præmis 185 og den deri nævnte retspraksis).
- 41 Det skal ligeledes bemærkes, at Kommissionen i praksis ofte er nødt til at bevise, at der foreligger en overtrædelse, under omstændigheder, hvor denne opgave ikke er let, idet der kan være forløbet flere år, siden de faktiske omstændigheder, der udgør overtrædelserne, fandt sted, og idet flere af de virksomheder, som undersøgelsen var rettet mod, ikke har samarbejdet aktivt med Kommissionen. Selv om det nødvendigvis påhviler Kommissionen at bevise, at en ulovlig aftale om opdeling af markederne er blevet indgået, ville det være urimeligt derudover at kræve, at den fører bevis for den særlige fremgangsmåde, hvorved dette mål skulle nås. Det ville således være alt for let for en virksomhed, der er skyldig i en overtrædelse, at slippe fri for enhver sanktion, hvis den til sin fordel kunne påberåbe sig den upræcise karakter af de fremlagte oplysninger vedrørende en ulovlig aftales anvendelsesmåde i en situation, hvor der stadig foreligger tilstrækkeligt bevis for, at aftalen fandtes og for dens konkurrencestridige formål. Virksomhederne kan forsvare sig hensigtsmæssigt i en sådan situation, forudsat at de har mulighed for at udtale sig om alle de beviser, Kommissionen gør gældende over for dem (Rettens dom af 8.7.2004, forenede sager T-67/00, T-68/00, T-71/00 og T-78/00, *JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen*, Sml. II, s. 2501, præmis 203).
- 42 Med hensyn til de beviser, som kan påberåbes med henblik på at påvise en overtrædelse af artikel 81 EF, er det princip, der finder anvendelse i unionsretten, princippet om den frie bevisbedømmelse (Rettens dom af 8.7.2004, sag T-50/00, *Dalmine mod Kommissionen*, Sml. II, s. 2395, præmis 72).
- 43 For så vidt angår bevisværdien af de forskellige beviser er det eneste relevante kriterium for bedømmelsen af de fremlagte beviser disses troværdighed (dommen i sagen *Dalmine mod Kommissionen*, nævnt i præmis 42 ovenfor, præmis 72).
- 44 Ifølge de almindelige bevisregler afhænger troværdigheden og dermed bevisværdien af et dokument af, hvem dokumentet hidrører fra, under hvilke omstændigheder det er blevet til, hvem det er rettet til, og dets indhold (Rettens dom af 15.3.2000, forenede sager T-25/95, T-26/95, T-30/95 - T-32/95, T-34/95 - T-39/95, T-42/95 - T-46/95, T-48/95, T-50/95 - T-65/95, T-68/95 - T-71/95, T-87/95 og T-88/95, T-103/95 og T-104/95, *Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen*, Sml. II, s. 491, præmis 1053 og 1838).

- 45 Når Kommissionen udelukkende bygger på de pågældende virksomheders adfærd på markedet til støtte for konklusionen om, at der foreligger en overtrædelse, er det tilstrækkeligt, at virksomhederne påviser omstændigheder, der kaster et andet lys på de faktiske omstændigheder, som Kommissionen har bevist, og gør det muligt at give en anden, sandsynlig forklaring på de faktiske omstændigheder end den, som Kommissionen har lagt til grund for sin konklusion om, at der foreligger en tilsidesættelse af Unionens konkurrenceregler (jf. i denne retning dommen i sagen JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 41 ovenfor, præmis 186).
- 46 Når Kommissionen derimod har påberåbt sig dokumentbeviser, påhviler det de pågældende virksomheder ikke alene at fremlægge et sandsynligt alternativ til Kommissionens opfattelse, men tillige at påvise, at de i den anfægtede beslutning anvendte beviser er utilstrækkelige til at bevise overtrædelsen (dommen i sagen JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 41 ovenfor, præmis 187). En sådan bevisførelse strider ikke imod princippet om uskyldsformodning (jf. i denne retning Domstolens dom af 8.7.1999, sag C-235/92 P, Montecatini mod Kommissionen, Sml. I, s. 4539, præmis 181).
- 47 Da forbuddet mod at deltage i konkurrencebegrænsende praksis og aftaler såvel som de sanktioner, der kan ifaldes ved at overtræde dette forbud, er almindeligt kendt, er det hyppigt forekommende, at de aktiviteter, som en sådan praksis og sådanne aftaler indebærer, gennemføres hemmeligt, at møderne afholdes hemmeligt – som oftest i et tredjeland – og at dokumenterne herom begrænses til et minimum. Det kan derfor ikke kræves, at Kommissionen fremlægger dokumenter, der udtrykkeligt viser en ulovlig kontakt mellem de pågældende erhvervsdrivende. Selv hvis Kommissionen opdager sådanne dokumenter, er de normalt kun brudstykkeagtige og spredte, hvorfor det ofte viser sig nødvendigt at rekonstruere visse enkeltheder ved hjælp af følgeslutninger. Den omstændighed, at der foreligger en konkurrencebegrænsende praksis eller aftale, kan følgelig udledes ved en slutning ud fra et vist antal sammenfaldende omstændigheder og indicier, der, når de betragtes samlet, og i mangel af en anden logisk forklaring kan udgøre beviset for en tilsidesættelse af konkurrencereglerne (Domstolens dom af 7.1.2004, forenede sager C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P og C-219/00 P, Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 123, præmis 55-57; jf. ligeledes dommen i sagen Dresdner Bank m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 35 ovenfor, præmis 64 og 65 og den deri nævnte retspraksis).
- 48 Det følger af princippet om den frie bevisbedømmelse, at selv om det ved den samlede bedømmelse af den række beviser, Kommissionen påberåber sig, kan vise sig at være relevant i sig selv, at der mangler bevisdokumenter, medfører dette ikke, at den berørte virksomhed kan anfægte Kommissionens påstande ved at fremlægge en alternativ forklaring på de faktiske omstændigheder. Dette kan kun ske, hvis overtrædelsens eksistens ikke kan påvises utvetydigt på grundlag af de af Kommissionen fremlagte beviser, og uden at der kræves en fortolkning (jf. i denne retning Rettens dom af 12.9.2007, sag T-36/05, Coats Holdings og Coats mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 74).
- 49 Ovennævnte retspraksis finder anvendelse analogt på EØS-aftalens artikel 53.

Om det første led vedrørende den angivelige mangel på bevis for aftalerne og den samordnede praksis vedrørende fastsættelsen af priser for paraffinvoks

- 50 Inden for rammerne af dette led har sagsøgeren anfægtet de principper, Kommissionen anvendte ved bevisbedømmelsen, og rejst indvending imod vurderingen af beviserne vedrørende de tekniske møder, for hvilke den fastslog, at der forelå en aftale eller en samordnet praksis vedrørende fastsættelsen af priser for paraffinvoks.

Beskrivelsen af overtrædelsens primære aspekt i den anfægtede beslutning

51 I den anfægtede beslutnings afsnit 4.1 beskrev Kommissionen under overskriften »Kartellets grundlæggende principper og funktionsmåde« indholdet af den med prisfastsættelsen forbundne praksis på følgende måde:

»[...]

(106) De tekniske møder var altid inddelt i to dele: en indledende drøftelse af tekniske spørgsmål efterfulgt af drøftelser af konkurrencebegrænsende karakter, som bl.a. vedrørte prisfastsættelse, opdeling af markeder og kunder (i visse tilfælde) samt udveksling og fremlæggelse af følsomme handelsoplysninger såsom aktuel og fremtidig prispolitik, kunder, produktionskapacitet og salgsmængder.

(107) Drøftelserne om priserne og om potentielle prisforhøjelser fandt i reglen sted mod slutningen af de tekniske møder. Sædvanligvis gennemgik Sasol prisdrøftelserne, hvorpå samtlige deltagere diskuterede priser og prispolitiske strategier i form af en runde. Drøftelserne drejede sig om såvel prisforhøjelser og vejledende priser over for specifikke kunder som generelle prisforhøjelser samt minimumspriser og vejledende priser for hele markedet. Prisforhøjelserne blev normalt aftalt som absolutte tal og ikke som procentsatser (f.eks. 60 EUR pr. ton for fuldt raffineret paraffinovks). Der blev ikke kun aftalt minimumspriser, når der var blevet aftalt en prisforhøjelse, men også når en prisforhøjelse ikke var gennemførlig (f.eks. i perioder med prisfald).

[...]

(109) Endvidere udvekslede virksomhedernes repræsentanter handelsmæssigt følsomme oplysninger og afslørede deres generelle strategi.

(110) Virksomhederne, bortset fra MOL, var repræsenteret af ledende medarbejdere, der havde beføjelse til at fastlægge de respektive virksomheders prisstrategi og til at fastsætte priser over for bestemte kunder [...]

(111) På størstedelen af de tekniske møder drejede prisdrøftelserne sig for det meste om paraffinovks og kun sjældent om de forskellige former for paraffinovks (såsom fuldt raffineret paraffinovks, semiraffineret paraffinovks, voksblandinger/specialiteter, hårdparaffinovks og hydrogenet vok). Endvidere stod det klart for samtlige virksomheder, at priserne for alle former for paraffinovks ville stige med samme beløb eller med samme procentsats.

[...]

(113) Resultatet af de tekniske møder blev almindeligvis udmøntet i praksis ved, at prisforhøjelserne blev meddelt kunderne, eller ved, at de eksisterende prisformler blev ophævet. De tilfælde af snyderi eller manglende gennemførelse af det aftalte, som indtraf fra tid til anden, blev drøftet på de følgende møder (jf. f.eks. 149. og 157. betragtning). Almindeligvis tog en af virksomhederne initiativet og begyndte at forhøje sine priser. Normalt var det Sasol, men denne anmodede undertiden en anden virksomhed om at begynde. Kort tid efter at en virksomhed havde meddelt kunderne, at den agtede at forhøje priserne, fulgte de øvrige leverandører ændringen og varslede ligeledes prisforhøjelser. De personer, der repræsenterede virksomhederne på de tekniske møder, underrettede de øvrige om, hvilke foranstaltninger der var truffet for at gennemføre resultaterne af møderne. Disse oplysninger blev meddelt mundtligt eller ved, at der blev tilsendt en af eller alle de øvrige [deltagende] virksomheder en kopi af meddelelserne om prisforhøjelse eller om ophævelse af de pågældende priser. Kommissionen har således opdaget, at parterne udvekslede sådanne meddelelser. Der blev konstateret

vedrørende et udsnit på omkring 150 skrivelser af denne type, at de var blevet udvekslet inden for seks uger efter de tekniske møder. Det er ligeledes blevet forklaret, at de repræsenterede virksomheder havde aftalt ikke at benytte sig af gennemførelsen af en aftalt prisforhøjelse til at forøge deres egen markedsandel. Denne oplysning er ikke blevet bestridt i svarene på klagepunktsmeddelelsen.«

- 52 I den anfægtede beslutnings afsnit 4.2 fremlagde Kommissionen først under overskriften »Detaljerede oplysninger om de tekniske møder« en sammenfattende fortegnelse over, hvor og hvornår de tekniske møder havde fundet sted, og hvilke virksomheder der havde været til stede (124. betragtning til den anfægtede beslutning). Derpå gennemgik den de beviser, den rådede over vedrørende hvert enkelt teknisk møde (126.-177. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 53 I den anfægtede beslutnings afsnit 5.3 redegjorde Kommissionen under overskriften »Den foreliggende overtrædelses art« for, hvilke principper for kvalifikationen af konkurrencebegrænsende adfærd der var relevante i det aktuelle tilfælde:

»[...]

- (205) [N]år der er tale om en kompleks overtrædelse af lang varighed, er det ikke nødvendigt, at Kommissionen kvalificerer den [som enten en aftale eller en samordnet praksis]. Begreberne [aftale og samordnet praksis] er upræcise og kan overlape hinanden. Den konkurrencebegrænsende adfærd kan meget vel have varieret fra tidspunkt til tidspunkt eller dens funktionsmåder være blevet tilpasset eller styrket for at tage hensyn til udviklingen i omstændighederne. Sondringen kan endog vise sig umulig, da en overtrædelse kan udvise kendetegnene for begge former for forbudt adfærd på samme tid, selv om nogle af dens udtryk isoleret betragtet kan defineres som specifikt henhørende under den ene og ikke under den anden form. Det ville imidlertid være kunstigt i analysen at opdele, hvad der klart udgør gennemførelsen af handlinger, der har ét samlet overordnet formål, i flere særskilte former for overtrædelser. Et kartel kan således på én gang bestå i en aftale og i en samordnet praksis. Der angives ikke nogen specifik kvalifikation i artikel 81 [EF] for en kompleks overtrædelse af en type som den, der beskrives i nærværende beslutning.
- (206) Når et kartel har et stort antal medlemmer, og dets adfærd inden for det tidsrum, hvori det har bestået, kan kvalificeres både som en aftale og en samordnet praksis (komplekse overtrædelser), behøver Kommissionen ikke at vurdere specifikt, til hvilken kategori hver enkelt form for adfærd hører.«
- 54 Derpå beskrev Kommissionen i samme afsnit i den anfægtede beslutning indholdet af overtrædelsen som følger:

»5.3.2 Gennemførelsen

- (210) De faktiske omstændigheder, hvortil der henvises i nærværende beslutnings [afsnit] 4, viser, at alle de virksomheder, som er genstand for den aktuelle procedure, deltog i ulovlige aktiviteter vedrørende paraffinvoks og for så vidt angår de i anden betragtning angivne virksomheder vedrørende råparaffin [...], og at de regelmæssigt deltog i møder, hvorpå følgende punkter blev drøftet:
- 1) prisfastsættelse
  - 2) [...] opdeling af kunder og/eller opdeling af markeder

- 3) udveksling og fremlæggelse af følsomme handelsoplysninger, bl.a. om kunder, prisfastsættelse, produktionskapacitet og salgsmængder

[...]

5.3.2.2. Prisfastsættelse

- (240) Det fremgår af 98., 107., 126., 128., 131., 133., 135., 137., 139., 140., 142., 145., 147., 149., 152., 153., 156., 157., 163., 168., 174., 176. og 177. betragtning til den anfægtede beslutning, at de omhandlede virksomheder fastsatte minimumspriser og aftalte prisforhøjelser («prisfastsættelse»).
- (241) ExxonMobil, Repsol, Sasol og Shell har bekræftet, at der bestod en praksis, som vedrørte prisfastsættelse [jf. 107. betragtning], og bekræftede på ny dette under høringen af virksomhederne, ligesom de har gjort det i deres skriftlige svar på klagepunktsmeddelelsen.«
- 55 Hvad sagsøgeren angår fremgår det af bilaget til den anfægtede beslutning, at sagsøgeren af i alt 51 møder, der blev afholdt i den periode, hvori sagsøgeren deltog i kartellet, dvs. fra den 3. september 1992 til den 28. april 2005, var til stede på 39 tekniske møder og »råparaffinmøder«.

Bevisværdien af de af Kommissionen indsamlede beviser

- 56 Indledningsvis skal der foretages en prøvelse af de beviser for indholdet af drøftelserne på de tekniske møder, som Kommissionen påberåbte sig i den anfægtede beslutning. Disse beviser består i virksomhedserklæringer og samtidige håndskrevne notater fra de tekniske møder, som blev udfærdiget enten under et bestemt teknisk møde eller kort efter, og som beskriver indholdet af de drøftelser, der blev ført på mødet.
- 57 Sagsøgeren har i denne forbindelse anfægtet de principper for fortolkningen af beviserne, som Kommissionen anvendte i den anfægtede beslutning, samt bevisværdien af erklæringerne og dokumentbeviserne.

– Virksomhedserklæringerne

- 58 Det bemærkes, at det fremgår af Sasols erklæring af 12. maj 2005, at de tekniske møder generelt var forbundet med ulovlig virksomhed, idet der på møderne blev drøftet forhøjelser og nedsættelser af priser og udvekslet oplysninger om bruttopriser og kapacitetsplanlægning.
- 59 Ifølge Repsols virksomhedserklæring af 19. maj 2005 bestod en del af de tekniske møder i en drøftelse af de af deltagerne anvendte prisniveauer.
- 60 Shell forklarede, at samtlige tekniske møder havde drejet sig om prisfastsættelse. Ifølge Shells erklæring af 14. juni 2006 var priserne for paraffinvoks i hvert fald siden 1999, hvor den repræsentant for selskabet, som afgav vidneforklaring, begyndte at deltage i de tekniske møder, aldrig blevet fastsat unilateralt.
- 61 Endvidere angav de samme virksomheder ligeledes i de samme erklæringer, at deltagerne på flere tekniske møder rent faktisk havde aftalt minimumspriser eller prisforhøjelser og i nogle tilfælde endog den måde, hvorpå forhøjelserne skulle ske. Det fremgår også af erklæringerne, at Total deltog fuldt ud i disse konkurrencebegrænsende foranstaltninger.
- 62 Det bemærkes ligeledes, at Kommissionen henviste til de omhandlede erklæringer (jf. præmis 58-61 ovenfor) i 107. og 113. betragtning til den anfægtede beslutning.

- 63 Sagsøgeren har gjort gældende, at erklæringer afgivet inden for rammerne af samarbejdsmeddelelsen af 2002 har begrænset bevisværdi, især når de ikke bekræftes af noget andet bevis. Sådanne erklæringer er nemlig i sagens natur subjektive og tilbøjelige til at »give de andre snarere end sig selv skylden«. Desuden blev Sasols og Repsols erklæringer vedrørende overtrædelsens grovhed afgivet »efter tilskyndelse fra Kommissionen« og med henblik på at bevare den fordel, som var forbundet med selskabernes anmodninger om samarbejde.
- 64 Det bemærkes, at Unionens retsinstanser allerede har prøvet og forkastet sådanne argumenter.
- 65 Ifølge retspraksis er ingen unionsretlige bestemmelser eller almindelige principper til hinder for, at Kommissionen over for en virksomhed påberåber sig erklæringer fra andre virksomheder, der beskyldes for at have deltaget i kartellet. I modsat fald ville bevisbyrden i forbindelse med overtrædelser af artikel 81 EF, som påhviler Kommissionen, ikke kunne løftes, hvilket ville være uforeneligt med dens opgave med hensyn til at overvåge den korrekte anvendelse af disse bestemmelser (dommen i sagen JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 41 ovenfor, præmis 192).
- 66 En særlig høj bevisværdi kan tillægges erklæringer, der for det første er troværdige, for det andet afgives på en virksomheds vegne, for det tredje hidrører fra en person, der er fagligt forpligtet til at handle i dette selskabs interesse, for det fjerde går imod den erklærendes interesser, for det femte hidrører fra et direkte vidne til de forhold, der angives, og for det sjette er afgivet skriftligt med omtanke og efter moden overvejelse (jf. i denne retning dommen i sagen JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 41 ovenfor, præmis 205-210).
- 67 Selv om der, endvidere, generelt bør udvises en vis vagtsomhed for så vidt angår frivillige erklæringer fra hoveddeltagerne i et ulovligt kartel, henset til muligheden for, at disse deltagere har en tendens til at mindske betydningen af deres egne bidrag til overtrædelser og forstørre betydningen af de øvrige, står det dog tilbage, at fremsættelse af en anmodning om at være omfattet af anvendelsesområdet for samarbejdsmeddelelsen af 2002 med henblik på at opnå en bødefritagelse eller en bødenedsættelse ikke nødvendigvis medfører en tilskyndelse til at fremlægge forvanskede beviser vedrørende de øvrige deltagere i kartellet. Ethvert forsøg på at vildlede Kommissionen kan nemlig skabe tvivl angående oprigtigheden og samarbejdsviljen hos den virksomhed, der har fremsat anmodningen, og dermed bringe dennes mulighed for at drage fuld nytte af samarbejdsmeddelelsen af 2002 i fare (jf. i denne retning Rettens dom af 16.11.2006, sag T-120/04, Peróxidos Orgánicos mod Kommissionen, Sml. II, s. 4441, præmis 70).
- 68 Navnlig må det antages, at den omstændighed, at en person, der indrømmer at have begået en overtrædelse og dermed vedgår, at der foreligger omstændigheder, der rækker ud over dem, der direkte kunne udledes af de omhandlede dokumenter, a priori indebærer, når der ikke foreligger særlige omstændigheder, der tyder på det modsatte, at denne person har besluttet at sige sandheden. Erklæringer, der går imod den erklærendes interesser, bør nemlig principielt betragtes som særligt troværdige beviser (dommen i sagen JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 41 ovenfor, præmis 211 og 212, samt Rettens dom af 26.4.2007, forenede sager T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 og T-136/02, Bolloré m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 947, præmis 166, og af 8.7.2008, sag T-54/03, Lafarge mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 59).
- 69 I det foreliggende tilfælde blev de omhandlede erklæringer afgivet på grundlag af vidneudsagn fra personer, som havde deltaget i de tekniske møder, efter moden overvejelse, og inkriminerer ligeledes de virksomheder, på hvis vegne de blev afgivet. Desuden stemmer erklæringerne overens med hovedlinjerne i beskrivelsen af overtrædelser, hvilket yderligere forøger deres troværdighed. I modsætning til hvad sagsøgeren har gjort gældende, er de følgelig særligt troværdige som omhandlet i den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 66 ovenfor.

- 70 Endvidere har sagsøgeren ikke henvist til noget holdepunkt eller bevis til støtte for sin påstand om, at Sasols og Repsols erklæringer blev afgivet efter »tilskyndelse fra Kommissionen«. Heller ikke samarbejdsmeddelelsen af 2002 indebærer nogen tilskyndelse til at overdrive overtrædelsens grovhed, og en sådan kan heller ikke påvises i det foreliggende tilfælde. Der er tværtimod grund til at fremhæve, at Sasols, Repsols og ExxonMobils erklæringer blev afgivet efter kontrolundersøgelserne, hvorfor de nævnte virksomheder kunne formode, at der kun var ringe sandsynlighed for, at de var de første til at fremlægge oplysninger, som gjorde det muligt for Kommissionen at anordne kontrolundersøgelser eller konstatere, at der forelå et kartel (jf. punkt 8 i samarbejdsmeddelelsen af 2002). Derfor var det set fra deres synspunkt meget sandsynligt, at de højst ville kunne opnå den maksimale nedsættelse af bøden på 50% (jf. punkt 23 i samarbejdsmeddelelsen af 2002). Under disse omstændigheder var der ikke nogen økonomisk grund, der kunne have tilskyndet ovennævnte virksomheder til at fremstille overtrædelsen som grovere, end den virkelig var, idet de ville være blevet pålagt større bøder, hvis overtrædelsen havde været grovere. Endelig skal det nævnes, at det kan forhindre den pågældende virksomhed i at drage nytte af samarbejdsmeddelelsen af 2002, at den giver urigtige oplysninger i erklæringerne (jf. præmis 67 ovenfor).
- 71 Sagsøgerens argumenter om, at virksomheder, der fremsætter anmodning om samarbejde, er »tilskyndede« til at fremstille overtrædelsen som grovere, end den virkelig er, må derfor forkastes.
- 72 Endvidere har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen ikke kan basere sine konklusioner på en virksomheds erklæring, hvis rigtighed bestrides af flere andre anklagede virksomheder, og som ikke støttes af andre elementer.
- 73 Ganske vist fremgår det af retspraksis, at en erklæring fra en virksomhed, der beskyldes for at have deltaget i et kartel, hvis rigtighed bestrides af flere andre anklagede virksomheder, ikke uden støtte i andre beviser kan betragtes som et tilstrækkeligt bevis for, at en overtrædelse er begået af disse sidste virksomheder, idet troværdigheden af de pågældende erklæringer dog kan medføre, at der kræves en mindre grad af bestyrkelse (dommen i sagen JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 41 ovenfor, præmis 219 og 220).
- 74 I det foreliggende tilfælde baserede Kommissionen sig imidlertid ikke på en enkelt deltagers erklæring, som de øvrige deltagere bestred, men på uafhængigt afgivne erklæringer fra flere virksomheder, der stemmer overens med hovedlinjerne i beskrivelsen af overtrædelsen (jf. præmis 58-61 ovenfor). Desuden lagde Kommissionen adskillige dokumentbeviser til grund – hvoraf en række prøves i præmis 76 og de følgende præmisser nedenfor – der supplerer og bekræfter indholdet af virksomhedserklæringerne.
- 75 De omhandlede erklæringer er således en del af de samlede beviser for de aftaler og den samordnede praksis vedrørende fastsættelsen af priserne for paraffinvoks, der blev truffet beslutning om på de tekniske møder, som sagsøgeren deltog i. De af sagsøgeren fremførte argumenter, hvori deres bevisværdi anfægtes, må derfor forkastes.
- Dokumentbeviserne
- 76 Det bemærkes, at den anfægtede beslutning indeholder henvisninger til et stort antal samtidige dokumentbeviser, som blev fundet i de berørte virksomheders lokaler under kontrolundersøgelserne. De består for størstedelens vedkommende i håndskrevne notater af MOL og Sasols referater af Blauer Salon-møder.
- 77 Sagsøgeren har anfægtet bevisværdien af disse dokumentbeviser. Sagsøgeren har gjort gældende, at de håndskrevne notater, som er blevet udfærdiget under de tekniske møder, således som MOL's er blevet, er ufuldstændige og indeholder tegn eller symboler, hvis betydning kun kendes af forfatteren. Bevisværdien af Sasols referater af Blauer Salon-møder er begrænset, fordi de hverken blev udarbejdet

under de tekniske møder eller af en person, der havde deltaget i dem. Endvidere hidrørte nogle af de i referaterne indeholdte oplysninger fra private samtaler, der havde fundet sted uden for rammerne af de tekniske møder. Kommissionens argument om, at referaterne blev udfærdiget *in tempore non suspecto*, kan ikke tiltrædes, ikke mindst fordi det kun sjældent er klart, hvordan de skal fortolkes.

- 78 Det bemærkes, at Retten og Domstolen allerede har haft lejlighed til at prøve og forkaste sådanne argumenter.
- 79 Det fremgår således af den retspraksis, hvortil der blev henvist i præmis 47 ovenfor, at da forbuddet mod at deltage i konkurrencebegrænsende praksis og aftaler såvel som de sanktioner, der kan ifaldes ved at overtræde dette forbud, er almindeligt kendt, er det hyppigt forekommende, at de aktiviteter, som en sådan praksis og sådanne aftaler indebærer, gennemføres hemmeligt, at møderne afholdes hemmeligt, og at dokumenterne herom begrænses til et minimum. Selv hvis Kommissionen opdager dokumenter, som klart dokumenterer, at der har fundet en retsstridig kontakt sted mellem erhvervsdrivende, såsom mødereferater, er de normalt kun brudstykkeagtige og spredte, hvorfor det ofte viser sig nødvendigt at rekonstruere visse enkeltheder ved hjælp af følgeslutninger.
- 80 Endvidere skal det ved bedømmelsen af dokumentbevisernes bevisværdi tillægges stor betydning, at et dokument er blevet udarbejdet umiddelbart i forlængelse af begivenhederne (Rettens dom af 11.3.1999, sag T-157/94, Ensidesa mod Kommissionen, Sml. II, s. 707, præmis 312, og af 16.12.2003, forenede sager T-5/00 og T-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied et Technische Unie mod Kommissionen, Sml. II, s. 5761, præmis 181) eller af et direkte vidne til dem (dommen i sagen JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 41 ovenfor, præmis 207).
- 81 Den omstændighed, at et dokument mangler en dato eller signatur, eller at det er dårligt skrevet, afkræfter ikke dets bevisværdi, når blot dets oprindelse, dets sandsynlige dato og dets indhold kan fastslås med tilstrækkelig sikkerhed (Rettens dom af 13.12.2006, forenede sager T-217/03 og T-245/03, FNCBV mod Kommissionen, Sml. II, s. 4987, præmis 124; jf. ligeledes i den retning Rettens dom af 10.3.1992, sag T-11/89, Shell mod Kommissionen, Sml. II, s. 757, præmis 86).
- 82 I det foreliggende tilfælde var – således som Kommissionen anførte i 215. betragtning til den anfægtede beslutning – MOL's notater blevet udfærdiget under møderne af den person, som deltog i dem, og deres indhold er struktureret og forholdsvis detaljeret. Notaterne har derfor meget stor bevisværdi. Sasols referater af Blauer Salon-møderne er dokumenter, som hidrører fra perioden for de faktiske omstændigheder, og som er blevet udarbejdet *in tempore non suspecto*, nærmere bestemt kort efter hvert teknisk møde. Selv om den person, der har udfærdiget dem, ikke var til stede på de tekniske møder, støttede den pågældende sig på oplysninger fra en deltager. Bevisværdien af disse referater er derfor ligeledes meget stor.
- 83 De af sagsøgeren fremførte argumenter, hvori denne anfægter bevisværdien af de dokumentbeviser, hvortil der henvises i den anfægtede beslutning, må derfor forkastes.

Detaljeret prøvelse af sagsøgerens argumenter vedrørende de enkelte tekniske møder

- 84 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen for så vidt angår 36 af 52 tekniske møder ikke hævdede, at deltagerne var nået frem til en aftale om priserne. For det første medgav den i den anfægtede beslutning med hensyn til 4 tekniske møder, at den ikke var sikker på, at de havde fundet sted, og at indholdet af dem ikke havde kunnet fastslås. For det andet medgav den i den anfægtede beslutning med hensyn til 12 tekniske møder, at den ikke havde andre oplysninger om deres indhold end erklæringerne fra visse deltagere, hvorefter møderne havde haft et konkurrencebegrænsende formål, uden at karakteren af den omhandlede adfærd var blevet angivet præcist. For det tredje påberåbte Kommissionen sig ikke i den anfægtede beslutning for så vidt angår 6 andre tekniske

- møder, at de havde drejet sig om prisdrøftelser. For det fjerde medgav Kommissionen i den anfægtede beslutning med hensyn til 14 andre tekniske møder, at der ganske vist var blevet udvekslet oplysninger om priser, men at der ikke var blevet indgået nogen aftale om en stigning og heller ikke om et fælles stigningsniveau, og at den under alle omstændigheder ikke var sikker på resultatet af den nævnte udveksling.
- 85 Desuden har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen kun fastslog for så vidt angår 16 tekniske møder, at deltagerne var nået frem til en aftale om priserne. Sagsøgeren har fremført en detaljeret argumentation om den angiveligt fejlagtige bevisbedømmelse for hvert enkelt af disse tekniske møder.
- 86 Hvad for det første angår det tekniske møde den 3. og 4. september 1992 støttede Kommissionen sig i 126. betragtning til den anfægtede beslutning sig på et referat af Sasol af et Blauer Salon-møde, som indeholdt angivelsen »indtil 22/11: pris »0««. Kommissionen udledte heraf, at det på dette møde var blevet aftalt ikke at ændre priserne.
- 87 Sagsøgeren har gjort gældende, at Sasols referat vedrører en intern besked fra en Sasol-medarbejder til en anden, hvori K. instruerer O. om ikke at ændre prisen, og at referatet således ikke dokumenterer, at der blev indgået en aftale på det tekniske møde.
- 88 I en erklæring afgivet under den administrative procedure fortolkede Sasol imidlertid den nævnte angivelse således, at den viser, at det blev aftalt ikke at ændre priserne. Desuden fremgår det af adskillige af Sasols referater af Blauer Salon-møder og af virksomhedens erklæringer, at K., som repræsenterede Sasol på de tekniske møder, ved hjælp af referaterne orienterede O. om indholdet de drøftelser, som var blevet ført på møderne. Endvidere anvendte deltagerne ofte tallet »0« til at angive, at priserne skulle opretholdes. Selv om det nævnte referat strengt taget udgør en intern besked fra K. til O., vidner det følgelig om, at der på det pågældende tekniske møde blev indgået aftale om ikke at ændre priserne. De argumenter, sagsøgeren har fremført i denne forbindelse, må derfor forkastes.
- 89 Endvidere kan sagsøgeren ikke med føje gøre gældende imod Kommissionen, at der ikke blev aftalt nogen forhøjelser på møderne. En aftale om at opretholde priserne er nemlig også en aftale om prisfastsættelse, idet der foreligger en fælles vilje hos deltagerne til at anvende et prisniveau, som de har fastsat sammen.
- 90 Kommissionen kunne derfor i 240. betragtning til den anfægtede beslutning med føje påberåbe sig det pågældende tekniske møde som grundlag for at fastslå, at »de omhandlede virksomheder fastsatte minimumspriser«.
- 91 Hvad for det andet angår det tekniske møde den 23. og 24. november 1992 henviste Kommissionen i 128. betragtning til den anfægtede beslutning til et notat af MOL med angivelsen »første kvartal – opretholde priserne – udveksle oplysninger når nødvendigt – minimumspriser«. Kommissionen udledte heraf, at notatet viste, at der forelå en aftale om at opretholde priserne.
- 92 Ifølge sagsøgeren er angivelsen på notatet af MOL »meningsløs«, idet den ikke har kunnet knyttes til en fastsat pris. Desuden har MOL ikke bekræftet den nævnte fortolkning, og en anden fortolkning, hvorefter der snarere er tale om en ren udveksling af oplysninger, ville have været lige så troværdig.
- 93 Retten finder ikke sagsøgerens forklaring sandsynlig. Der er således ikke noget virksomhedsnavn foran angivelsen, hvorfor det ikke kan udledes, at der er tale om en ensidig besked. For at give et modsat eksempel indeholdt Sasols notat vedrørende Blauer Salon-mødet den 17. og 18. september 1996 angivelsen »MOL, HU DEM 110,- flü.ffr ab 1/10.96«. Kommissionen konkluderede på grundlag heraf, at dette »vis[te], at de personer, som repræsenterede virksomhederne på dette møde, [havde drøftet] deres intentioner med hensyn til den fremtidige prispolitik og afsløret disse« (141. betragtning til den anfægtede beslutning).

- 94 Det var derfor med føje, at Kommissionen i 240. betragtning til den anfægtede beslutning påberåbte sig dette tekniske møde som grundlag for at fastslå, at »de omhandlede virksomheder fastsatte minimumspriser« (jf. præmis 89 ovenfor).
- 95 Hvad for det tredje angår mødet den 7. og 8. september 1995 (137. betragtning til den anfægtede beslutning) har sagsøgeren hævdet, at deltagerne kun udvekslede oplysninger om deres priser.
- 96 Denne fortolkning modsiges af Sasols Blauer Salon-mødereferat, således som Sasol fortolkede det under den administrative procedure, og af MOL's notat vedrørende mødet.
- 97 MOL's notat indeholder følgende angivelser:
- »11. Schumann 970, - DEM min.pris
- [...]
13. Total 920,- DEM forhøjet fra 950 DM.- 970 DM,- forventes inden årets udgang
- [...]
15. vi forhøjer til 900«.
- 98 I Sasols Blauer Salon-mødereferat angives »Preise hoch per 1/1.95«. I øvrigt fremgår det af Sasols svar af 16. december 2006 på en begæring om oplysninger fra Kommissionen, at tidspunktet var angivet forkert, idet prisforhøjelsen reelt var planlagt til den 1. januar 1996. Ifølge det nævnte svar afspejler dette resultatet af mødet den 7. og 8. september 1995.
- 99 Kommissionens konstatering af, at deltagerne på dette møde »udvekslede oplysninger om deres fremtidige prispolitik samt drøftede og fastsatte prisforhøjelser og minimumspriser«, bygger følgelig på en række meget overensstemmende beviser. Sasols erklæring fjerner enhver usikkerhed om, at der forelå en fælles vilje til at gennemføre en prisforhøjelse. Den omstændighed, at størrelsen af forhøjelsen og af minimumspriserne varierede fra virksomhed til virksomhed, er i sig selv uden betydning for, at mødet kunne kvalificeres som et møde, hvorpå der var blevet indgået en aftale om prisfastsættelse, idet udtrykket »prisfastsættelse« ikke indebærer, at alle deltagerne skulle anvende den samme pris.
- 100 Hvad for det fjerde angår det tekniske møde den 22. og 23. februar 1996 støttede Kommissionen sig i 139. betragtning til den anfægtede beslutning på et notat af MOL, der indeholder følgende angivelser: »Paraffin – samtlige kvalitetsniveauer – samme pris 108 DEM; Store/små kunder – samme pris 108 DEM; dyppevoks 1200-1250 DEM«. Ifølge den nævnte betragtning viser dette, at de deltagende virksomheder aftalte prisen for paraffinvoks.
- 101 Sagsøgeren finder ikke, at der kan drages en sådan konklusion af ordlyden af dette notat som helhed. Oplysningerne angives nemlig med den for MOL's notater sædvanlige skrivemåde, dvs. som en »runde« med en gengivelse af de oplysninger, deltagerne fremlagde og udvekslede.
- 102 Det må imidlertid bemærkes, at Sasol og Repsol uafhængigt af hinanden har bekræftet, at det tekniske møde den 22. og 23. februar 1996 havde konkurrencebegrænsende karakter. Desuden indeholder MOL's notat ligeledes angivelsen »fra 1.8. 80 DEM/t forhøje overalt«, dvs. tidspunktet for prisforhøjelsen og størrelsen af den.
- 103 Det var derfor korrekt, når Kommissionen i 240. betragtning til den anfægtede beslutning fastslog, at de omhandlede virksomheder på dette tekniske møde havde fastsat minimumspriser og aftalt prisforhøjelser.

- 104 Hvad for det femte angår mødet den 14. og 15. maj 1996 (140. betragtning til den anfægtede beslutning) angives følgende i Sasols Blauer Salon-mødereferat:
- »Udgangspunktet var prisforhøjelsen i 2. kvartal 1996
- D + F: pr 1.8.96 lys – FRP min 115,- nto nto flü ffr
- Fyrfadsllys 115%
- Gravlys 115%
- hård + 5% i forhold til nuværende pris
- blandings FRP min 105,- nto, nto flü ffr«.
- 105 På dette grundlag drog Kommissionen den konklusion, at »de involverede tyske og franske virksomheder under drøftelserne [havde aftalt] prisforhøjelser i løbet af anden halvdel af 1996, idet forhøjelsen for paraffinvoks til lys skulle finde sted den 1. august 1996«.
- 106 Sagsøgeren har hævdet, at der ikke forelå nogen prisaftale, og at sagsøgeren under alle omstændigheder ikke var til stede på dette møde.
- 107 Disse argumenter kan ikke anfægte Kommissionens fortolkning. Det angives således utvetydig i Sasols svar af 16. december 2006 på en begæring om oplysninger fra Kommissionen, at der blev indgået en prisaftale på dette møde.
- 108 Den omstændighed, at sagsøgeren ikke deltog i mødet, er ikke til hinder for, at Kommissionen generelt konkluderer, at sagsøgeren deltog i aftalerne om prisfastsættelse, og i den henseende også lægger de beviser lægger til grund, der vedrører dette møde. En virksomhed kan holdes ansvarlig for et kartel som helhed, også selv om det godtgøres, at virksomheden kun har deltaget direkte i et eller flere aspekter af kartellet, dels såfremt virksomheden vidste eller nødvendigvis burde vide, at den hemmelige aftale, den deltog i, især gennem regelmæssige møder afholdt gennem flere år, var led i en samlet foranstaltning til forstyrrelse af konkurrencekræfternes frie spil, dels såfremt denne foranstaltning dækkede samtlige aspekter af kartellet (jf. dommen i sagen JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 41 ovenfor, præmis 370 og den deri nævnte retspraksis).
- 109 Ifølge Sasols svar af 16. december 2006 på en begæring om oplysninger fra Kommissionen fik Sasol at vide gennem telefonopringninger efter mødet, at Total faktisk havde forhøjet sine priser til 115 tyske mark (DEM) pr. 100 kg, men givet bonusser for visse undergrupper af produkter. Sagsøgeren blev således ikke kun underrettet om den aftale, der var blevet indgået på det omhandlede møde, men gennemførte ligeledes delvis resultatet af den. Da dette punkt i erklæringen, som ganske vist drejer sig om sagsøgerens adfærd, ikke havde kunnet begrænse Sasols ansvar, da Sasol kunne have mistet fordelene ved samarbejdet, hvis selskabet havde givet Kommissionen forkerte oplysninger, og da Sasol under alle omstændigheder påpegede, at sagsøgeren kun havde tilsluttet sig aftalen delvis, er der ikke nogen grund til at betvivle erklæringens troværdighed.
- 110 For det sjette skal sagsøgerens argumenter vedrørende mødet den 30. og 31. oktober 1997 (145. betragtning til den anfægtede beslutning) og mødet den 5. og 6. maj 1998 (147. betragtning til den anfægtede beslutning) prøves.

111 Det bemærkes, at Blauer Salon-mødereferatet af førstnævnte møde indeholder følgende angivelser:

	»Dato	Forhøjelse	Min.pris
√ SCHS, D			
√ Dea, D			
√ SRS-Tuda, D			
√ MOL, HU	1.1.		
√ Total, F	1.1.	10,- DEM	120 DEM
Mobil-Bp, F			
√ Repsol, E			
√ Agip, I	1.1.		10 DEM«

- 112 Sasol forklarede, at det fremgår af dette referat, at samtlige deltagere forpligtede sig til at forhøje priserne med fra 10 til 20 DEM pr. 100 kg, at Total og Agip ønskede at forhøje priserne med 10 DEM, og at dette skulle føre til en minimumspris på 120 DEM pr. 100 kg, i det mindste for Totals vedkommende.
- 113 Størrelsen af og tidspunkterne for forhøjelserne bekræftes fuldt ud af to notater angående mødet, som blev fundet i MOL's lokaler.
- 114 Sagsøgeren har begrænset sig til at hævde, at der findes en anden forklaring på de hos MOL fundne notater, nemlig at en af deltagerne havde læst priserne for de forskellige paraffinvokstyper op. Denne angivelige forklaring modsiges imidlertid klart af Sasols referat som fortolket af denne, hvorom sagsøgeren ikke har fremført noget argument.
- 115 I øvrigt er der ikke grundlag for sagsøgerens argument om, at de forskellige datoer for de planlagte forhøjelser viser, at deltagerne ikke nåede frem til nogen aftale. De forskellige datoer for de planlagte forhøjelser kan nemlig angive, at deltagerne tog hensyn til de forskellige repræsenterede virksomheders individuelle handelsmæssige situation. Endvidere kunne det med henblik på at opretholde den illusion hos kunderne, at markedet for paraffinvoks stadig fulgte reglerne for udbud og efterspørgsel, være hensigtsmæssigt for de deltagende virksomheder at indføre nye priser på forskellige tidspunkter og dermed foregive, at de foretagne forhøjelser var resultatet af uafhængige handelsbeslutninger. En sådan forklaring på anvendelsen af forskellige datoer og forskellige forhøjelsesstørrelser blev givet af Shell for så vidt angår perioden efter begyndelsen af 2004.
- 116 Desuden bekræftes Kommissionens konklusion om, at der på mødet den 30. og 31. oktober 1997 i hvert fald for visse deltagere blev fastsat en minimumspris på 1 200 DEM pr. ton, af et notat af MOL vedrørende mødet den 5. og 6. maj 1998 med angivelsen »Repsol – min.pris 1 180 DEM (kan ikke sælge til 1 200)«. Den mest logiske forklaring på denne angivelse er, at Repsol ikke kunne anvende den pris, som var blevet aftalt på det foregående møde, og angav den minimumspris, det forekom virksomheden muligt at anvende.
- 117 Kommissionen godtgjorde følgelig i fornødent omfang, at deltagerne havde fastsat priserne for paraffinvoks på mødet den 30. og 31. oktober 1997.
- 118 Hvad for det syvende angår det tekniske møde den 3. og 4. november 1998 støttede Kommissionen sig i 149. betragtning til den anfægtede beslutning på et notat af MOL og et Blauer Salon-mødereferat af Sasol.

119 Sasols Blauer Salon-mødereferat indeholder følgende angivelser:

»Forslag pr. 1/1 99 + 6 DEM?,- for samtlige [priser] under 120,- DEM

= der udfærdiges en rundskrivelse med begrundelsen »råvaresituationen« (= de disponible mængder) med det formål

— at priser under 120 DEM forhøjes

— at priserne ikke falder

— at lysproducenterne modtager »dokumenter« til deres forhandlinger med kæderne [utvivlsomt butikskæderne]«.

120 MOL's notat indeholder følgende angivelse: »60 DEM/t – forhøje pr. 1. januar 1999«.

121 I den anfægtede beslutning udledte Kommissionen af ovennævnte angivelser, at deltagerne havde drøftet den situation, der forelå efter den aftale, de havde indgået på det tekniske møde den 30. og 31. oktober 1997, hvori det var fastsat som mål, at priserne for paraffinvoks skulle forhøjes til over 120 DEM pr. 100 kg, hvilket endnu ikke var nået. På det tekniske møde den 3. og 4. november 1998 enedes deltagerne derfor om en forhøjelse, der skulle finde sted den 1. januar 1999, på 6 DEM for alle kunder, der købte paraffinvoks til under 120 DEM. Endvidere skulle forhøjelsen ifølge den anfægtede beslutning over for kunderne begrundes med knaphed på råvarer. Endelig aftalte de personer, der repræsenterede selskaberne, at priserne under alle omstændigheder ikke måtte falde.

122 Sagsøgeren har gjort gældende, at angivelsen i MOL's notat vedrører en oplysning fra S. (Shell), idet den er placeret under navnet »S.«. Bemærkningen i Sasols Blauer Salon-mødereferat, hvorefter »der udfærdiges en rundskrivelse [...] med det formål [...] at priserne ikke falder«, henviser til en intern Sasol-rundskrivelse og kan ikke fortolkes som en aftale, der blev indgået på det tekniske møde, men kun som en udtalt målsætning, som Sasol fastsatte for sig selv.

123 Hvad dette angår bemærkes, at sagsøgerens forklaring ikke er sandsynlig og ikke er baseret på en sammenhængende fortolkning af dokumentbeviserne. Sagsøgeren har således ikke forklaret, hvorfor Sasol skulle have besluttet at udfærdige en rundskrivelse til sine kunder, hvori der varsledes en prisforhøjelse på 6 DEM pr. 100 kg, efter at en anden deltager, Shell, havde fremsat en ensidig erklæring, når deltagerne ikke havde indgået nogen aftale om prisforhøjelsen. Desuden viser Kommissionens fortolkning, i modsætning til sagsøgerens, hvilken forbindelse der var til drøftelserne på det tekniske møde den 30. og 31. august 1997.

124 Kommissionen kunne følgelig med føje udlede af beviserne vedrørende det tekniske møde den 3. og 4. november 1998, at deltagerne på mødet var blevet enige om en prisforhøjelse.

125 For det ottende skal de argumenter, sagsøgeren har fremført vedrørende det tekniske møde den 27. og 28. oktober 1999, prøves.

- 126 Hvad dette angår var Kommissionen i besiddelse af et Blauer Salon-mødereferat af Sasol, som indeholder følgende angivelser:

	»Forhøjelse
Til stede: Total	pr. 15/1.2000 + 2300 Ffr = 6,85 DEM
Til stede: Repsol	
Til stede: SRS-Tuda	pr. 10/1.2000
Til stede: Dea	pr. 17/1.2000 ifølge [B. fra Dea] + 8,50 DEM
Til stede: SCHS	pr. 15/1.2000
Fraværende: MOL	pr. 1/2.2000 (alt 110.- DEM flü ffr) + 6 DEM, - ifølge T. T. 10/1
Fraværende: Mobil	
[Fraværende]	Esso, F pr. 1/2.2000 + 40 \$,- (ifølge MA 19/1)
Kuwait, NL pr.? + 8 DEM,- (ifølge Buchh [Buchhaltung (regnskabsafdelingen)]) 24/1	
Generelt for samtlige virksomheder	
- Flydende	+7-9,- DEM % kg (under ingen omstændigheder under 6 DEM)
- Hård	+ 11 DEM,- % kg«

- 127 Kommissionen fortolkede dette notat på følgende måde under hensyn til Sasols forklaringer (156. betragtning til den anfægtede beslutning):

»Dette notat viser, at Total, Repsol, H&R/Tudapetrol (»SRSTuda«), Dea og Sasol forpligtede sig til at forhøje deres priser i januar 2000. Total skulle forhøje priserne den 15. januar 2000 med 2 300 FRF, H&R/Tudapetrol den 10. januar 2000, Dea den 17. januar 2000 med 8,50 DEM og Sasol den 15. januar 2000. Hvad de ikke repræsenterede selskaber angår er MOL noteret for en forhøjelse pr. 1. januar 2000 på 6 DEM. Esso skulle forhøje priserne den 1. februar 2000 med 40 USD og Kuwait med 8 DEM på en ukendt dato. Sasol indhentede de tre sidstnævnte oplysninger under bilaterale kontakter efter det tekniske møde og føjede dem ifølge selskabet til dokumentet den 7. december 1999. Dette fremgår af passagerne »ifølge« med et navn og en dato. Sasol kontaktede repræsentanter for de pågældende selskaber på den angivne dato og modtog oplysningerne om prisforhøjelsen.«

- 128 Sagsøgeren kan ikke med føje hævde, at der kun var tale om en udveksling af oplysninger. Denne udlægning strider klart imod Sasols erklæring af 16. december 2006, hvorefter Total, Repsol og »SRSTuda (Hansen & Rosenthal)« var til stede og forpligtede sig til en prisforhøjelse i januar 2000.
- 129 Den omstændighed, at datoerne ud for virksomhedernes navne varierer, støtter af de grunde, der anføres i præmis 115 ovenfor, ikke sagsøgerens udlægning.
- 130 På samme måde er, i betragtning af Sasols erklæring, den mest sandsynlige forklaring på, at der ikke er nogen tal ud for navnene på de på mødet repræsenterede virksomheder, at størrelsen af prisforhøjelsen var den samme for samtlige virksomheder, nemlig 6,85 DEM.
- 131 Kommissionen godtgjorde følgelig i fornødent omfang, at der forelå en aftale om prisfastsættelse på det omhandlede møde.

- 132 For det niende skal de argumenter, sagsøgeren har fremført vedrørende det tekniske møde den 26. og 27. juni 2001 (163. betragtning til den anfægtede beslutning), prøves.
- 133 Hvad dette angår indeholder Sasols Blauer Salon-mødereferat følgende angivelser:
- »I juli: priserne for særlige kunder ophæves hurtigst muligt
- [...]
- Ultimo august: samtlige priser ophæves senest den 30/9.01
- pr. 1/10.01 + 7 €, -«
- 134 Ifølge den anfægtede beslutning viser ovenstående angivelser, at virksomhedernes repræsentanter aftalte en prisforhøjelse for paraffin på 7 EUR pr. 1. oktober 2001, og at alle eksisterende prisordninger skulle ophæves inden den 30. september.
- 135 Sagsøgeren har anført, at Sasols erklæring af 16. december 2006 ikke støtter denne fortolkning og kun viser, at der foregik en prisdrøftelse.
- 136 Denne påstand modsiges imidlertid af den nævnte erklæring. Ifølge denne noterede O. fra Sasol resultaterne af det tekniske møde den 26. og 27. juni 2001, og den prisforhøjelse, som det var hensigten at foretage, afspejlede de konklusioner, som blev draget på mødet.
- 137 Da der i erklæringen henvises til en række konklusioner om en prisforhøjelse, der blev draget på mødet, må den anses for at vise, at der på mødet blev indgået en aftale om prisfastsættelse.
- 138 For det tiende har sagsøgeren kritiseret den bedømmelse af beviserne vedrørende mødet den 11. og 12. maj 2004, der findes i 174. betragtning til den anfægtede beslutning.
- 139 Hvad dette angår indeholder det håndskrevne notat, der blev fundet i Total France's lokaler, følgende angivelser:
- »Sasol 40 €/50 \$. – ultimo juli.
- Mer: 38-28.
1. juli
- + FRP: 70 6 000 €/T
- + Fyrfadsllys: 50 500 €/T
- + Mikrovoks: 25 50 €/
- [...]
- 40 €/T råparaffin«
- 140 Ifølge den anfægtede beslutning fremgår det af den generelle sammenhæng i det håndskrevne notat, der blev fundet i Total Frances lokaler, at en pil foran prisen angiver en aftalt fremtidsstrategi, hvilket indebærer, at deltagerne havde aftalt en prisforhøjelse.

- 141 Ifølge sagsøgeren er det ikke muligt at tiltræde Kommissionens fortolkning af det håndskrevne notat, der blev fundet i Total Frances lokaler, fordi erklæringerne vedrørende dette tekniske møde strider imod hinanden. Shell forklarede således, at der var blevet aftalt en prisforhøjelse, hvorimod Sasol anførte, at der var blevet drøftet en prisforhøjelse. Derfor kan der – ligeledes under hensyn til det håndskrevne notat, der blev fundet hos Total France – kun drages den konklusion, at der fandt en udveksling af oplysninger sted.
- 142 Det må fastslås, at Shells erklæring af 14. juni 2006 på ingen måde er uklar, idet det angives heri, at der på dette tekniske møde blev aftalt en prisforhøjelse, som skulle være effektiv den 1. juli 2004.
- 143 Sagsøgeren kan ikke med føje påberåbe sig Sasols erklæring af 12. august 2005 som grundlag for at benægte, at der blev indgået en aftale på det nævnte møde. Den omstændighed, at Sasol har medgivet, at der fandt prisdrøftelser sted på mødet, udelukker nemlig på ingen måde, at deltagerne nåede frem til en aftale på grundlag af drøftelserne. Desuden angiver Sasol ligeledes, at virksomheden havde udsendt en »rundskrivelse«, hvori der blev varslet en prisforhøjelse på 5-7 EUR pr. 100 kg den 14. juni 2004, og at den havde modtaget en skrivelse fra H&R med en meddelelse om, at denne forhøjede sine priser fra 5,20 til 6,80 EUR pr. 100 kg.
- 144 Det fremgår således af erklæringen, at Sasol forventede at forhøje sine priser med et beløb svarende til det, der er anført i det håndskrevne notat, som blev fundet hos Total France, og at H&R efterfølgende ligeledes udsendte en skrivelse om prisforhøjelser, hvori der blev varslet en forhøjelse af en størrelsesorden, der var meget tæt på Sasols.
- 145 Det var derfor korrekt, når Kommissionen i den anfægtede beslutning fastslog, at deltagerne på det nævnte tekniske møde var blevet enige om en forhøjelse af priserne for paraffinvoks.
- 146 På baggrund af ovenstående prøvelse – og uden at det er nødvendigt at prøve beviserne vedrørende samtlige tekniske møder, hvori sagsøgeren deltog – drager Retten den konklusion, at Kommissionen i den anfægtede beslutning i fornødent omfang godtgjorde, at karteldeltagerne på de tekniske møder den 3. og 4. september 1992 (126. betragtning til den anfægtede beslutning), den 23. og 24. november 1992 (128. betragtning), den 7. og 8. september 1995 (137. betragtning), den 22. og 23. februar 1996 (139. betragtning), den 14. og 15. maj 1996 (140. betragtning), den 30. og 31. oktober 1997 (145. betragtning), den 3. og 4. november 1998 (149. betragtning), den 27. og 28. oktober 1999 (156. betragtning), den 26. og 27. juni 2001 (163. betragtning) samt den 11. og 12. maj 2004 (174. betragtning) havde indgået aftaler om fastsættelse af priserne for paraffinvoks.

Den samlede vurdering

- 147 For det første bemærkes, at Shell, Sasol og Repsol indrømmede, at man på de tekniske møder havde drøftet priserne for paraffinvoks med det generelle formål at komme overens om deres niveau. Ifølge den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 32 ovenfor, udgør selve det at have et sådant fælles formål en aftale som omhandlet i artikel 81, stk. 1, [EF], så snart der er enighed om selve princippet i konkurrencebegrænsningen. Endvidere forklarede de samme virksomheder ligeledes, at deltagerne på flere tekniske møder faktisk var kommet overens om minimumspriserne eller prisforhøjelserne og i nogle tilfælde endog også om den måde, hvorpå forhøjelserne skulle gennemføres. Det skal fremhæves, at virksomhederne i deres erklæringer ligeledes henviste til, at Total havde deltaget i de tekniske møder, og oplyste navnene på de medarbejdere hos sagsøgeren, der havde repræsenteret denne på møderne.

- 148 For det andet bemærkes, at de omhandlede erklæringer underbygges af adskillige håndskrevne notater hidrørende fra tidspunktet for de tekniske møder, som Kommissionen fandt under kontrolundersøgelserne, som sagsøgeren havde aktindsigt i under den administrative procedure, og hvoraf der henvises til en del i bl.a. 126., 128., 137., 139., 140., 145., 149., 156., 163. og 174. betragtning til den anfægtede beslutning.
- 149 For det tredje bemærkes, at sagsøgeren som tidligere nævnt var til stede på 39 af i alt 51 konkurrencebegrænsende møder i den periode, hvori sagsøgeren deltog i kartellet, dvs. fra den 3. september 1992 til den 28. april 2005.
- 150 Hvad dette angår skal det for det første gentages (jf. præmis 146 ovenfor), at Kommissionen godtgjorde i den anfægtede beslutning, at karteldeltagerne på de tekniske møder den 3. og 4. september 1992 (126. betragtning til den anfægtede beslutning), den 23. og 24. november 1992 (128. betragtning), den 7. og 8. september 1995 (137. betragtning), den 22. og 23. februar 1996 (139. betragtning), den 14. og 15. maj 1996 (140. betragtning), den 30. og 31. oktober 1997 (145. betragtning), den 3. og 4. november 1998 (149. betragtning), den 27. og 28. oktober 1999 (156. betragtning), den 26. og 27. juni 2001 (163. betragtning) samt den 11. og 12. maj 2004 (174. betragtning) havde indgået aftaler om fastsættelse af priserne for paraffinvoks. Sagsøgeren var til stede på alle de nævnte tekniske møder, undtagen mødet den 14. og 15. maj 1996.
- 151 For det andet har sagsøgeren medgivet, at der på de tekniske møder den 30. september 1994 (133. betragtning til den anfægtede beslutning), den 27. januar 1995 (134. betragtning), den 17. og 18. september 1996 (141. betragtning), den 2. og 3. september 1998 (148. betragtning), den 3. og 4. februar 2000 (157. betragtning), den 25. og 26. maj 2000 (159. betragtning), den 21. og 22. februar 2002 (165. betragtning), den 18. december 2002 (168. betragtning), den 27. og 28. februar 2003 (169. betragtning) samt den 14. og 15. januar 2004 (173. betragtning), hvor sagsøgeren var til stede, blev udvekslet oplysninger om priserne for paraffinvoks.
- 152 Sagsøgeren har ikke fremført noget specifikt argument med henblik på at tilbagevise de erklæringer af Sasol, Repsol og Shell, hvorefter formålet med de tekniske møder var at fastsætte priserne.
- 153 Kommissionen var således, i det mindste for så vidt angår de tekniske møder, hvortil der henvises i præmis 146 og 151 ovenfor, i besiddelse af en række ubestridelige beviser, hvoraf det fremgik, at deltagerne på tekniske møder i over 12 år regelmæssigt havde udvekslet oplysninger om deres priser og planlagte forhøjelser. Sagsøgeren har ikke givet nogen logisk forklaring på de nævnte aktiviteter, der kunne rejse tvivl om Kommissionens konklusion om, at formålet med den pågældende praksis navnlig var prisfastsættelse. Tværtimod er den lange periode, hvori møderne systematisk blev afholdt, i sig selv et indicium for, at det var deltagernes mål at harmonisere deres prispolitik ved bevidst at erstatte de risici, der er forbundet med markedet, med et indbyrdes samarbejde gennem etableringen af en samordnet praksis vedrørende prisen for paraffinvoks og endog – i det mindste på de tekniske møder, hvortil der henvises i præmis 146 ovenfor – indgå aftaler om prisfastsættelse.
- 154 Det skal tilføjes, at artikel 81, stk. 1, EF ifølge den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 34 ovenfor, udelukker enhver direkte eller indirekte kontakt mellem de erhvervsdrivende, som er egnet til enten at påvirke en aktuel eller potentiel konkurrents markedsadfærd eller at informere en sådan konkurrent om den markedsadfærd, som man har besluttet sig til – eller overvejer – selv at følge, når denne kontakt har til formål eller til følge at begrænse konkurrencen. I det foreliggende tilfælde har sagsøgeren hverken benægtet, at der fandt kontakter sted, eller at der blev udvekslet følsomme oplysninger på de tekniske møder.
- 155 For det fjerde kan sagsøgeren ikke med føje hævde, at Kommissionen ikke påviste, at sagsøgeren havde deltaget i de aftaler eller den samordnede praksis, der kom i stand på de tekniske møder.

- 156 Hvad angår konkurrencebegrænsende aftaler, der – som det er tilfældet i denne sag – indgås under møder mellem konkurrerende virksomheder, har Domstolen således allerede fastslået, at der begås en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF, når disse møder har til formål at begrænse, hindre eller fordreje konkurrencen og således tilsigter kunstigt at tilrettelægge markedets funktion. I denne situation er det tilstrækkeligt, at Kommissionen beviser, at den pågældende virksomhed har deltaget i møder, hvorunder der blev indgået konkurrencestridige aftaler, for at bevise, at denne virksomhed deltog i kartellet. Når deltagelsen i sådanne møder er blevet bevist, påhviler det virksomheden at fremføre indicier af en sådan beskaffenhed, at den kan påvise, at dens deltagelse i nævnte møder ikke var sket for at begrænse konkurrencen, og herved påvise, at den over for konkurrenterne havde oplyst, at den deltog i møderne med et andet formål end deres (dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 47 ovenfor, præmis 81, og Domstolens dom af 25.1.2007, forenede sager C-403/04 P og C-405/04 P, Sumitomo Metal Industries og Nippon Steel mod Kommissionen, Sml. I, s. 729, præmis 47).
- 157 Begrundelsen for denne regel er, at virksomheden, der har deltaget i det nævnte møde uden offentligt at tage afstand fra det, der blev drøftet, har givet de andre deltagere det indtryk, at den tilsluttede sig mødets resultat og ville rette sig efter det (dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 47 ovenfor, præmis 82, og i sagen Sumitomo Metal Industries og Nippon Steel mod Kommissionen, nævnt i præmis 156 ovenfor, præmis 48).
- 158 Sagsøgeren, som regelmæssigt deltog i de tekniske møder, har imidlertid ikke hævdet, at denne offentligt tog afstand fra det, der blev drøftet på de konkurrencebegrænsende møder.
- 159 For det femte skal det bemærkes, at de forklaringer, sagsøgeren har givet, i alle tilfælde drejer sig om et bestemt teknisk møde. De kan derfor ikke udgøre en sandsynlig forklaring i forhold til hele den række beviser, som Kommissionen har indsamlet, og som gjorde det muligt for den at godtgøre, at der havde foreligget en kompleks, samlet og vedvarende overtrædelse.
- 160 På baggrund af alle de ovenstående betragtninger må der drages den konklusion, at det var med føje, at Kommissionen fastslog i den anfægtede beslutning, at karteldeltagerne, herunder sagsøgeren, havde begået en overtrædelse, der navnlig bestod i »aftaler eller samordnet praksis vedrørende prisfastsættelse samt udveksling og fremlæggelse af følsomme handelsoplysninger«.
- 161 Kommissionen tilsidesatte følgelig ikke artikel 81 EF i denne henseende.
- 162 Det første led af nærværende anbringende må derfor forkastes.

Om det andet led vedrørende manglen på bevis for, at aftalerne om prisfastsættelse blev udmøntet i praksis

- 163 Sagsøgeren har ved det andet led gjort gældende, at Kommissionen tilsidesatte artikel 81 EF ved at fastslå, at overtrædelsen var blevet udmøntet i praksis. Navnlig påviste Kommissionen ikke, at udsendelsen af skrivelser med varsel om prisforhøjelser udgjorde udmøntningen i praksis af overtrædelsens primære aspekt.
- 164 Indledningsvis anførte Kommissionen i den anfægtede beslutnings afsnit 4.1 under overskriften »Kartellets grundlæggende principper og funktionsmåde« som tidligere nævnt følgende:

»[...]

- (113) Resultatet af de tekniske møder blev almindeligvis udmøntet i praksis ved, at prisforhøjelserne blev meddelt kunderne, eller ved, at de eksisterende prisformler blev ophævet. De tilfælde af snyderi eller manglende gennemførelse af det aftalte, som indtraf fra tid til anden, blev drøftet

på de følgende møder (jf. f.eks. 149. og 157. betragtning). Almindeligvis tog en af virksomhederne initiativet og begyndte at forhøje sine priser. Normalt var det Sasol, men denne anmodede undertiden en anden virksomhed om at begynde. Kort tid efter at en virksomhed havde meddelt kunderne, at den agtede at forhøje priserne, fulgte de øvrige leverandører ændringen og varslede ligeledes prisforhøjelser. De personer, der repræsenterede virksomhederne på de tekniske møder, underrettede de øvrige om, hvilke foranstaltninger der var truffet for at gennemføre resultaterne af møderne. Disse oplysninger blev meddelt mundtligt eller ved, at der blev tilsendt en af eller alle de øvrige [deltagende] virksomheder en kopi af meddelelserne om prisforhøjelse eller om ophævelse af de pågældende priser. Kommissionen har således opdaget, at parterne udvekslede sådanne meddelelser. Det blev konstateret om et udsnit på omkring 150 skrivelser af denne type, at de var blevet udvekslet inden for seks uger efter de tekniske møder. Det er ligeledes blevet forklaret, at de repræsenterede virksomheder havde aftalt ikke at benytte sig af gennemførelsen af en aftalt prisforhøjelse til at forøge deres egen markedsandel. Denne oplysning er ikke blevet bestridt i svarene på klagepunktsmeddelelsen.«

165 Derpå anførte Kommissionen i den anfægtede beslutnings afsnit 5.1 under overskriften »Udmøntning i praksis« bl.a. følgende:

»[...]

(299) Selv om Kommissionen ikke er forpligtet til at bevise, at en konkurrencebegrænsende aftale er blevet udmøntet i praksis, kan en sådan udmøntning påvises i det foreliggende tilfælde. Udvekslingen af prisskrivelser og af mundtlige oplysninger om prisfastsættelsen (jf. 248. betragtning) havde ligeledes til formål at kontrollere, at aftalen blev gennemført. Underretningen af alle de øvrige kartelmedlemmer om kommende prisforhøjelser eller ophævelse af priser gjorde det muligt for kartelmedlemmerne at kontrollere, om en virksomhed overholdt de tilsagn, der var blevet afgivet under de tekniske møder. Desuden blev udmøntningen fra tid til anden drøftet på de tekniske møder, f.eks. på de møder, der beskrives i 147. og 149. betragtning. Den omstændighed, at kartelmedlemmerne ligeledes havde et leverandørforhold til hinanden, hvilket i princippet kunne forklare nogle af deres indbyrdes kontakter, ændrer intet ved denne betragtning. Spørgsmålet er ikke, om nogle kontakter havde fundet sted under alle omstændigheder som følge af de bilaterale krydsleverancer, men om de nævnte kontakter objektivt bidrog eller ikke bidrog til at sikre kontrollen med, at overtrædelsen blev udmøntet i praksis.«

166 For det første har sagsøgeren gjort gældende, at fremsendelsen af prisskrivelserne til de øvrige deltagere ifølge virksomhedserklæringerne ikke var systematisk, hvorfor den ikke udgjorde et middel til at udmønte overtrædelsens primære aspekt i praksis. Hvis de tekniske møder havde haft til formål at fastsætte nye priser i fællesskab, ville det ifølge sagsøgeren for at gøre det muligt for deltagerne at kontrollere, om alle overholdt aftalen, have krævet, at hver enkelt deltager meddelte alle de øvrige sine nye priser, eller i det mindste en af dem, som havde fået overdraget denne kontrol, men dette skete ikke.

167 Under alle omstændigheder kan Total France ikke lægges den praksis til last, der bestod i udvekslingen af prisskrivelser. Først og fremmest tilsendte Total France ikke ofte sine kunder skrivelser om prisforhøjelser, således som Shell har medgivet, og varslede sædvanligvis sine prisforhøjelser mundtligt under kundebesøg uden at give konkurrenterne meddelelse om dem. Desuden blev af de 123 skrivelser, hvortil Kommissionen henviste, kun ni tilskrevet Total France, og størstedelen af disse udgør udveksling af skrivelser om prisforlangender eller pristilbud med henblik på et eventuelt køb.

168 Det bemærkes, at ovenstående argumenter fra sagsøgerens side vedrører udvekslingen af prisskrivelser mellem karteldeltagerne.

- 169 Denne udveksling udgjorde ikke udmøntningen i praksis af den omhandlede overtrædelse i egentlig forstand, idet denne bestod i gennemførelsen af det prisniveau, den opretholdelse af priserne eller de prisforhøjelser, som var blevet drøftet eller fastsat under møderne, over for kunderne. Kommissionen anførte således i 113. betragtning til den anfægtede beslutning, at »[r]esultatet af de tekniske møder blev almindeligvis udmøntet i praksis ved, at prisforhøjelserne blev meddelt kunderne, eller ved, at de eksisterende prisformler blev ophævet«. Udvekslingen af prisskrivelser og de mundtlige drøftelser efter møderne vedrører den måde, hvorpå deltagerne kontrollerede udmøntningen i praksis af overtrædelsen.
- 170 Sagsøgerens argument om, at der kun kan tilskrives denne ni af de 123 prisskrivelser i Kommissionens udsnit, som var blevet udvekslet mellem konkurrenter, er derfor irrelevant. Under alle omstændigheder har sagsøgeren selv medgivet, at denne ikke ofte tilsendte sine kunder prisskrivelser med varsel om prisforhøjelserne, men sædvanligvis varslede disse mundtligt under kundebesøg. Sagsøgeren har således selv dels indrømmet, at denne regelmæssigt forhøjede sine priser, dels angivet grunden til, at sagsøgeren kun kunne sende få kopier af prisskrivelser til konkurrenterne: I de tilfælde, hvor prisforhøjelserne blev meddelt kunderne mundtligt, kunne der ikke tilsendes konkurrenterne nogen kopi af en prisskrivelse, fordi der ikke blev tilsendt kunderne en sådan skrivelse.
- 171 For det andet strider det af sagsøgeren anførte om, at overtrædelsen ikke blev udmøntet i praksis i det foreliggende tilfælde, imod de beviser, som den anfægtede beslutning bygger på.
- 172 Shell anførte således udtrykkeligt i sin erklæring af 18. marts 2005, at selskabets repræsentant efter de tekniske møder sædvanligvis modtog en prisskrivelse, hvori en konkurrent varslede prisforhøjelser. Skrivelserne var regelmæssige varsler om nye priser, som paraffinvoksproducenterne tilsendte kunderne og andre producenter, der ofte ligeledes køber paraffinvoks af hinanden som led i krydsleverancer. Når, ifølge Shells oplysninger, den første producent således havde vist, at denne agtede at forhøje priserne, fulgte de øvrige karteldeltagere det op i overensstemmelse med de drøftelser, som var blevet ført på de tekniske møder.
- 173 I sin erklæring af 14. juni 2006 anførte Shell ligeledes, at hver gang denne udsendte en prisskrivelse med varsel om en prisforhøjelse, indeholdt skrivelser den pris, som var blevet aftalt på det foregående tekniske møde. Shell anførte også, at selskabet regelmæssigt havde modtaget sådanne skrivelser fra Sasol, H&R og ExxonMobil, selv om det aldrig havde købt paraffinvoks af sidstnævnte. Skønt Total ikke ofte tilsendte sine kunder sådanne skrivelser, modtog Shell en eller to fra Total. Desuden kontaktede Shells repræsentant ifølge selskabets erklæring Sasols, H&R's, Totals og ExxonMobils repræsentanter telefonisk for at sikre sig, at de prisforhøjelser, som var blevet aftalt på de tekniske møder, var blevet gennemført planmæssigt, inden det indledte prisforhandlinger med kunderne.
- 174 Denne måde at udmønte kartellet i praksis på bekræftes af Sasols erklæring af 12. august 2005, hvori der ligeledes gives detaljerede eksempler vedrørende konkrete tekniske møder.
- 175 For det tredje har sagsøgeren imod Kommissionen gjort gældende, at der ikke er nogen sammenhæng mellem de oplysninger, som foreligger om de tekniske møder, og de prisskrivelser, hvortil Kommissionen har henvist.
- 176 Først bemærkes, at det fremgår af flere erklæringer, hvortil der henvises ovenfor, at de prisforhøjelser, som blev aftalt på de tekniske møder, normalt ikke kunne gennemføres fuldt ud over for kunderne. Shell har angivet, at ca. to tredjedele af de aftalte forhøjelser kunne gennemføres. Desuden er der flere indikationer i sagsakterne for, at deltagerne ofte ikke kunne gennemføre den aftalte forhøjelse overhovedet.
- 177 Dernæst bemærkes, som tidligere nævnt, at beviserne for et kartel ifølge den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 47 ovenfor, normalt kun er brudstykkeagtige og spredte. Eftersom Kommissionen ikke i var besiddelse af detaljerede beviser for indholdet af de drøftelser, som var blevet ført på hvert

enkelt teknisk møde, og den kun var i besiddelse af en lille del af de prisskrivelser, deltagerne havde tilsendt kunderne, kan sagsøgeren ikke med føje anvende som argument, at Kommissionen ikke kunne rekonstruere den præcise forbindelse mellem de drøftelser, som var blevet ført på de tekniske møder, og de priser, som var anført i de nævnte prisskrivelser, navnlig i betragtning af at priserne for de forskellige paraffinovoksprodukter var meget forskellige, og at kunderne naturligt nok forsøgte at modsætte sig forhøjelserne.

178 Dette argument må derfor forkastes.

179 For det fjerde har sagsøgeren gjort gældende, at den omstændighed, at der blev fremsendt prisskrivelser med meddelelse om prisforhøjelser til konkurrenterne, skyldtes det kunde-/leverandør-forhold, der var mellem de virksomheder, som deltog i kartellet.

180 Hertil bemærkes, at udmøntningen i praksis af overtrædelsens primære aspekt som tidligere nævnt bestod i, at prisforhøjelserne blev meddelt kunderne, eller at de eksisterende prisformler blev ophævet, og ikke i, at der blev tilsendt konkurrenterne prisskrivelser, hvilket snarere var et middel til at kontrollere den nævnte udmøntning i praksis. Under alle omstændigheder har Shell forklaret, at selskabet modtog prisskrivelser fra en konkurrent, som virksomheden ikke var leverandør til (jf. præmis 173 ovenfor). Desuden har såvel Shell som Sasol bekræftet, at fremsendelsen af prisskrivelser var en del af den måde, hvorpå overtrædelsens primære aspekt blev udmøntet i praksis.

181 Dette argument fra sagsøgerens side må derfor forkastes.

182 For det femte har sagsøgeren til støtte for sin påstand om, at denne ikke deltog i udmøntningen i praksis af overtrædelsen, gjort gældende, at det fremgår af Shells erklæring, at sagsøgeren den eneste gang, Sasol forsøgte at overtale denne til at være den første til at rundsende en skrivelse om prisforhøjelse, benyttede sig af det til at styrke sin stilling i konkurrencen ved at sende en fiktiv skrivelse om prisforhøjelse til sine konkurrenter og ikke nogen skrivelse til sine kunder.

183 Det bemærkes hvad dette angår, at det rent faktisk fremgår af Shells erklæring, at sagsøgeren efter at være blevet anmodet af Sasol om at være den første til at tilsende kunderne en prisskrivelse, hvori der blev varslet en prisforhøjelse, undlod at gøre det og tilsendte konkurrenterne en »kopi« af en fiktiv skrivelse om forhøjelse. Dette viser kun, at sagsøgeren ikke efterkom Sasols anmodning om at være den første til at tilsende kunderne en prisskrivelse, hvori der blev varslet en prisforhøjelse.

184 Ifølge retspraksis ændrer den omstændighed, at et kartel ikke overholdes, ikke selve det forhold, at kartellet eksisterer (jf. i denne retning Rettens dom af 11.3.1999, sag T-141/94, Thyssen Stahl mod Kommissionen, Sml. II, s. 347, præmis 233, 255, 256 og 341). Selv hvis det forudsættes godtgjort, at det lykkedes nogle karteldeltagere at snyde andre deltagere ved at fremsende forkerter oplysninger og at udnytte kartellet til deres fordel ved ikke at overholde det, ophæver dette ikke i sig selv den begåede overtrædelse (Rettens dom af 8.7.2008, sag T-52/03, Knauf Gips mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 201; jf. ligeledes i den retning Rettens dom af 15.6.2005, forenede sager T-71/03, T-74/03, T-87/03 og T-91/03, Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 74).

185 Det argument, sagsøgeren har fremført i denne henseende, må derfor forkastes.

186 For det sjette må, således som Kommissionen med rette har bemærket, udmøntningen i praksis af en samlet, kompleks og vedvarende overtrædelse vurderes i dens helhed.

187 Hvad dette angår har Retten tidligere fastslået, at en virksomhed i tilfælde, hvor konkurrenterne har deltaget i møder, hvorpå de har udvekslet oplysninger om, bl.a. hvilke priser de ønskede skulle gælde på markedet, ved at deltage i et møde, der havde et konkurrencebegrænsende formål, ikke blot har forfulgt det mål på forhånd at fjerne usikkerheden om dens konkurrenters fremtidige adfærd, men

nødvendigvis ved fastlæggelsen af den politik, den skulle følge på markedet, direkte eller indirekte må have taget hensyn til de oplysninger, den har modtaget på de nævnte møder (Rettens dom af 24.10.1991, sag T-1/89, Rhône-Poulenc mod Kommissionen, Sml. II, s. 867, præmis 122 og 123, og dommen i sagen Knauf Gips mod Kommissionen, nævnt i præmis 184 ovenfor, præmis 276).

- 188 Endvidere må det ifølge retspraksis antages – med forbehold af det modbevis, som det må påhvile de pågældende erhvervsdrivende at føre – at de virksomheder, som deltager i samordningen, og som forbliver aktive på markedet, tager hensyn til informationsudvekslingen med deres konkurrenter for at fastlægge deres adfærd på markedet. Dette gælder så meget desto mere, når samordningen finder sted regelmæssigt og over en lang periode (dommen i sagen Hüls mod Kommissionen, nævnt i præmis 33 ovenfor, præmis 162).
- 189 I det foreliggende tilfælde var samrådene om priserne regelmæssige og hyppige og fortsatte over en lang periode, idet Kommissionen råder over oplysninger om over 50 møder i perioden 1992-2005. Kommissionen har ligeledes fremlagt 343 prisskrivelser fra sagsøgeren, hvori denne meddeler kunderne prisforhøjelser. Desuden fremgår det af Shells og Sasols erklæringer, at Total deltog i udmøntningen af ovennævnte praksis.
- 190 På baggrund af ovenstående betragtninger finder Retten, at det var med føje, at Kommissionen fastslog, at overtrædelsen var blevet udmøntet i praksis, og at sagsøgeren havde deltaget i den.
- 191 Som følge af det ovenstående må det andet led af det andet anbringende forkastes.

Om det tredje led vedrørende delingen af geografiske markeder og kunder

- 192 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen ikke beviste i den anfægtede beslutning, at sagsøgeren havde deltaget i overtrædelsens andet aspekt. Kommissionen tilsidesatte følgelig artikel 81 EF.
- 193 Hvad dette angår anførte Kommissionen følgende i den anfægtede beslutning:

»[...]

(108) Hvad drøftelserne om delingen af markeder og kunder angår »bestod der en generel aftale mellem de deltagende voksproducenter om de øvrige virksomheders største kunder på de respektive hjemmemarkeder« for paraffin, og virksomhederne »forsøgte at beskytte deres hjemmemarked ved at skabe en stemning af gensidig tillid og god vilje«.

[...]

5.3.2.3. Tildelingen af kunder og/eller opdeling af markeder

- (243) Det fremgår af de beviser, der beskrives i 98., 108., og 137. betragtning [det tekniske møde den 7. og 8. september 1995], 145. betragtning [det tekniske møde den 30. og 31. oktober 1997], 147. betragtning [det tekniske møde den 5. og 6. maj 1998], 168. betragtning [det tekniske møde den 18. december] og 170. betragtning [det tekniske møde den 16. og 17. april 2003], at ExxonMobil, MOL, Repsol, Sasol, Dea (senere Shell) og Total opdelte kunderne og/eller de mængder, der skulle afsættes til bestemte kunder (»opdeling af kunder«) og/eller bestemte geografiske områder i disses egenskab af »hjemmemarkeder« (»opdeling af markeder«), mellem sig.
- (244) ExxonMobil, Sasol og Shell har indrømmet den praksis, der bestod i at opdele kunder og/eller markeder. I deres svar på klagepunktsmeddelelsen har de på ny bekræftet, eller i det mindste ikke benægtet, at denne praksis forekom.«

Opdelingen af geografiske markeder

- 194 For det første har sagsøgeren gjort gældende, at de beviser, Kommissionen lagde til grund for sine hævdelser i 108. betragtning til den anfægtede beslutning, er uklare.
- 195 Hertil bemærkes, at det klart angives i Sasols svar af 16. december 2006 på en begæring om oplysninger fra Kommissionen, at deltagerne i de tekniske møder søgte at beskytte deres hjemmemarkeder, og at det anføres i svaret, at »Total, BP France og Mobil« gjorde krav på det franske område, mens de tyske producenter (Sasol, H&R og Shell) gjorde krav på det tyske område som deres respektive hjemmemarkeder. Endvidere anførte Sasol i det nævnte svar, at da Repsol oplyste, at denne havde overskydende mængder inden for rammerne af sin egen produktion, protesterede repræsentanten for Total mod muligheden for, at Repsol solgte dem i Frankrig. Desuden beskriver Sasol en episode, der fandt sted på det tekniske møde den 20. og 21. februar 1997, hvorpå Sasol bemærkede, at virksomheden havde mistet en salgsmængde på 6 000 tons i 1996 og affundet sig med, at de franske producenter i det skjulte havde leveret de nævnte mængder til de tyske kunder på trods af aftalerne om at respektere hjemmemarkederne. Som reaktion havde Sasol besluttet at generhverve de pågældende markedspositioner ved at se bort fra de priser, som var blevet aftalt på de tekniske møder.
- 196 Endvidere angives det i Shells erklæring af 14. juni 2006, at der var en stiltiende aftale mellem deltagerne om, at kunder, der befandt sig i en radius af 50-100 km fra hver enkelt deltagers produktionsanlæg, tilhørte denne. I medfør af denne aftale tilhørte en lysproducent etableret i Hamburg (Tyskland) Sasol og Shell. Hvis en anden deltager forsøgte at sælge til denne lysproducent, ville Sasol og Shell som gengældelse begynde at levere paraffinvoks til en af denne andens deltagers større kunder. Shell oplyste ligeledes, at selskabets repræsentant på de tekniske møder havde sagt til Totals repræsentant, at Shell ville afstå fra at sælge i Frankrig, og at Shell derfor forventede, at Total ikke ville sælge i Hamburg. Endvidere gav Shell eksempler på kunder, der var forbeholdt bestemte deltagere i kartellet, og oplyste, at lysfabrikanter etableret i Frankrig var kunder, som var forbeholdt Total og ExxonMobil, og at dette stod klart for Shells repræsentant og for de øvrige deltagere under de tekniske møder. Desuden oplyste Shell, at der bestod en stiltiende aftale mellem Sasol og Total, hvorefter begge havde forpligtet sig til ikke at trænge ind på den andens hjemmemarked (Frankrig for Totals vedkommende og Tyskland for Sasols), dvs. til kun at sælge begrænsede mængder på det område, som var forbeholdt den anden part, således som det fremgik af de drøftelser mellem Sasols og Totals repræsentanter, der var blevet ført på de tekniske møder. Ifølge den nævnte erklæring havde H&R ikke desto mindre solgt paraffinvoks til franske kunder. Hvis sådanne salg havde oversteg 1 000 tons årligt, havde Total klaget over H&R's adfærd på det følgende tekniske møde og oplyst samtlige deltagere om, at Total ikke ville tolerere større indførsler i Frankrig. Total havde således som gengældelse øget sit salg til to af H&R's traditionelle kunder. Endelig anførte Shell, at respekten for hjemmemarkederne og for reservede kunder var et led i en generel plan, som alle repræsentanterne på de tekniske møder havde accepteret. Når en deltager overtrådte de nævnte aftaler, protesterede den producent eller de producenter, som markedet eller kunden var forbeholdt, og overtalte, om nødvendigt ved hjælp af gengældelsesforanstaltninger, den overtrædende deltager til at indstille sit salg, om nødvendigt ved at tilbyde kunden uforholdsmæssigt høje priser, således at denne ikke længere købte noget af deltageren.
- 197 Det fremgår af det ovenstående, at Sasol og Shell, i modsætning til hvad sagsøgeren har hævdet, fremlagde præcise og sammenhængende oplysninger om opdelingen af kunder og markeder mellem karteldeltagerne. Det skal tilføjes, at de omhandlede erklæringer blev afgivet på grundlag af vidneudsagn fra de personer, som havde deltaget i de tekniske møder, efter moden overvejelse, og at de ligeledes inkriminerer de virksomheder, på hvis vegne de blev afgivet. Ovenstående erklæringer er derfor særligt troværdige som omhandlet i den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 66 ovenfor, og i modsætning til hvad sagsøgeren har hævdet.

- 198 For det andet bemærkes, at Sasols og Shells erklæringer ligeledes bekræftes af et Blauer Salon-mødereferat af Sasol, som Kommissionen knyttede til det tekniske møde den 17. og 18. december 2002 (168. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 199 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen ikke kan støtte sig på det Blauer Salon-mødereferat af Sasol, som den har knyttet til det tekniske møde den 17. og 18. december 2002, eftersom årstallet ikke er angivet på dette notat.
- 200 I denne henseende bemærkes, at ifølge den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 81 ovenfor, afkræfter den omstændighed, at et dokument mangler en dato eller signatur, eller at det er dårligt skrevet, ikke dets bevisværdi, når blot dets oprindelse, dets sandsynlige dato og dets indhold kan fastslås med tilstrækkelig sikkerhed. Kommissionen forklarede i den anfægtede beslutning, at 2002 var det mest sandsynlige årstal, da det år var det eneste, hvori der var blevet afholdt et teknisk møde den 17. og 18. december. Desuden vidner det omhandlede referat, uanset året, om opdelingen af markeder eller kunder, idet det indeholder følgende bemærkning: »Repsol har problemer (55 000 om året af virksomhedens egen produktion) – [Totals repræsentant] protesterede øjeblikkelig mod yderligere/forhandlede mængder – Repsol synes villig til at overveje dette.« Den mest sandsynlige forklaring på dette referat er nemlig, at Repsol ønskede at afsætte sin overskydende produktion i Frankrig, som er det område, der er tættest på selskabets produktionsanlæg, der befinder sig i Spanien, og at Total ønskede at understrege, at denne anså det nævnte område for at være forbeholdt Total.
- 201 Endvidere skal de indicier, Kommissionen påberåbte sig i den anfægtede beslutning for at bevise, at der forelå en overtrædelse af artikel 81, stk. 1, EF, ifølge den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 40 ovenfor, ikke bedømmes isoleret, men som et hele. Den generelle plan for opdeling af markederne fremgår allerede klart af Shells og Sasols erklæringer, og bemærkningen i Sasols referat passer ind i den foranstaltning, der beskrives i disse erklæringer.
- 202 I modsætning til hvad sagsøgeren har hævdet, udgør det nævnte Blauer Salon-mødereferat af Sasol et dokumentbevis for opdelingen af markeder og kunder.
- 203 For det tredje har sagsøgeren anført, at den handel, der fandt sted inden for Fællesskabet, navnlig mellem Frankrig og Tyskland, modsiger, at der var en regel om, at hjemmemarkederne skulle respekteres.
- 204 Hertil bemærkes indledningsvis, at det fremgår af ovennævnte erklæringer, at en virksomheds hjemmemarked ikke nødvendigvis svarede til en bestemt medlemsstats område, men i visse tilfælde svarede til området omkring en given virksomheds produktionsanlæg.
- 205 Endvidere fremgår det ligeledes af de erklæringer af Shell og Sasol, hvortil der henvises i præmis 195 og 196 ovenfor, at der ikke var tale om en hermetisk opdeling af markederne eller om eksklusiv forsyning af bestemte kunder med paraffinvoks, men snarere om en delvis stiltiende aftale om ikke at levere væsentlige mængder til de områder og kunder, som ansås for at tilhøre en anden paraffinvoksproducent.
- 206 Endelig viser erklæringerne, at reglen om, at hjemmemarkederne skulle respekteres, fra tid til anden blev overtrådt, hvilket gav anledning til gengældelsesforanstaltninger fra den virksomheds side, hvis område det drejede sig om. Denne omstændighed kan i sig selv forklare svingningerne i handelen mellem medlemsstaterne.
- 207 Dette argument må derfor forkastes.
- 208 Som følge af det ovenstående må sagsøgerens argumenter vedrørende Kommissionens konstateringer om opdelingen af markederne forkastes.

Opdelingen af kunder

- 209 Ifølge sagsøgeren kan det ikke fastslås på grundlag af de beviser, Kommissionen fremlagde i den anfægtede beslutning, at der var en aftale om at dele kunderne, men højst, at der foregik en udveksling af oplysninger.
- 210 Hvad dette angår bemærkes, at der i de præcise, samstemmende og troværdige erklæringer af Sasol og Shell henvises til aftaler og samordnet praksis vedrørende deling af kunder. Under alle omstændigheder betegnede Kommissionen ikke overtrædelsens andet aspekt som en aftale, men som et aspekt af en overtrædelse, der var vedvarende og kompleks, idet den omfattede aftaler, samordnet praksis og udveksling af følsomme oplysninger mellem konkurrenter. Derfor er beviserne og indiciene for denne udveksling af oplysninger også relevante for påvisningen af overtrædelsens andet aspekt.
- 211 Indledningsvis gengav Kommissionen i 145. betragtning til den anfægtede beslutning i forbindelse med det tekniske møde i Hamburg den 30. og 31. oktober 1997 et notat af MOL, som indeholder følgende angivelser:

»Blandere (100 DEM billigere end de traditionelle lysproducenter)

Astor Schumann pris i dag 1 000 DEM ab fabrik

[Astor] Total 1 050 DEM CPT

Paramelt Total 1 100 DEM CPT

Iberceras Total 1 030 DEM«.

- 212 Ifølge sagsøgeren kan det ikke udledes af MOL's notat, at der blev indgået en aftale om opdeling af kunder, da det kun viser, at der foregik en udveksling af oplysninger om, hvilke priser de forskellige parter anvendte over for deres kunder.
- 213 Indledningsvis bemærkes, at MOL's notater som tidligere nævnt er håndskrevne notater, som er udfærdiget af personer, der deltog i møderne, og at deres indhold er struktureret og forholdsvis detaljeret. De har derfor meget stor bevisværdi.
- 214 Endvidere kan det ifølge den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 47 ovenfor, ikke kræves, at Kommissionen fremlægger dokumenter, der udtrykkeligt viser de forskellige elementer af den begåede overtrædelse. De brudstykkeagtige og spredte beviser, den har mulighed for at råde over, skal under alle omstændigheder kunne suppleres ved hjælp af følgeslutninger, der gør det muligt at rekonstruere relevante forhold. I MOL's notat knyttes kunderne Astor, Paramelt og Iberceras klart til bestemte virksomheder, som deltog i kartellet, herunder bl.a. sagsøgeren.
- 215 Kommissionens forklaring, hvorefter de nævnte angivelser vidner om de drøftelser om opdeling af kunder, som fandt sted på det tekniske møde den 30. og 31. oktober 1997, er derfor sandsynlig, og notatet indgår følgelig i rækken af beviser for overtrædelsens andet aspekt og for sagsøgerens deltagelse heri.
- 216 For så vidt angår 147. betragtning til den anfægtede beslutning gengiver Kommissionen heri i forbindelse med det tekniske møde i Budapest (Ungarn) den 5. og 6. maj 1998 et notat af MOL, som indeholder følgende angivelser:

»MOL - Eika max. 1 500 to

Vollmar 2-3 m. to

L&G den største

Vollmar - Schümann 3-3,5 m. to

MOL 2,0-3 m. to

Efterspørgsel 15 000 to Total

Repsol«.

217 Kommissionen fortolkede disse angivelser således:

»Notatet viser ligeledes, at opdelingen af forsyningen af Vollmar, en stor kunde, blev drøftet. Schümanns og MOL's andel blev aftalt, idet Total og Repsol tilsyneladende også var interesserede.«

218 Ifølge sagsøgeren fremgår det ikke af notatet, at forsyningen af Vollmar blev opdelt. Notatet viser nemlig, at Vollmars samlede efterspørgsel repræsenterer 15 000 tons, mens de angivne mængder er udtrykt som intervaller (fra 3 000 til 3 500 tons og fra 2 000 til 3 000 tons), og en sammentælling af de angivne mængder giver således ikke 15 000 tons. Hvis der var indgået en eller anden form for aftale om at opdele forsyningen, ville den ikke alene have været præcis med hensyn til, hvor stor en mængde der blev tildelt hver enkelt leverandør, men ville også have omfattet hele forsyningen af denne kunde. MOL's notater drejer sig derfor ikke om planlagte leverancer, men om, hvor store leverancer hver enkelt deltager forventer. Under alle omstændigheder er der ikke angivet nogen mængde ud for Total France, hvorfor der ikke er noget bevis for, at denne deltog.

219 Sagsøgerens argumenter må forkastes, og Kommissionens fortolkning tiltrædes. Det angives nemlig i MOL's notat, som i øvrigt har meget stor bevisværdi, således som det blev fastslået i præmis 213 ovenfor, at karteldeltagerne drøftede Vollmars efterspørgsel (15 000 tons) som helhed og fordelte salget mellem Schümann (fra 3 000 til 3 500 tons) og MOL (fra 2 000 til 3 000 tons). Der er ligeledes en angivelse, hvorefter Repsol og Total påregnede at sælge til Vollmar. Endvidere angives det i første del af notatet, at MOL har meddelt de øvrige deltagere, hvor store mængder der er blevet solgt til Eika, Vollmar og Langhammer og Gasda (L&G). Endelig henvises der i erklæringerne af Sasol og Shell til aftaler om opdeling af kunder, herunder bl.a. opdelingen af de mængder, der skulle afsættes til Vollmar.

220 Hvad det tekniske møde den 16. og 17. april 2003 angår (170. betragtning til den anfægtede beslutning) gengav Kommissionen et håndskrevet notat af Total, som indeholdt angivelsen »Vollmar 13 kt HOS 2003 30 kt 22 kt SX50«. Den fortolkede Kommissionen på følgende måde:

»Dette viser, at forsyningen af kunden Vollmar blev drøftet, og at det blev aftalt, at Sasol (dengang HOS) og Shell (som markedsførte paraffin under varemærket SX50) skulle dele leverancerne.«

221 Ifølge sagsøgeren er det imidlertid umuligt at udlede en sådan opdeling af forsyningen af notatet. Angivelserne i denne henseende står »spredt« i det, og det er ikke muligt at knytte en eller anden form for forbindelse mellem dem. Kommissionen forbandt kunstigt angivelsen »Vollmar« med mængdeangivelserne på trods af, at angivelserne klart står på forskellige linjer i dokumentet.

222 Eftersom det samstemmende angives i Shells og Sasols uafhængigt afgivne erklæringer, at der blev indgået aftaler om opdeling af de mængder, som skulle afsættes til kunderne, finder Retten, at Kommissionens fortolkning er korrekt, og forkaster følgelig sagsøgerens argumenter.

223 For fuldstændighedens skyld bemærkes, at sagsøgerens forklaringer, hvorefter der ikke var tale om en aftale, men kun om udveksling af oplysninger om de mængder, der skulle afsættes til bestemte kunder, ikke kan anfægte gyldigheden af den anfægtede beslutning.

- 224 Selv hvis, som tidligere nævnt, Kommissionen opdager dokumenter, som klart dokumenterer, at der har fundet en retsstridig kontakt sted mellem erhvervsdrivende, såsom mødereferater, er de normalt kun brudstykkeagtige og spredte, hvorfor det ofte viser sig nødvendigt at rekonstruere visse enkeltheder ved hjælp af følgeslutninger. Den omstændighed, at der foreligger en konkurrencebegrænsende praksis eller aftale, må derfor i de fleste tilfælde udledes ved en slutning ud fra et vist antal sammenfaldende omstændigheder og indicier, der, når de betragtes samlet, og i mangel af en anden logisk forklaring kan udgøre beviset for en tilsidesættelse af konkurrencereglerne (jf. præmis 79 ovenfor).
- 225 Selv om det, på samme måde, nødvendigvis påhviler Kommissionen at bevise, at en ulovlig aftale er blevet indgået, ville det være urimeligt derudover at kræve, at den fører bevis for den særlige fremgangsmåde, hvorved dette mål skulle nås. Det ville således være alt for let for en virksomhed, der er skyldig i en overtrædelse, at slippe fri for enhver sanktion, hvis den til sin fordel kunne påberåbe sig den upræcise karakter af de fremlagte oplysninger vedrørende en ulovlig aftales anvendelsesmåde i en situation, hvor der stadig foreligger tilstrækkeligt bevis for, at aftalen fandtes og for dens konkurrencestridige formål (jf. præmis 41 ovenfor).
- 226 De forskellige udtryk for overtrædelsen skal forstås i en overordnet sammenhæng, som forklarer baggrunden for disse. Der er tale om en bevisførelse, hvor de forskellige faktiske omstændigheders bevismæssige værdi understøttes eller svækkes af de øvrige faktiske omstændigheder, som sammen kan påvise, at der er tale om en kompleks, samlet og vedvarende overtrædelse (dommen i sagen Knauf Gips mod Kommissionen, nævnt i præmis 184 ovenfor, præmis 310, og i sagen BPB mod Kommissionen, nævnt i præmis 40 ovenfor, præmis 250).
- 227 I det foreliggende tilfælde bygger det af Kommissionen anførte om det aspekt af den komplekse, samlede og vedvarende overtrædelse, der vedrører opdelingen af kunder, på såvel de samstemmende erklæringer af deltagerne, hvoraf også deres eget ansvar fremgår (hvilket gør dem særligt troværdige), som brudstykkerne af de notater, der blev udfærdiget under de tekniske møder eller umiddelbart efter disse.
- 228 Sagsøgeren har således ikke forklaret, hvorfor, hvis der ikke forelå nogen aftale om opdeling af kunderne, ExxonMobil, Shell og Sasol uafhængigt af hinanden indrømmede, og i detaljer beskrev, en sådan opdeling.
- 229 Desuden har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen ikke kan støtte sig på oplysningerne om kontakterne mellem de virksomheder, som deltog i kartellet, eftersom den begrænsede sin undersøgelse til de tekniske møder.
- 230 Hvad dette angår er det tilstrækkeligt at bemærke, at de beviser, der prøves ovenfor, vedrører de tekniske møder.
- 231 På baggrund af det ovenstående må der drages den konklusion, at Kommissionens konstatering vedrørende den praksis, som havde til formål at opdele kunderne, bygger på en helhed af tilstrækkelige beviser, og at Kommissionen derfor ikke tilsidesatte artikel 81 EF i denne henseende.
- 232 Det tredje led af det andet anbringende må følgelig forkastes.

Om det fjerde led vedrørende Total Frances konkurrenceprægede adfærd

- 233 Sagsøgeren har kritiseret Kommissionen for, at den ikke tog hensyn til, at sagsøgeren havde udvist en konkurrencebetonet adfærd, hvilket ifølge sagsøgeren dokumenteres af en økonomisk undersøgelse, som sagsøgeren fremlagde under den administrative procedure, og af de øvrige karteldeltageres erklæringer.

- 234 For det første har sagsøgeren henvist til en økonomisk undersøgelse af sin prispolitik for hver medlemsstat og for hver repræsentativ kunde for de vigtigste typer paraffinvoks, der blev solgt i perioden 2002-2005.
- 235 Undersøgelsen viser ifølge sagsøgeren, at der ikke var nogen signifikant sammenhæng mellem på den ene side Total Frances prispolitik og de tekniske møder og på den anden side prisudviklingen for de forskellige typer paraffinvoks. Disse to faktorer bekræfter, at sagsøgeren ikke deltog i nogen form for aftale om prisfastsættelse. På samme måde fremgår det af undersøgelsen, at udvekslingen af oplysninger om markedsvilkårene ikke havde nogen signifikant indvirkning. I den anfægtede beslutning gav Kommissionen imidlertid ikke nogen begrundelse for, hvorfor den ikke havde taget hensyn til denne økonomiske undersøgelse.
- 236 Indledningsvis har Retten som tidligere nævnt allerede har haft lejlighed til at prøve og forkaste sådanne argumenter. Ifølge retspraksis er den omstændighed, at virksomhederne faktisk annoncerede de aftalte prisforhøjelser, og at de annoncerede priser dannede grundlag for fastsættelsen af de individuelle faktureringspriser, i sig selv tilstrækkelig til at fastslå, at såvel formålet med som virkningen af det ulovlige samarbejde om priser var at skabe en alvorlig konkurrencebegrænsning (Retten dom af 14.5.1998, sag T-308/94, Cascades mod Kommissionen, Sml. II, s. 925, præmis 194). I et sådant tilfælde er Kommissionen ikke forpligtet til at undersøge detaljerne i parternes argumentation til godtgørelse af, at de pågældende aftaler ikke medførte en større prisforhøjelse end under normale konkurrencevilkår og tage stilling dertil punkt for punkt (dommen i sagen Bolloré m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 451).
- 237 Således som det fremgår af prøvelsen af det første og det andet led af nærværende anbringende, godtgjorde Kommissionen i fornødent omfang, at den ulovlige praksis i det foreliggende tilfælde havde vedrørt prisfastsættelse, og at resultatet af de møder, hvorpå der var blevet drøftet eller fastsat prisforhøjelser, ofte var blevet udmøntet i praksis gennem ophævelse af priser over for kunderne og varsler om forhøjelser, ligesom de således varslede priser var blevet anvendt som grundlag for prisfastsættelsen i forbindelse med enkeltstående transaktioner. De tilfælde, hvor karteldeltagerne som følge af markedsvilkårene blev enige om at fastholde priserne, skal ligeledes betragtes som en del af udmøntningen i praksis af den foreliggende samlede, komplekse og vedvarende overtrædelse.
- 238 Den økonomiske undersøgelse, sagsøgeren fremlagde, er derfor irrelevant.
- 239 For det andet bemærkes, at begrundelsen for en individuel beslutning ifølge retspraksis klart og utvetydigt skal angive de betragtninger, som den institution, der har udstedt den anfægtede retsakt, har lagt til grund, således at de berørte parter kan få kendskab til grundlaget for den trufne foranstaltning, og således at den kompetente ret kan udøve sin prøvelsesret. Det nærmere indhold af begrundelseskravet skal fastlægges i lyset af den konkrete sags omstændigheder. Det kræves ikke, at begrundelsen angiver alle de forskellige relevante faktiske og retlige momenter, da spørgsmålet, om en beslutnings begrundelse opfylder kravene efter artikel 253 EF, ikke blot skal vurderes i forhold til ordlyden af den pågældende retsakt, men ligeledes til den sammenhæng, hvori den er blevet udstedt (Domstolens dom af 2.4.1998, sag C-367/95 P, Kommissionen mod Sytraval og Brink's France, Sml. I, s. 1719, præmis 63).
- 240 Da den økonomiske undersøgelse, sagsøgeren havde fremlagt, var irrelevant (jf. præmis 236-238 ovenfor), påhvilede det følgelig ikke Kommissionen at give en begrundelse for, hvorfor den ikke havde taget hensyn til den i den anfægtede beslutning.
- 241 For det tredje anerkendte sagsøgerens konkurrenter ifølge denne under den administrative procedure, at sagsøgeren havde udvist en konkurrencebetonet adfærd. Det fremgår af dokumenterne vedrørende de tekniske møder og af erklæringerne af de øvrige parter, at Total France førte en politik, der

forhindrede de aftaler, som den anfægtede beslutning drejer sig om, i at have virkning. Det angives i de nævnte erklæringer, at Total Frances konkurrenter gentagne gange mistede kunder eller måtte nedsætte deres priser på grund af Total Frances adfærd.

- 242 Ifølge retspraksis skal det vurderes, om de af sagsøgerne fremførte omstændigheder er af en karakter, der beviser, at virksomheden i den periode, hvor den deltog i de ulovlige aftaler, i praksis afholdt sig fra at anvende dem ved at handle konkurrencebetonet på markedet (jf. i denne retning Rettens dom af 9.7.2003, sag T-224/00, Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen, Sml. II, s. 2597, præmis 268, og dommen i sagen Bolloré m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 625).
- 243 Endvidere skal den omstændighed, at en virksomhed, der bevisligt har deltaget i en samordning af priser med sine konkurrenter, ikke har udvist en adfærd på markedet, der svarer til den, der blev aftalt med konkurrenterne, ikke nødvendigvis tages i betragtning som formildende omstændighed ved udmålingen af den bøde, der skal pålægges. En virksomhed, der på trods af samordningen med sine konkurrenter følger en mere eller mindre uafhængig politik på markedet, søger eventuelt blot at udnytte kartellet til sin fordel (dommen i sagen Cascades mod Kommissionen, nævnt i præmis 236 ovenfor, præmis 230, og Rettens dom af 27.9.2006, sag T-43/02, Jungbunzlauer mod Kommissionen, Sml. II, s. 3435, præmis 269).
- 244 For det første fremgår det som tidligere nævnt (jf. præmis 183 ovenfor) af Shells erklæring, at sagsøgeren efter at være blevet anmodet af Sasol om at være den første til at tilsende kunderne en prissskrivelse, hvori der blev varslet en prisforhøjelse, undlod at gøre dette og tilsendte konkurrenterne en »kopi« af en fiktiv skrivelse om forhøjelse. Dette viser kun, at sagsøgeren ikke efterkom Sasols anmodning om at være den første til at tilsende kunderne en prissskrivelse, hvori der blev varslet en prisforhøjelse. Desuden har sagsøgeren ikke hævdet, at denne ikke tog hensyn til resultatet af det pågældende møde under sine efterfølgende forhandlinger med kunderne.
- 245 For det andet skal det af sagsøgeren fremførte argument, hvorefter det angives i konkurrenternes erklæringer, at disse gentagne gange mistede kunder eller måtte nedsætte deres priser på grund af Total Frances adfærd, prøves.
- 246 Hvad dette angår bemærkes, at sagsøgeren har påberåbt sig Shells mundtlige erklæringer af 14. november 2005, 14. juni 2006 og 24. juni 2005 samt Sasols svar af 18. december 2006 på en begæring om oplysninger fra Kommissionen. Disse dokumenter har imidlertid ikke til formål at beskrive sagsøgerens adfærd, endsige sagsøgerens konkurrenceprægede adfærd, men indeholder flere hundrede sider oplysninger om, hvorledes kartellet generelt fungerede, og sagsøgeren har end ikke angivet, hvilke relevante passager der støtter dennes argument.
- 247 Det fremgår af retspraksis, at selv om stævningens indhold på særlige punkter kan støttes og udbygges ved henvisninger til afsnit i dokumenter, der vedlægges som bilag til stævningen, kan der ikke ved en generel henvisning til andre dokumenter, herunder også dokumenter, der figurerer som bilag til stævningen, rådes bod på en undladelse af at anføre afgørende dele af den retlige argumentation, der skal være indeholdt i stævningen. Det tilkommer endvidere ikke Retten ved hjælp af bilagene at forsøge at klarlægge, hvilke anbringender og argumenter der kan antages at udgøre grundlaget for søgsmålet, idet bilagene alene skal fungere som bevismateriale og et middel til sagens oplysning (jf. Rettens dom af 14.12.2005, sag T-209/01, Honeywell mod Kommissionen, Sml. II, s. 5527, præmis 57 og den deri nævnte retspraksis). Sagsøgerens argument må derfor afvises, da det bygger på ovennævnte dokumenter.
- 248 Under alle omstændigheder bemærkes, at det ikke angives i de nævnte erklæringer, at sagsøgeren udviste en konkurrencebetonet adfærd, men at denne deltog i udmøntningen i praksis af kartellet. Det angives endog i Shells erklæring, at sagsøgeren protesterede, når dennes hjemmemarked havde været mål for de øvrige deltageres salg.

- 249 Endvidere har sagsøgeren henvist til et håndskrevet notat af MOL, der blev udfærdiget på mødet den 30. september 1994, og Sasols svar af 20. december 2005 på en begæring om oplysninger fra Kommissionen.
- 250 MOL's notat indeholder følgende angivelse:
- »Mobil - 2 000 i begyndelsen af året
- Prisforhøjelsen delvis trukket tilbage på grund af Total«.
- 251 Kommissionen henviste til dette notat i 133. betragtning til den anfægtede beslutning. Den fortolkede det på følgende måde:
- »[...] Virksomhederne underrettede hinanden om de fastsatte prisforhøjelser og tog hensyn til konkurrenternes situation, når de traf afgørelse om sådanne forhøjelser. Dette er udtryk for en adfærd, som svarer til en aftale om ikke at ændre priserne, eller som i det mindste kan anses for at være en samordnet praksis.«
- 252 Sagsøgeren har ikke bestridt denne fortolkning. En sådan adfærd fra sagsøgerens side kan ikke betegnes som konkurrencebetonet, eftersom sagsøgeren under alle omstændigheder deltog i en konkurrencebegrænsende drøftelse, som havde til formål at fastlægge de prisniveauer, der skulle anvendes under hensyn til markedssituationen og deltagerens handelsmæssige situation.
- 253 Med hensyn til Sasols svar af 20. december 2005 på en begæring om oplysninger fra Kommissionen har sagsøgeren henvist til oplysningerne om mødet den 7. og 8. september 1995. Ifølge Sasol havde Total underbudt Sasol over for en af dennes traditionelle kunder. Dette er ifølge Sasol et konkret udtryk for, at de aftaler, man nåede frem til på de tekniske møder, ofte blev tilsidesat.
- 254 Skønt denne passage vidner om en overtrædelse af en aftale om opdeling af kunder, har sagsøgeren dog dermed kun påvist en enkeltstående hændelse, der – selv om den blev betragtet i sammenhæng med det snyderi, hvortil der henvises i præmis 244 ovenfor – ikke kan godtgøre, at sagsøgeren udviste en konkurrencebetonet adfærd i relation til den komplekse, samlede og vedvarende overtrædelse, der er tale om i det foreliggende tilfælde. Sporadiske og enkeltstående tilfælde af, at en deltager i et kartel har snydt eller undladt at gennemføre dette, kan nemlig, navnlig når de vedrører et kartel af lang varighed, ikke i sig selv godtgøre, at den pågældende deltager undlod at udmønte kartellet i praksis eller anlagde en konkurrencepræget adfærd (jf. i denne retning Rettens dom af 8.10.2008, sag T-73/04, Le Carbone Lorraine mod Kommissionen, Sml. II, s. 2661, præmis 204).
- 255 For det tredje fremgår det som tidligere nævnt af retspraksis (jf. præmis 187 og 188 ovenfor), at en virksomhed i tilfælde, hvor konkurrenterne har deltaget i møder, hvorpå de har udvekslet oplysninger om bl.a., hvilke priser de ønskede skulle gælde på markedet, ved at deltage i et møde, der havde et konkurrencebegrænsende formål, ikke blot har forfulgt det mål på forhånd at fjerne usikkerheden om dens konkurrenters fremtidige adfærd, men nødvendigvis ved fastlæggelsen af den politik, den skulle følge på markedet, direkte eller indirekte må have taget hensyn til de oplysninger, den har modtaget på de nævnte møder. Det må derfor antages – med forbehold af det modbevis, som det må påhvile de pågældende erhvervsdrivende at føre – at de virksomheder, som har deltaget i samordningen, og som er forblevet aktive på markedet, har taget hensyn til informationsudvekslingen med deres konkurrenter for at fastlægge deres adfærd på markedet. Dette gælder så meget desto mere, når samordningen har fundet sted regelmæssigt og over en lang periode.
- 256 I det foreliggende tilfælde var samrådene om priserne regelmæssige og hyppige og fortsatte over en lang periode; Kommissionen råder således over oplysninger om over 50 møder i perioden 1992-2005, hvoraf størstedelen blev afholdt med deltagelse af sagsøgerens repræsentant. Sagsøgeren var derfor i besiddelse af en stor mængde oplysninger, som var blevet udvekslet ulovligt med dennes

konkurrenter, og som sagsøgeren kunne drage nytte af ved fastlæggelsen af sin handelspolitik. Sagsøgeren har imidlertid kun henvist til et enkelt tilfælde, nemlig at sagsøgeren underbød Sasol i et forsøg på at levere paraffinvoks til en af Sasols traditionelle kunder i strid med en aftale om opdeling af kunder. Selv under det tekniske møde, hvorpå denne hændelse blev drøftet (mødet den 7. og 8.9.1995), fremlagde S.E. fra Total følsomme handelsoplysninger for de øvrige deltagere, og det kan derfor ikke udledes af dette enkeltstående tilfælde, at Total udviste en konkurrencebetonet handelsadfærd.

- 257 For det fjerde har sagsøgeren med hensyn til udmøntningen i praksis af resultatet af de tekniske møder selv forklaret, at denne ikke ofte tilsendte sine kunder skrivelser om prisforhøjelser, men sædvanligvis varslede sine prisforhøjelser mundtligt under kundebesøg. Ud over at sagsøgeren derved har medgivet, at denne regelmæssigt forhøjede sine priser, hvilket i sig selv er en indikation for, at sagsøgeren anvendte de priser, som var blevet aftalt eller drøftet på de tekniske møder, bemærkes, at Kommissionen har bilagt svarskriftet 343 skrivelser om prisforhøjelser, som Total sendte til sine kunder. Endvidere har Kommissionen ligeledes fremlagt en række skrivelser om prisforhøjelser, som sagsøgeren tilsendte konkurrenterne som led i kontrollen med, at kartellet blev gennemført.
- 258 For det femte bemærkes, at det omhandlede kartel ledsagedes af flere kontrolforanstaltninger. De deltagende virksomheder forklarede, at de, ud over udvekslingen af prisskrivelser, kunne kontakte deres konkurrenters kunder direkte og på den måde opdage snyderi. Kartellets lange varighed taget i betragtning kan man ikke forestille sig, at de øvrige deltagere skulle have inviteret sagsøgeren til de tekniske møder gennem 13 år, hvis sagsøgeren systematisk havde udnyttet de oplysninger, denne modtog på møderne, til at underbyde sine konkurrenter og derved øge sine salgsmængder på deres bekostning.
- 259 På baggrund af det ovenstående må det fastslås, at det ikke kan udledes af de omstændigheder, sagsøgeren har påberåbt sig inden for rammerne af nærværende led, selv hvis de betragtes som en helhed, at sagsøgeren i den periode, hvori denne deltog i de ulovlige aftaler, i praksis afholdt sig fra at anvende dem ved at handle konkurrencebetonet på markedet.
- 260 Kommissionen tilsidesatte følgelig hverken artikel 81 EF eller sin begrundelsespligt.
- 261 Det fjerde led må følgelig ligeledes forkastes, og dermed må det andet anbringende forkastes i det hele.

2. Om det første anbringende vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF og af begrundelsespligten i forbindelse med vurderingen af råparaffinaspektet af overtrædelserne

Det første led vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF i forbindelse med det fastslåede om, at den med paraffinvoks forbundne praksis og den praksis, der vedrørte råparaffin, udgjorde en samlet og vedvarende overtrædelse

- 262 Indledningsvis bemærkes, at Kommissionen i den anfægtede beslutning pålagde sagsøgeren en sanktion for en kompleks, samlet og vedvarende overtrædelse, og at overtrædelserne blev kvalificeret som kompleks, fordi den bestod i aftaler, samordnet praksis og udveksling af følsomme oplysninger, som samlet, fordi den vedrørte såvel paraffinvoks som råparaffin, og som vedvarende, fordi den bestod af en lang række konkurrencebegrænsende møder.
- 263 Inden for rammerne af nærværende led har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen tilsidesatte artikel 81 EF ved at fastslå, at den med paraffinvoks forbundne praksis, og den praksis, der vedrørte råparaffin, udgjorde en samlet og vedvarende overtrædelse.
- 264 Ifølge retspraksis kan en tilsidesættelse af artikel 81, stk. 1, EF ikke alene foreligge ved en enkeltstående handling, men også ved en række handlinger eller en vedvarende adfærd. Denne fortolkning kan ikke anfægtes under henvisning til, at et eller flere elementer i rækken af handlinger eller i den vedvarende

- adfærd også i sig selv og isoleret betragtet kan udgøre en tilsidesættelse af den nævnte bestemmelse (dommen i sagen Kommissionen mod Anic Partecipazioni, nævnt i præmis 33 ovenfor, præmis 81, og i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 47 ovenfor, præmis 258).
- 265 Begrebet »samlet aftale« forudsætter, at forskellige parter har udvist en sammenhængende adfærd med henblik på at nå et bestemt konkurrencebegrænsende mål af økonomisk karakter (dommen i sagen Rhône-Poulenc mod Kommissionen, nævnt i præmis 187 ovenfor, præmis 125 og 126, og i sagen Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 44 ovenfor, præmis 3699). Den omstændighed, at virksomhedernes forskellige handlinger indgår i en »samlet plan«, fordi de har det samme formål, nemlig at fordreje konkurrencen inden for fællesmarkedet, er afgørende for, at det kan fastslås, at der foreligger en samlet overtrædelse (jf. i denne retning dommen i sagen Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 47 ovenfor, præmis 258 og 260).
- 266 I denne henseende kan Retten ved vurderingen af, om der er tale om en samlet overtrædelse, og om der har foreligget en samlet plan, tage i betragtning, at de berørte virksomheder i det mindste delvis har været de samme, og at de har været klar over, at de med den retsstridige adfærd har tilstræbt et fælles formål (dommen i sagen BPB mod Kommissionen, nævnt i præmis 40 ovenfor, præmis 257, og Rettens dom af 28.4.2010, sag T-446/05, Amann & Söhne og Cousin Filterie mod Kommissionen, Sml. II, s. 1255, præmis 89).
- 267 På samme måde skal det med henblik på at kvalificere forskellige former for udvist adfærd som en samlet og vedvarende overtrædelse kontrolleres, om de fremstod som et supplement til hinanden i den forstand, at hver af disse handlinger skulle bidrage til at imødegå en eller flere konsekvenser af den normale konkurrence, og gennem et samspil bidrog til virkeliggørelsen af de af overtræderne tilstræbte samlede konkurrencebegrænsende virkninger i forbindelse med en overordnet plan med et fælles mål. Der skal i denne forbindelse tages hensyn til enhver omstændighed, som kan fastslå eller rejse tvivl om den nævnte forbindelse, såsom anvendelsesperioden, indholdet (herunder de anvendte metoder), og i sammenhæng hermed formålet med de pågældende forskellige former for adfærd (dommen i sagen Amann & Söhne og Cousin Filterie mod Kommissionen, nævnt i præmis 266 ovenfor, præmis 92; jf. ligeledes i denne retning Rettens dom af 12.12.2007, forenede sager T-101/05 og T-111/05, BASF og UCB mod Kommissionen, Sml. II, s. 4949, præmis 179-181).
- 268 Begrebet et fælles mål kan derimod ikke fastsættes under en generel henvisning til en konkurrenceforvridning på det af overtrædelsen berørte marked, eftersom påvirkningen af konkurrencevilkårene, som formål eller virkning, udgør et væsentligt forhold ved enhver adfærd, som er omfattet af anvendelsesområdet for artikel 81, stk. 1, EF. En sådan definition af begrebet et fælles mål risikerer at berøve begrebet en samlet og vedvarende overtrædelse en del af sin mening, i det omfang den vil bevirke, at flere former for adfærd vedrørende en erhvervssektor, som er forbudt i henhold til artikel 81, stk. 1, EF, systematisk skal kvalificeres som forhold, der udgør en samlet overtrædelse (dommen i sagen Amann & Söhne og Cousin Filterie mod Kommissionen, nævnt i præmis 266 ovenfor, præmis 92).
- 269 I det foreliggende tilfælde lagde Kommissionen følgende betragtninger til grund for sin beslutning om at behandle den med paraffinvoks forbundne praksis og den praksis, der vedrørte råparaffin, som en samlet overtrædelse:
- »[...]
- (295) Mindst to gange – den 30. og den 31. oktober 1997 og den 11. og den 12. maj 2004 – blev der afholdt tekniske møder om råparaffin. Deltagerne i mødet om råparaffin den 8. og 9. maj 1999 var i det væsentlige de samme som dem, der sædvanligvis repræsenterede deres virksomhed på de tekniske møder. Råparaffin og paraffinvoks er snævert forbundne produkter: Råparaffin er den eneste råvare, hvoraf der kan fremstilles paraffinvoks, og det fremstilles og/eller sælges for en stor dels vedkommende af de samme virksomheder, som fremstiller og/eller sælger

paraffinvoks. Den fremgangsmåde, der blev fulgt og prøvet i forbindelse med paraffinvoks (regelmæssige møder, drøftelser og prisfastsættelse), blev også fulgt i forbindelse med råparaffin. I det mindste nogle af de personer, som var impliceret i overtrædelsen vedrørende paraffinvoks, var ligeledes ansvarlige for råparaffin i deres respektive virksomheder. De punkter, som både vedrørte paraffinvoks og råparaffin, havde det samme overordnede økonomiske formål til fælles, nemlig at kontrollere og fastsætte prisen for begge disse produkter, således at virksomhederne ville være skærmet mod konkurrence og kunne stabilisere eller øge deres fortjeneste i en situation med mindsket konkurrencepres og større gennemsigthed på markedet.

- (296) Omstændighederne i den foreliggende sag, navnlig de organisatoriske og indholdsmæssige forbindelser mellem drøftelserne vedrørende de to produkter, er således, at det ikke ville være berettiget at betragte aftalerne og/eller den samordnede praksis vedrørende råparaffin som en særskilt overtrædelse.«
- 270 For det første har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen i det foreliggende tilfælde ikke kunne fastslå, at der forelå en samlet overtrædelse, eftersom paraffinvoks og råparaffin tilhører forskellige produktmarkeder.
- 271 Det bemærkes, at det forhold, at den konkurrencebegrænsende praksis vedrører to separate produktmarkeder, i henhold til den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 265-268 ovenfor, ikke er til hinder for, at Kommissionen fastslår, at der foreligger en samlet overtrædelse, hvis de handlinger, som vedrører forskellige markeder, indgår i en overordnet plan, som deltagerne er vidende om.
- 272 Sagsøgeren har ganske vist henvist til beslutninger vedtaget af Kommissionen, hvori denne har fastslået, at der forelå særskilte overtrædelser vedrørende produkter, der tilhørte separate markeder. I de pågældende tilfælde var der imidlertid tale om tilgrænsende markeder, hvorimod, i det foreliggende tilfælde, markedet for paraffinvoks og markedet for råparaffin er vertikalt forbundne, eftersom råparaffin er råvaren for paraffinvoks. I sin dom af 8. oktober 2008, *Le Carbone Lorraine mod Kommissionen* (nævnt i præmis 254 ovenfor, præmis 64 og 65), har Retten tidligere bekræftet en analyse af Kommissionen, hvori konkurrencebegrænsende adfærd, der vedrørte to separate markeder, men som var forbundet vertikalt, blev kvalificeret som en samlet overtrædelse, navnlig fordi den aftale, som var blevet indgået vedrørende råvarerne, havde til formål at styrke hovedaftalen, der vedrørte følgeprodukterne.
- 273 Dette argument fra sagsøgerens side må derfor forkastes.
- 274 For det andet har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen i det foreliggende tilfælde ikke påviste, at forbindelserne mellem paraffinvoks og råparaffin viste, at der forelå en samlet plan om en overtrædelse.
- 275 Hertil bemærkes, at Kommissionen i den anfægtede beslutning behandlede beviserne for, hvorledes drøftelserne vedrørende råparaffin havde indvirket på den måde, hvorpå de aspekter af kartellet, som vedrørte paraffinvoks, fungerede.
- 276 Indledningsvis henvises der i den erklæring af Shell af 14. juni 2006, hvortil Kommissionen henviste i forbindelse med undersøgelsen af råparaffinaspektet (fodnote 557 til den anfægtede beslutning), udtrykkeligt til forbindelsen mellem den med råparaffin forbundne praksis og den praksis, der vedrørte paraffinvoks. Shell anførte således, at forhøjelserne af priserne for paraffinvoks over for kunderne var blevet begrundet med, at prisen for råparaffin, den eneste råvare, var steget. Shell tilføjede, at kunderne ikke ville have accepteret de nævnte forhøjelser, hvis de havde vidst, at prisen for råvarerne var forblevet stabil. De falske forhøjelser af prisen for råparaffin havde således til formål at sikre, at de forhøjelser af priserne for paraffinvoks, som var blevet aftalt på de tekniske møder, blev gennemført.

277 For det andet gengav Kommissionen et notat af Sasol vedrørende det tekniske møde den 3. og 4. november 1998 i en fodnote, der er knyttet til 149. betragtning til den anfægtede beslutning. Det hedder i notatet af Sasol:

»[D]er udfærdiges en rundskrivelse med [begrundelsen] »råvaresituationen« ([disponible mængder]) med det formål

— at priser under 120 DEM forhøjes

— at priserne ikke falder

— at lysproducenterne modtager »dokumenter« til deres forhandlinger med kæderne.«

278 Kommissionen fortolkede dette notat på følgende måde i 149. betragtning til den anfægtede beslutning:

»Dette viser, at der var fastsat en prisforhøjelse på 6 DEM for samtlige kunder pr. 1. januar 1999, skønt målet på 120 DEM endnu ikke var nået (jf. ligeledes tabellen i 145. betragtning, hvoraf det fremgår, at der i oktober 1997 blev indgået en aftale om at fastsætte visse minimumspriser til 120 DEM, der således blev betragtet som en relevant reference på dette møde). Forhøjelsen skulle over for kunderne begrundes med knaphed på råvarer. Endelig aftalte de personer, der repræsenterede selskaberne, at priserne under alle omstændigheder ikke måtte falde.«

279 Det må fastslås, at Kommissionen med føje kunne konkludere på grundlag af Sasols notat, at karteldeltagerne havde besluttet at begrunde forhøjelsen af deres priser med knaphed på råparaffin. Henvisningen til »mængder til rådighed« og »råvarer«, som udgjorde begrundelsen for prisforhøjelsen over for aftagerne af paraffinvoks, betyder i realiteten, at karteldeltagerne agtede at meddele kunderne, at forhøjelsen var blevet nødvendig på grund af udviklingen i vilkårene på råparaffinmarkedet, nærmere bestemt at der var opstået knaphed på råparaffin.

280 Sagsøgeren kan ikke med føje hævde, at Kommissionens ræsonnement var fejlagtigt, fordi der var tale om knaphed på råparaffin og ikke om udviklingen i prisen for råparaffin. Således som markedet normalt fungerer, medfører en mindskelse af udbuddet nemlig en stigning i priserne, hvis alle øvrige faktorer er uændrede. Sagsøgeren har imidlertid ikke henvist til nogen omstændighed, der opvejede indvirkningen af en knaphed på råparaffin på prisen for denne.

281 De beviser, Kommissionen var i besiddelse af, og hvortil den henviste i den anfægtede beslutning, viser således, at karteldeltagerne over for kunderne begrundede forhøjelsen eller opretholdelsen af priserne for paraffinvoks med falske stigninger i priserne for råparaffin. Der er følgelig et komplementaritetsforhold mellem overtrædelsens primære aspekt, der navnlig vedrører fastsættelsen af priserne for paraffinvoks, og råparaffinaspektet.

282 For det tredje har sagsøgeren desuagtet gjort gældende, at den praksis, der vedrørte paraffinvoks, omfattede EØS, mens den, der vedrørte råparaffin, var begrænset til Tyskland. Den forskellige geografiske udstrækning af praksisserne udelukker, at der er tale om én overtrædelse, hvilket står i modsætning til Kommissionens konstateringer i 295. betragtning til den anfægtede beslutning.

283 Hvad dette angår har ingen af parterne bestridt, således som det fremgår af 70. betragtning til den anfægtede beslutning, at det relevante geografiske marked for såvel paraffinvoks som råparaffin er EØS. Ifølge de økonomiske love for, hvordan markedet fungerer, vil en prisforhøjelse i Tyskland derfor normalt føre til en stigning i priserne i de øvrige medlemsstater.

284 Endvidere vil – som anført i præmis 278 ovenfor – det normalt medføre en prisstigning, hvis der opstår knaphed på råparaffin. Kommissionen kunne derfor med føje forudsætte, at den praksis, der primært tog sigte på en forhøjelse af priserne over for de tyske kunder, ligeledes havde til formål at

- sikre, at den på markedet for paraffinvoks udøvede praksis blev kronet med held, eftersom stigningen i råparaffinprisen på det tyske marked, som i øvrigt er det største marked i EØS, kunne gøre »begrundelsen« for prisforhøjelsen som følge af knaphed på råparaffin mere troværdig for aftagerne af paraffinvoks.
- 285 Kommissionen kunne derfor med føje lægge til grund, at den praksis, som vedrørte råparaffin, og som indebar en prisstigning i det mindste i Tyskland, gjorde den med paraffinvoks forbundne praksis mere acceptabel, navnlig fordi den var i besiddelse af beviser for, at karteldeltagerne havde til hensigt at begrunde forhøjelsen af prisen for paraffinvoks med knaphed på råparaffin, som normalt fører til en stigning i råparaffinprisen.
- 286 Endvidere fremgår det under alle omstændigheder af dommen i sagen BASF og UCB mod Kommissionen (nævnt i præmis 267 ovenfor, præmis 179 og 208), at det ikke i sig selv giver grundlag for at konkludere, at der er tale om to særskilte overtrædelser, at den pågældende praksis vedrører forskellige geografiske områder, idet det afgørende er, at der foreligger en overordnet plan.
- 287 De argumenter, sagsøgeren har fremført vedrørende forskellen mellem de berørte geografiske områder, må derfor forkastes.
- 288 For det fjerde har sagsøgeren anfægtet bemærkningen i 295. betragtning til den anfægtede beslutning om, at »[d]en fremgangsmåde, der blev fulgt og prøvet i forbindelse med paraffinvoks (regelmæssige møder, drøftelser og prismsættelse), [også blev] fulgt i forbindelse med råparaffin«. Sagsøgeren har gjort gældende, at der i Shells mundtlige erklæringer henvises til, at der var tale om to klart forskellige praksisser, og at møderne om råparaffin var langt mindre hyppige. Der var således kun fire »råparaffinmøder« i perioden fra den 30. oktober 1997 til den 12. maj 2004, hvorimod der i samme periode blev afholdt 29 tekniske møder om paraffin.
- 289 Indledningsvis bemærkes, at Kommissionen var i besiddelse af beviser, der viste, at der på to tekniske møder skete en fastsættelse af prisen for råparaffin. I MOL's notat vedrørende mødet den 30. og 31. oktober 1997 angives »slack wax 550 DEM 600 DEM« og de fremtidige datoer for forhøjelsen for hver enkelt virksomhed (145. betragtning til den anfægtede beslutning). På samme måde indeholder Total Frances håndskrevne notat vedrørende mødet den 11. og 12. maj 2004 angivelsen »40 €/T råparaffin« (174. betragtning til den anfægtede beslutning). Det fremgår af de nævnte notater som helhed, at karteldeltagerne drøftede og fastsatte prisen for råparaffin på samme måde som prisen for paraffinvoks.
- 290 Endvidere vedrørte den omhandlede praksis ifølge Shells erklæring af 18. marts 2005 tre produktgrupper, nemlig fuldt raffineret paraffinvoks, voksblandinger og, indirekte, råparaffin som råvare.
- 291 Shell anførte ligeledes i den samme erklæring, at det stod klart for repræsentanterne for paraffinvoksindustrien, at når priserne for disse produkter var blevet forhøjet med et vist beløb eller en vis procentsats, ville der ske en samtidig forhøjelse af priserne for råvaren, dvs. råparaffin, der svarede til 30-40% af forhøjelsen af prisen for paraffinvoks.
- 292 Desuden redegjorde Shell i sin erklæring af 26. oktober 2005 for, hvilken betydning det tekniske møde i München (Tyskland) den 27. og 28. februar 2003, hvorunder karteldeltagerne kun havde drøftet paraffinvoks, havde haft for den af kartellet anvendte pris for råparaffin. Selv om råparaffinprisen ikke blev drøftet, kunne selskabets repræsentant ifølge Shell udlede af aftalerne om prisen for paraffinvoks, at råparaffinprisen ville stige med ca. 35 EUR pr. ton.
- 293 De erklæringer af Shell, hvortil sagsøgeren har henvist for at påvise, at den med paraffinvoks forbundne praksis og den praksis, der vedrørte råparaffin, var særskilte i forhold til hinanden, støtter følgelig ikke sagsøgerens påstand. Shell betegnede således i sin fremstilling af de produkter, der var berørt af de to

former for praksis, råparaffin som en af de forskellige underkategorier af paraffinvoks (jf. præmis 290 ovenfor). Den omstændighed, at de to former for praksis ifølge Shell kun vedrørte råparaffin indirekte, anfægter ikke i sig selv, at der var tale om én overtrædelse, idet deltagerne kunne forudsige forhøjelserne af råparaffinprisen på grundlag af de forhøjelser af paraffinvoksprisen, som var blevet aftalt på de tekniske møder.

- 294 Sagsøgerens bemærkning om, at møderne om råparaffin var langt mindre hyppige end møderne om paraffinvoks, kan derfor ikke rejse tvivl om det af Kommissionen fastslåede om, at der blev fulgt de samme fremgangsmåder i forbindelse med begge aspekter af overtrædelsen. Eftersom forhøjelserne af råparaffinprisen automatisk fulgte af prisforhøjelserne for paraffinvoks i et for deltagerne forudsigeligt omfang, må det nemlig antages, at det ikke var nødvendigt regelmæssigt at drøfte og fastsætte råparaffinprisen for at opnå samordnede prisforhøjelser for råparaffin.
- 295 Sagsøgerens argumenter vedrørende den måde, hvorpå de to aspekter af overtrædelsen fungerede, må derfor forkastes. Det fremgår nemlig af de for Retten foreliggende beviser, at de fungerede på en meget sammenlignelig måde.
- 296 For det femte har sagsøgeren gjort gældende, at deltagerne i de to aspekter af overtrædelsen ikke var de samme. Det fremgår af dommen i sagen Jungbunzlauer mod Kommissionen (nævnt i præmis 243 ovenfor, præmis 312), og i sagen Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen (nævnt i præmis 184 ovenfor, præmis 120), at det skal tages i betragtning, om deltagerne i de forskellige omhandlede praksisser var de samme.
- 297 Det bemærkes, at samtlige deltagere i den ulovlige praksis vedrørende råparaffin, nemlig Dea (senere Shell efter erhvervelsen af Dea), ExxonMobil, Sasol og Total, ligeledes deltog i den med paraffinvoks forbundne praksis (anden betragtning til den anfægtede beslutning). Dette forhold er væsentligt forskelligt fra de faktiske omstændigheder i de sager, der gav anledning til dommen i sagen Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen (nævnt i præmis 184 ovenfor) og i sagen Jungbunzlauer mod Kommissionen (nævnt i præmis 243 ovenfor), som sagsøgeren har påberåbt sig. I de nævnte sager var der kun et ret begrænset sammenfald mellem de virksomheder, som havde deltaget i praksisserne vedrørende de forskellige markeder.
- 298 Endvidere bemærkes, at MOL, Repsol og ENI ikke solgte råparaffin til endelige kunder på det tyske marked i den af overtrædelsen omfattede periode, bortset fra nogle mindre partier, der blev solgt af Repsol i 1999 og 2000. På grund af de nævnte virksomheders handelsmæssige situation var det derfor allerede udelukket, at de havde deltaget i råparaffinaspektet af overtrædelsen.
- 299 Endelig bemærkes, at spørgsmålet om råparaffin ligeledes blev drøftet på to tekniske møder, hvor repræsentanterne for MOL og »H&R/Tudapetrol« også var til stede, og hvor prisen for råparaffin blev fastsat. På samme måde var MOL ligeledes til stede på det tekniske møde den 3. og 4. november 1998, hvor deltagerne blev enige om at begrunde forhøjelsen af prisen for paraffinvoks med knaphed på råparaffin. Heraf følger, at ikke kun de virksomheder, der blev fundet ansvarlige for den med råparaffin forbundne praksis (Shell, ExxonMobil, Sasol og Total-koncernen), men også andre havde kendskab til praksissen vedrørende råparaffin og til forbindelserne mellem de to produktmarkeder og mellem de to former for praksis.
- 300 Eftersom alle de virksomheder, der deltog i råparaffinaspektet af overtrædelsen, ligeledes deltog i den med paraffinvoks forbundne praksis, og eftersom andre deltagende virksomheder også havde kendskab til den praksis, der vedrørte råparaffin, og til komplementaritetsforholdet mellem de to former for praksis, må sagsøgerens argumenter om, at de deltagende virksomheder ikke var de samme, forkastes.

- 301 For det sjette har sagsøgeren anført, at den omstændighed, at der var tale om én overtrædelse, ifølge den anfægtede beslutning skyldes, at den med paraffinvoks forbundne praksis og den praksis, der vedrørte råparaffin, havde som fælles formål at kontrollere og fastsætte priserne. Langt de fleste karteller har imidlertid dette formål til fælles, hvorfor et sådant kriterium gør det muligt for Kommissionen kunstigt og vilkårligt at betragte særskilte overtrædelser som en samlet overtrædelse.
- 302 Det bemærkes, at det fremgår af ovenstående prøvelse, at der var snævre forbindelser mellem de to produktmarkeder og mellem de praksisser, de var berørt af. Det er hvad dette angår tilstrækkeligt at gentage, at de berørte virksomheder forholdsvis nøjagtigt kunne forudsige stigningen i prisen for råparaffin, som fulgte de forhøjelser af prisen for paraffinvoks, der var blevet aftalt på de tekniske møder. Desuden fremlagde Kommissionen bevis for, at deltagerne på et teknisk møde havde haft til hensigt at begrunde forhøjelsen af prisen for paraffinvoks med knaphed på råparaffin. Endelig drøftede og fastsatte deltagerne på to møder på samme tid priserne for både paraffinvoks og råparaffin.
- 303 Kommissionen havde således samlet tilstrækkelige indicier og beviser for, at den med paraffinvoks forbundne praksis og den praksis, der vedrørte råparaffin, havde indgået i en samlet plan, som deltagerne havde været vidende om.
- 304 Det var derfor med føje, at Kommissionen fastslog, at råparaffinaspektet af overtrædelsen og overtrædelsens primære aspekt udgjorde en samlet overtrædelse.
- 305 Sagsøgerens øvrige argumenter kan ikke rejse tvivl om denne konklusion.
- 306 For det første har sagsøgeren bemærket, at Kommissionen tillagde de enkelte aspekter af overtrædelsen forskellig varighed: 1992-2005 for så vidt angår paraffinvoks og 1997-2004 for så vidt angår råparaffin. Desuden er der hverken sammenfald mellem begyndelses- eller sluttidspunkterne for de angivelige praksisser. I dommen i sagen Jungbunzlauer mod Kommissionen (nævnt i præmis 243 ovenfor, præmis 312) tog Retten imidlertid denne omstændighed i betragtning i forbindelse med udelukkelsen af, at overtrædelsen kunne kvalificeres som samlet.
- 307 Selv om det er rigtigt, at Retten i dommen i sagen Jungbunzlauer mod Kommissionen (nævnt i præmis 243 ovenfor, præmis 312) tog forskellen i varighed af praksisserne, der vedrørte to forskellige produkter, i betragtning, var denne omstændighed ikke afgørende i dens prøvelse. Retten fremhævede således betydningen af, at der ikke havde været nogen samlet plan, og henviste ligeledes til, at der kun havde været et meget begrænset sammenfald mellem deltagerne i de to overtrædelser. Desuden er markedet for paraffinvoks og markedet for råparaffin – til forskel fra markedet for citronsyre og markedet for natriumgluconat, som der var tale om i dommen i sagen Jungbunzlauer mod Kommissionen, nævnt i præmis 243 ovenfor, og som udgør markeder, der ikke er forbundne – vertikalt forbundne, således at de berørte virksomheder endog kunne forudsige, hvor meget råparaffinprisen ville stige, på grundlag af de forhøjelser, som var aftalt for paraffinvoks. Den faktuelle sammenhæng i det foreliggende tilfælde er derfor væsentligt forskellig fra sammenhængen i den sag, der gav anledning til dommen i sagen Jungbunzlauer mod Kommissionen, nævnt i præmis 243 ovenfor.
- 308 Endvidere bemærkes, at det i den faste retspraksis, hvortil der henvises i præmis 265-267 ovenfor, ikke angives som kriterium for, at der er tale om én overtrædelse, at praksisserne vedrørende de forskellige produkter har samme varighed. Derimod lægges der i den nævnte retspraksis vægt på, at der en samlet plan, som deltagerne er vidende om, hvilket kriterium er opfyldt i det foreliggende tilfælde.
- 309 Det argument, sagsøgeren har fremført vedrørende forskellen i varighed af den med paraffinvoks forbundne praksis og den praksis, der vedrørte råparaffin, må derfor forkastes.

- 310 For det andet var det ifølge sagsøgeren fejlagtigt, når Kommissionen anførte, at repræsentanterne for de virksomheder, som havde deltaget i mødet den 8. og 9. marts 1999, der vedrørte råparaffin, var de samme som dem, der havde deltaget i de tekniske møder, som generelt vedrørte paraffinvoks. For Total Frances vedkommende var deltagerne i det nævnte møde ikke alene nogle andre end dem, der deltog i de tekniske møder, men de var ikke engang ansat i Total France, men i Total Deutschland.
- 311 Dette argument kan ikke rejse tvivl om Kommissionens vurdering. Den kunne nemlig med føje fastslå i 295. betragtning til den anfægtede beslutning, at »[d]eltagerne [...] var i det væsentlige de samme«, eftersom repræsentanterne for flere andre virksomheder, såsom Shell og Sasol, rent faktisk var de samme på de to typer møder.
- 312 Under alle omstændigheder er det som tidligere nævnt (jf. præmis 265 ovenfor) afgørende for, at det kan fastslås, at der foreligger en samlet overtrædelse, at de handlinger, som vedrører forskellige markeder, indgår i en overordnet plan, som deltagerne er vidende om. Det forhold, at spørgsmålet om råparaffin blev drøftet på to tekniske møder, og at deltagerne endog fastsatte priserne for råparaffin på disse tekniske møder, viser, at de for paraffinvoks ansvarlige personer var fuldt vidende om den med råparaffin forbundne praksis. På samme måde viser den omstændighed, at deltagerne på det tekniske møde den 3. og 4. november 1998 ønskede at begrunde prisforhøjelsen for paraffinvoks med knaphed på markedet for råparaffin, at de var fuldt vidende om komplementaritetsforholdet mellem praksisserne vedrørende de to produkter.
- 313 Sagsøgerens argument om, at dennes repræsentant på de tekniske møder ikke var den samme som på mødet om råparaffin den 8. og 9. maj 1999, er følgelig irrelevant.
- 314 På baggrund af samtlige ovenstående betragtninger må det af Kommissionen fastslåede om, at den med paraffinvoks forbundne praksis og den praksis, der vedrørte råparaffin, udgjorde én samlet overtrædelse, tiltrædes, og de argumenter, sagsøgeren har fremført inden for rammerne af det første anbringendes første led, følgelig forkastes.
- 315 I øvrigt bemærkes, at de argumenter, sagsøgeren har fremført for at anfægte, at der var tale om en vedvarende overtrædelse, er blevet fremsat inden for rammerne af det andet led af nærværende anbringende. Retten vil derfor træffe afgørelse om disse argumenter ved slutningen af prøvelsen af det andet led.

Om det andet led vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF og begrundelsespligten i forbindelse med kvalificeringen af den med råparaffin forbundne praksis

- 316 Sagsøgeren finder, at Kommissionen ikke var i besiddelse af tilstrækkelige beviser til at fastslå, at der på de tekniske møder blev udøvet konkurrencebegrænsende praksis vedrørende afsætningen af råparaffin til endelige kunder i Tyskland. Selv hvis det forudsættes, at møderne den 30. og den 31. oktober 1997 og den 11. og den 12. maj 2004 drejede sig om en konkurrencebegrænsende praksis vedrørende afsætningen af råparaffin til endelige kunder i Tyskland, udgør møderne kun to enkeltstående overtrædelser (hvoraf den førstnævnte desuden er forældet) og kan ikke danne grundlag for konklusionen om, at der fandt en vedvarende overtrædelse sted i perioden 1997-2004. Kommissionen tilsidesatte således sin begrundelsespligt i denne henseende.

Den anfægtede beslutning

- 317 Kommissionen anførte følgende i 288. betragtning til den anfægtede beslutning:

»Både Sasol og Shell har udtrykkeligt indrømmet, at priserne for råparaffin blev drøftet mellem konkurrenter, særligt fra slutningen af 1990'erne, og har oplyst enkeltheder om nogle af de pågældende kontakter (jf. også 112. betragtning). På et møde, der blev afholdt den 30. og 31. oktober

1997 (jf. 145. betragtning), deltog i hvert fald ENI, H&R/Tudapetrol, MOL, Repsol, Sasol, Dea (efter 2002 Shell) og Total i drøftelser om råparaffin og aftalte en prisforhøjelse. Det er blevet fastslået, at Shell og Total var repræsenteret på mindst ét møde, den 8. og 9. marts 1999, der specifikt drejede sig om råparaffin (jf. 152. betragtning). Sasol og ExxonMobil har i deres svar på klagepunktsmeddelelsen ikke benægtet, at de var til stede på mødet, og dette forekommer da også sandsynligt i betragtning af et håndskrevet notat vedrørende en intern Shell-e-mail, der blev sendt dagen efter, og hvori der henvises til »samtlige producenter«. Sasol, Shell og Total var ligeledes repræsenteret på det tekniske møde den 11. og 12. maj 2004 (jf. 174. betragtning), hvorunder der blev [indgået] en aftale om prisen for råparaffin. Det bemærkes endvidere, at råparaffin blev drøftet på en række tekniske møder, hvori ExxonMobil, Sasol, Shell og Total deltog. ExxonMobil har indrømmet at have deltaget i de nævnte drøftelser i perioden 1993-1996. ExxonMobil har ligeledes indrømmet, at [T.H.], der repræsenterede ExxonMobil, deltog i drøftelser om råparaffin på vegne af spånpladeproducenter i den tysktalende del af Europa i perioden 1999-2001, og generelt bekræftet, at der blev ført drøftelser inden for rammerne af kartellets foranstaltninger vedrørende råparaffin afsat til endelige kunder. På samme måde har Total oplyst, at der fandt drøftelser sted om forhøjelsen af råparaffinprisen. Shell og ExxonMobil har ligeledes bekræftet, at der fandt møder om råparaffin sted uden for rammerne af de tekniske møder. Selv om ENI, H&R-Tudapetrol, MOL og Repsol ligeledes var repræsenteret på nogle af disse møder, er Kommissionen af den opfattelse, at de foreliggende beviser ikke er tilstrækkelige til at finde disse virksomheder ansvarlige for overtrædelsen vedrørende råparaffin. Desuden finder Kommissionen, at selv om visse beviser synes at vedrøre andre perioder og markeder, giver de foreliggende beviser kun grundlag for at fastslå, at der blev begået en overtrædelse vedrørende råparaffin afsat til endelige kunder på det tyske marked i årene 1997-2004.«

318 Endvidere anførte Kommissionen følgende i 112. betragtning til den anfægtede beslutning:

»Spørgsmålet om råparaffin blev behandlet på en række tekniske møder [144., 145., 152., 157., 174. og 175. betragtning til den anfægtede beslutning]. Desuden blev der mindst én gang indgået aftaler om råparaffin afsat til endelige kunder på det tyske marked uden for rammerne af de tekniske møder, når repræsentanter for Shell, Sasol, ExxonMobil og Total og muligvis andre mødtes og førte mere indgående drøftelser om råparaffin – med andre ord fastsatte priser og udvekslede følsomme handelsoplysninger. Der er f.eks. bevis for, at et sådant møde blev afholdt i Düsseldorf den 8. og 9. marts 1999. De personer, som repræsenterede virksomhederne på dette særlige møde om råparaffin, var for så vidt angår størstedelen af virksomhederne, Total undtaget, de samme som dem, der deltog i de tekniske møder.«

319 144., 145., 152., 157., 174. og 175. betragtning til den anfægtede beslutning vedrører henholdsvis møderne den 19. og 20. juni 1997, den 30. og 31. oktober 1997, den 8. og 9. marts 1999, den 3. og 4. februar 2000, den 11. og 12. maj 2004 samt den 3. og 4. august 2004.

320 Kommissionen begrundede sin beslutning om kun at fastslå, at der var blevet udøvet konkurrencebegrænsende praksis vedrørende råparaffin for så vidt angår afsætningen til endelige kunder i Tyskland, på følgende måde:

»[...]

(289) Endvidere anser Kommissionen de nævnte drøftelser for kun at have drejet sig om råparaffin afsat af virksomhederne til endelige kunder såsom producenter af spånplader og ikke om f.eks. paraffinovks. Selv om der i virksomhedserklæringerne for det meste ikke sondres mellem de forskellige anvendelser af råparaffin, henvises der i den e-mail, der nævnes i 152. betragtning [mødet i Düsseldorf den 8. og 9. marts 1999], kun til råparaffin afsat til spånpladeproducenter. Kommissionen finder følgelig, at der hersker tvivl om, hvorvidt overtrædelsen omhandlede salg af råparaffin til andre kunder end endelige kunder, og begrænser sine konklusioner til

afsætningen af råparaffin til endelige kunder. Disse betragtninger bekræftes af Shell og ExxonMobil [Shell, sagsakterne s. 8122 og 8123 og 38846; Exxon, svaret på klagepunktsmeddelelsen, s. 36-48].

- (290) Det fremgår af de foreliggende beviser, at de lejlighedsvis drøftelser om råparaffin hovedsagelig drejede sig om det tyske marked. ExxonMobil, Sasol, Shell og Total sælger alle råparaffin på det tyske marked, og de møder, hvorpå råparaffin blev drøftet, fandt sted i Tyskland. Kommissionen finder, at der ikke foreligger tilstrækkelige oplysninger til, at det kan fastslås, at aftalerne vedrørende råparaffin ligeledes vedrørte råparaffin afsat til endelige kunder i andre lande.
- (291) Kommissionen finder, at overtrædelsen, i den udstrækning den vedrører råparaffin afsat til endelige kunder på det tyske marked, begyndte på mødet den 30. og 31. oktober 1997 og sluttede på mødet den 11. og 12. maj 2004.
- (292) Kommissionen finder følgelig, at drøftelserne om råparaffin afsat til endelige kunder på det tyske marked førte til aftaler og/eller samordnet praksis i den betydning, som er omhandlet i artikel 81 [EF] og EØS-aftalens artikel 53. Denne konklusion bygger på de uafhængige og samstemmende erklæringer af Shell og Sasol, der underbygges af erklæringerne af ExxonMobil og Total. Konklusionen bekræftes af de skriftlige beviser.«

Prøvelse af beviserne vedrørende de konkurrencebegrænsende møder

- 321 Sagsøgeren finder i denne forbindelse, at Kommissionen ikke var i besiddelse af tilstrækkelige beviser til at kunne fastslå, at der havde fundet konkurrencebegrænsende praksis sted vedrørende afsætningen af råparaffin til endelige kunder i Tyskland på de tekniske møder.
- 322 For det første bemærkes, at Shell (jf. præmis 290-292 ovenfor) og ExxonMobil, i dennes erklæring af 14. juni 2006, begge oplyste, at den konkurrencebegrænsende praksis ligeledes havde omfattet råparaffin, og at drøftelserne herom var blevet ført på multilaterale møder mellem konkurrenter. Shell anførte endog, at spørgsmålene om råparaffin var blevet behandlet på en række tekniske møder og en række møder om råparaffin. Disse erklæringer blev afgivet på grundlag af vidneudsagn fra personer, som havde deltaget i de tekniske møder, efter moden overvejelse, og inkriminerer ligeledes de virksomheder, på hvis vegne de blev afgivet. De er følgelig særligt troværdige som omhandlet i den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 66 ovenfor.
- 323 For det andet bemærkes, at erklæringerne underbygges af de samtidige dokumentbeviser for overtrædelsen. Således som Kommissionen anførte i 215. betragtning til den anfægtede beslutning, blev MOL's notater udfærdiget under møderne af den person, som deltog i dem, og deres indhold er struktureret og forholdsvis detaljeret. Notaterne har derfor meget stor bevisværdi ifølge den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 80 ovenfor.
- 324 Hvad for det første angår det tekniske møde den 19. og 20. juni 1997 baserede Kommissionen sig i 144. betragtning til den anfægtede beslutning på et notat af MOL med angivelserne »Shell/NL, der sælger råparaffin til f.eks. Bolsius« og »råparaffin: 550 DEM«. Sagsøgeren har ikke kommenteret dette notat.
- 325 Retten finder, at notatet beviser, at der blev ført drøftelser om råparaffin, og at der blev indgået en aftale om fastsættelse af prisen herfor, således som Kommissionen med rette anførte, da den i 112. betragtning til den anfægtede beslutning henviste til det nævnte tekniske møde.
- 326 Hvad for det andet angår mødet den 30. og 31. oktober 1997 gengav Kommissionen i 145. betragtning til den anfægtede beslutning et notat af MOL med angivelsen »slack wax: 550 600 DEM«.

- 327 Sagsøgeren har gjort gældende, at det ikke fremgår af dette notat, at deltagerne indgik en aftale om afsætningen af råparaffin til endelige kunder i Tyskland. Den mest logiske forklaring er, at angivelsen »slack wax: 550 600 DEM« drejer sig om prisen for paraffinvoks.
- 328 Denne fortolkning kan ikke tiltrædes, eftersom det ville have været fuldstændig u hensigtsmæssigt, hvis repræsentanten for MOL havde skrevet »slack wax« – råparaffin – for at henvise til prisen for paraffinvoks. Desuden varierede priserne for paraffinvoks ifølge MOL's notat, afhængigt af type og raffineringsgrad, fra 950 til 1 350 DEM, hvorfor det ikke er rimeligt at mene, at prisen på 600 DEM kunne være prisen for paraffinvoks. Angivelsen »slack wax: 550 600 DEM« er derimod i fuld overensstemmelse med MOL's notat vedrørende det foregående møde den 19. og 20. juni 1997, hvori det angives, at den pris, der blev aftalt for råparaffin, var fastsat til 550 DEM.
- 329 Ikke desto mindre har sagsøgeren gjort gældende, at det ikke fremgår af MOL's notat, at deltagerne fastsatte prisen for råparaffin med henblik på afsætningen til endelige tyske kunder.
- 330 Dette argument er imidlertid irrelevant, eftersom en prisfastsættelse generelt gælder for samtlige kunder, herunder også endelige tyske kunder. Desuden forklarede Kommissionen i 289.-292. betragtning til den anfægtede beslutning, som gengives i præmis 320 ovenfor, hvorfor den havde besluttet at begrænse udstrækningen af den konkurrencebegrænsende praksis vedrørende råparaffin til afsætningen til endelige tyske kunder. Sagsøgeren har ikke fremsat nogen argumenter vedrørende denne del af den anfægtede beslutning.
- 331 Det var derfor med føje, at Kommissionen i 112. betragtning til den anfægtede beslutning henviste til dette tekniske møde og de dermed forbundne beviser for at påvise, at råparaffinaspektet af overtrædelsen havde fundet sted.
- 332 For det tredje behandlede Kommissionen i 152. betragtning til den anfægtede beslutning et møde om råparaffin, som blev afholdt den 8. og 9. marts 1999 med deltagelse af i hvert fald repræsentanterne for Shell, Total og ExxonMobil.
- 333 Ifølge 152. betragtning til den anfægtede beslutning viser et håndskrevet notat af Shell, der er samtidigt med overtrædelsen, at Shells repræsentant forventede, at de personer, der repræsenterede de forskellige virksomheder, ville udveksle oplysninger om forsyningen af bestemte kunder med råparaffin på mødet den 8. og 9. marts 1999. Notatet indeholdt angivelsen »8/9.3.99 PM = spånplade«, idet PM ifølge Shell betød »paraffin Mafia«. Dagen efter dette møde sendte den nævnte repræsentant sin overordnede en e-mail, hvori det blev oplyst, at Shell agtede at forhøje priserne for råparaffin anvendt inden for spånpladesektoren med 8-10% pr. 1. juni 1999. I et håndskrevet notat vedrørende denne e-mail var der angivet følgende: »Samtlige producenter finder det nødvendigt at forhøje (priserne).«
- 334 Kommissionen udledte heraf, at de personer, som havde repræsenteret selskaberne på mødet, var blevet enige om en forhøjelse af priserne for råparaffin inden for spånpladeindustrien, og at Shell ville anvende aftalen fra juni 1999.
- 335 Retten finder, at denne fortolkning er korrekt og underbygges af de øvrige beviser vedrørende den med råparaffin forbundne praksis, og at den derfor skal tiltrædes.
- 336 Sagsøgeren har imidlertid gjort gældende, at beviserne vedrørende mødet den 8. og 9. marts 1999 ikke kan danne grundlag for Kommissionens vurdering, eftersom dette møde ikke var et teknisk møde. I 275. betragtning til den anfægtede beslutning udelukkede Kommissionen nemlig alle kontakter uden for rammerne af de tekniske møder fra sin undersøgelse.

337 I 275. betragtning til den anfægtede beslutning anførte Kommissionen følgende:

»Kommissionen valgte ikke at foretage undersøgelser vedrørende bilaterale kontakter, fordi den indsats, det ville kræve at bevise de yderligere elementer af den foreliggende overtrædelse, uden at det endelige resultat blev kendeligt anderledes, ville have været uforholdsmæssig. Kommissionen valgte af samme grund ikke at foretage undersøgelser vedrørende de øvrige kontakter, der havde fundet sted uden for rammerne af de tekniske møder. Desuden finder Kommissionen, at den har ført tilstrækkeligt bevis for, at der har fundet en samlet og vedvarende overtrædelse sted for så vidt angår den praksis, den har undersøgt.«

338 Retten finder hvad dette angår, at Kommissionen ikke kan være forpligtet til at anvende den terminologi, kartelmedlemmerne har anvendt til at benævne de forskellige beviser. Selv om en række deltagere ganske vist anførte, at der på de tekniske møder var blevet henvist til drøftelser om paraffinvoks, og at råparaffin var blevet behandlet på andre specifikke møder, er denne sondring ikke klar, idet drøftelserne om råparaffin også foregik på de tekniske møder. Desuden udelukkede Kommissionen tydeligvis ikke de specifikke møder vedrørende råparaffin fra sin undersøgelse, idet den blandt de andre multilaterale konkurrencebegrænsende møder, som blev betegnet som »tekniske møder«, foretog en forholdsvis omfattende vurdering af mødet den 8. og 9. marts 1999 i 152. betragtning til den anfægtede beslutning.

339 Under alle omstændigheder kan den omstændighed, at Kommissionen på et givet tidspunkt under den administrative procedure har valgt at koncentrere sin indsats om bestemte aspekter af den ulovlige praksis og ikke at undersøge andre, ikke fratage den muligheden for at anvende alle de beviser, den er i besiddelse af, når den anfægtede beslutning vedtages, forudsat at de proceduremæssige garantier er blevet iagttaget.

340 Sagsøgeren har ikke hævdet, at dennes proceduremæssige garantier blev tilsidesat i forbindelse med anvendelsen af beviserne vedrørende de møder, som ikke var »tekniske møder«. Under alle omstændigheder blev der allerede henvist til beviserne vedrørende det nævnte møde i klagepunktsmeddelelsen, og sagsøgeren fremsatte bemærkninger derom i sit svar på meddelelsen, som Kommissionen behandlede i 152. betragtning til den anfægtede beslutning.

341 I øvrigt fremgår det af ExxonMobils erklæring vedrørende mødet, at det »specifikt drejede sig om råparaffin bestemt for spånpladeproducenter i den tysktalende del af Europa«, og erklæringen supplerer de beviser, der kan have foranlediget Kommissionen til at finde, at den for råparaffinaspektet af overtrædelsen kun var i besiddelse af tilstrækkelige beviser for så vidt angår afsætningen til endelige tyske kunder.

342 Hvad for det fjerde angår mødet den 3. og 4. februar 2000 er Kommissionen enig med sagsøgeren i, at det kan fastslås, at der ikke forelå beviser for drøftelserne om råparaffin på dette møde, og at henvisningen i 157. betragtning til den anfægtede beslutning til en fodnote indsat under 112. betragtning udgør en skrivefejl.

343 Hvad for det femte angår det tekniske møde den 17. og 18. december 2002 gengav Kommissionen i 168. betragtning til den anfægtede beslutning en række samtidige anmærkninger, som repræsentanten for Total France havde foretaget på en tabel, der blev omdelt på dette tekniske møde. Tabellen og anmærkningerne indeholder følsomme handelsoplysninger om paraffinvoks og råparaffin. Total Frances anmærkninger indeholder angivelsen »råparaffin under 500 EUR«.

344 Kommissionen konkluderede på grundlag heraf, at man på dette tekniske møde havde drøftet prisen for råparaffin.

345 Sagsøgeren har imod Kommissionen gjort gældende, at det ikke fremgår af de nævnte angivelser, at der blev indgået en aftale om prisen på råparaffin.

- 346 Hvad dette angår bemærkes, at Kommissionen ikke hævdede, at der var blevet indgået en aftale om prisen på råparaffin. Endvidere var råparaffinaspektet af overtrædelsen komplekst, idet det, på samme måde som overtrædelsens primære aspekt, omfattede både aftaler og samordnet praksis samt udveksling af følsomme handelsoplysninger vedrørende prisen for råparaffin.
- 347 Desuden mindsker sagsøgerens fortolkning, hvorefter det håndskrevne notat blev udfærdiget under mødet den 28. februar 2003, ikke notatets beviskraft, eftersom det under alle omstændigheder udgør et bevis for, at de konkurrencebegrænsende drøftelser om råparaffin fandt sted i 2002 eller 2003.
- 348 De nævnte anmærkninger er følgelig en del af rækken af beviser for råparaffinaspektet af overtrædelsen.
- 349 Hvad for det sjette angår mødet den 11. og 12. maj 2004 behandlede Kommissionen i 174. betragtning til den anfægtede beslutning et notat beslægtet i Total Frances lokaler, som indeholder følgende angivelser:
- »Sasol 40 €/50 \$. – Ultimo juli.
- Mer: 38-28.
1. juli
- + FRP: 70 6 000 €/T
- + Fyrfadsllys: 50 500 €/T
- + Mikrovoks: 25 50 \$/T
- [...]
- 40 €/T råparaffin«.
- 350 Det hedder i 374. betragtning til den anfægtede beslutning:
- »[...] det følger af den sidste linje, at der ligeledes blev aftalt en prisforhøjelse for råparaffin. Det fremgår af den generelle sammenhæng i notatet, at en pil foran prisen angiver, at der foreligger en aftalt fremtidsstrategi, dvs. at der er planlagt en prisforhøjelse.«
- 351 Ifølge sagsøgeren består det reelle indhold af dokumentet i, at en af deltagerne (Sasol eller en anden tysk producent) har oplyst sine prismål.
- 352 Retten finder ikke, at sagsøgeren har fremført nogen sandsynlig og sammenhængende alternativ fortolkning, som kunne anfægte Kommissionens fortolkning. Det fremgår nemlig af sagens akter, at der i notaterne angives navnet på virksomheden og dens repræsentant eller i det mindste det land, hvori virksomheden har hjemsted, når der er tale om et ensidigt prisforslag, men dette mangler i angivelsen »40€/T råparaffin«.
- 353 Der må derfor drages den konklusion, at Kommissionen ikke begik nogen fejl ved bedømmelsen af beviserne vedrørende de møder, hvorpå spørgsmålet om råparaffin var blevet drøftet.
- 354 Der må drages den konklusion, at Kommissionen på grundlag af virksomhedserklæringerne og dokumentbeviserne vedrørende de møder, hvor sagsøgeren havde været til stede, og hvortil der henvises i 144., 145., 152., 168. og 174. betragtning til den anfægtede beslutning, med føje kunne

fastslå, at der havde været en konkurrencebegrænsende praksis, som havde bestået i aftaler eller samordnet praksis og i udveksling af følsomme handelsoplysninger vedrørende prisen for råparaffin, og at sagsøgeren havde deltaget i dette aspekt af overtrædelsen.

Den vedvarende karakter af råparaffinaspektet af overtrædelsen

- 355 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen ikke førte bevis for en vedvarende overtrædelse vedrørende afsætningen af råparaffin til endelige tyske kunder i perioden 1997-2004. Selv hvis Retten finder, at Kommissionens beviser er tilstrækkelige for så vidt angår de tekniske møder den 30. og 31. oktober 1997 og den 11. og 12. maj 2004, er der kun tale om to enkeltstående overtrædelser, hvoraf den førstnævnte desuden er forældet.
- 356 For det første bemærkes, at sagsøgeren har lagt den forudsætning til grund for sin argumentation, at det kun er de nævnte to møder, som – højst – kan anses for også at have været møder, hvorpå spørgsmålet om råparaffin blev behandlet. Således som det fremgår af ovenstående prøvelse, var Kommissionen imidlertid i besiddelse af dokumentbeviser for tilstedeværelsen af en sådan praksis for så vidt angår fem møder, som var blevet afholdt den 19. og 20. juni 1997, den 30. og 31. oktober 1997, den 8. og 9. marts 1999, den 17. og 18. december 2002 (eller alternativt den 28.2.2003) samt den 11. og 12. maj 2004.
- 357 For det andet henvises til den konklusion, der drages i præmis 314 ovenfor, og hvorefter det var med føje, at Kommissionen fastslog, at den med paraffinvoks forbundne praksis og den praksis, der vedrørte råparaffin, havde udgjort en samlet overtrædelse. Beviserne for den med råparaffin forbundne praksis skal derfor bedømmes i sammenhæng med samtlige de af Kommissionen indsamlede beviser for den samlede overtrædelse. Disse beviser godtgør, at der var kontinuerlige kontakter mellem de virksomheder, der deltog i praksissen vedrørende råparaffin.
- 358 For det tredje stod det, således som det fremgår af den erklæring af Shell, hvortil der henvises i præmis 291 ovenfor, klart for repræsentanterne for paraffinvoksindustrien, at der, når priserne for disse produkter var blevet forhøjet med et vist beløb eller en vis procentsats, ville ske en samtidig forhøjelse af priserne for råvaren, dvs. råparaffin, der svarede til 30-40% af forhøjelsen af prisen for paraffinvoks. De konkurrencebegrænsende drøftelser, der blev ført om paraffinvoks, påvirkede derfor ligeledes deltagernes prispolitik med hensyn til råparaffin, hvilket gør det yderligere berettiget, at Kommissionen fastslog, at råparaffinaspektet af overtrædelsen var vedvarende.
- 359 Kommissionens konklusion i den anfægtede beslutning om, at råparaffinaspektet af overtrædelsen havde været en del af en vedvarende overtrædelse, må følgelig tiltrædes, og de argumenter, sagsøgeren har fremført i denne henseende, forkastes.

Begrænsningen af den konkurrencebegrænsende praksis til Tyskland

- 360 Sagsøgeren finder, at Kommissionen ikke begrundede i den anfægtede beslutning, hvorfor den begrænsede udstrækningen af råparaffinaspektet af overtrædelsen til endelige tyske kunder.
- 361 Hvad dette angår bemærkes, således som også Kommissionen har anført, at den omstændighed, at denne lod tvivlen om, hvorvidt der havde bestået en praksis, som omfattede mere end afsætningen til endelige kunder i Tyskland, komme de berørte virksomheder til gode, ikke kan anfægte lovligheden af den anfægtede beslutning. Det må nemlig ved pålæggelsen af bøder stå Kommissionen frit kun at lægge konkurrencebegrænsende praksis til grund, hvis eksistens der ikke hersker tvivl om.

- 362 Endvidere forklarede Kommissionen – som nævnt i præmis 330 ovenfor – i 289.-292. betragtning til den anfægtede beslutning, der gengives i præmis 320 ovenfor, hvorfor den havde besluttet at begrænse udstrækningen af den konkurrencebegrænsende praksis vedrørende råparaffin til afsætningen til endelige tyske kunder. Sagsøgeren har ikke fremsat nogen argumenter vedrørende denne del af den anfægtede beslutning.
- 363 Desuden er de beviser, hvortil Kommissionen henviste i forbindelse med dens behandling af de enkelte møder (jf. præmis 323-352 ovenfor), tilstrækkelige til at danne grundlag for dens vurdering med hensyn til, om der forelå en konkurrencebegrænsende praksis vedrørende råparaffin, og det er derfor uforholdsmæssigt at prøve sagsøgerens argumentation angående de beviser, hvortil der henvises i 288. betragtning til den anfægtede beslutning (jf. præmis 317 ovenfor).
- 364 Der må følgelig drages den konklusion, at Kommissionen på baggrund af de beviser, den havde indsamlet, med føje kunne fastslå, at der havde foreligget en konkurrencebegrænsende praksis, der bestod i aftaler eller samordnet praksis og i udveksling af følsomme handelsoplysninger vedrørende prisen for råparaffin, og at sagsøgeren havde deltaget i dette aspekt af overtrædelsen (jf. præmis 354 ovenfor). Endvidere må det af Kommissionen fastslåede i den anfægtede beslutning om, at råparaffinaspektet af overtrædelsen var en del af en vedvarende overtrædelse, ligeledes tiltrædes (jf. præmis 359 ovenfor).
- 365 Sagsøgerens klagepunkt om tilsidesættelse af artikel 81 EF må følgelig forkastes.
- 366 Desuden angiver – som omhandlet i den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 239 ovenfor – Kommissionens vurderinger, der gengives i præmis 317-320 ovenfor, og de dokumenter, hvortil der refereres i vurderingerne, klart og utvetydigt de betragtninger, som Kommissionen lagde til grund med hensyn til råparaffinaspektet af overtrædelsen, således at de berørte parter kunne få kendskab til grundlaget for beslutningen i denne henseende, og således at den kompetente ret kan udøve sin prøvelsesret.
- 367 Sagsøgerens klagepunkt om tilsidesættelse af begrundelsespligten må følgelig ligeledes forkastes.
- 368 På baggrund af samtlige ovenstående betragtninger må det andet led af det første anbringende og dermed det første anbringende i det hele forkastes.

3. Om det tredje anbringende vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF og af principperne om uskyldsformodning, retssikkerhed og ligebehandling for så vidt angår sagsøgerens deltagelse i overtrædelsen efter den 12. maj 2004

Om det første led vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF og af princippet om uskyldsformodning

- 369 For så vidt angår varigheden af overtrædelsen vedrørende paraffinvoks fandt Kommissionen, at Total-koncernen havde deltaget fra den 3. september 1992 til den 28. april 2005 (12 år og 7 måneder). Sagsøgeren har imidlertid hævdet, at dennes deltagelse sluttede den 12. maj 2004, hvor det sidste tekniske møde, som sagsøgeren deltog i, fandt sted.
- 370 I 602. betragtning til den anfægtede beslutning anførte Kommissionen følgende:

»Total har udtalt, at virksomheden ikke deltog i noget teknisk møde efter mødet den 11. og 12. maj 2004, og tilføjet, at dens repræsentant ifølge en intern besked aflyste sin rejse til mødet den 3. og 4. november 2004 efter råd fra sin overordnede. Det bemærkes, at der ikke foreligger noget bevis for en eventuel udtræden af kartellet. Når der er tale om komplekse overtrædelser, indebærer den omstændighed, at en virksomhed ikke er til stede på et møde eller er uenig i, hvad der drøftes på et møde, ikke, at virksomheden er ophørt med at deltage i en vedvarende overtrædelse. For at bringe

overtrædelsen til ophør skal virksomheden klart tage afstand fra kartellet. Total har [imidlertid] ikke fremlagt noget konkret bevis for, at virksomheden, fuldstændig uafhængigt, anlagde en ensidig strategi på markedet og klart og åbent tog afstand fra kartellets aktiviteter. Tværtimod viser de beviser, Kommissionen er i besiddelse af, at Total modtog de officielle indbydelser til de tre følgende tekniske møder (dvs. de sidste tre tekniske møder, før kontrolundersøgelserne blev foretaget). Det bemærkes, at Totals repræsentant bekræftede, at han ville deltage i mødet den 3. og 4. november 2004, selv om det fremgår, at han senere aflyste sin rejse. På samme måde havde Sasol hvad mødet den 23. og 24. februar 2005 angår allerede reserveret et værelse til Totals repræsentant på det hotel, hvor mødet fandt sted, om end reservationen senere blev aflyst. Kommissionen udleder heraf, at det stod klart for Sasol og de øvrige deltagere, at Total havde deltaget i kartellet, indtil det ophørte. Det bemærkes ligeledes, at de drøftelser, som blev ført på møderne, ikke var fundamentalt anderledes end dem, der var blevet ført på de foregående møder, men at deltagerne fortsatte med at diskutere prisforhøjelser uden at henvise til en eller anden form for forsøg fra Totals side på at forlade kartellet (jf. 175., 176. og 177. betragtning), og at det ikke var usædvanligt, at nogle virksomheder ikke deltog i visse møder, mens kartellet varede. De nævnte to omstændigheder beviser, at Total ikke blev anset for at have forladt kartellet efter mødet i maj 2004. Den interne besked fra Totals repræsentant om grundene til, at denne ikke deltog i et møde, kan under ingen omstændigheder anses for at være en offentlig afstandtagen. Eftersom ingen andre oplysninger tyder på, at Total tog afstand fra kartellet, finder Kommissionen, at Totals deltagelse i det ikke var ophørt før kontrolundersøgelserne.«

- 371 For det første har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen ifølge retspraksis havde ret til at kræve en offentlig afstandtagen for at kunne fastslå, at deltagelsen var ophørt. Hvis en virksomhed ikke er fortsat med at deltage i de konkurrencebegrænsende drøftelser, påhviler det i mangel af direkte beviser Kommissionen i det mindste at anføre positive indicier for, at den har fortsat sin deltagelse i kartellet.
- 372 Hertil bemærkes, at det ifølge dommen i sagen Amann & Söhne og Cousin Filterie mod Kommissionen (nævnt i præmis 266 ovenfor, præmis 241) ikke kan fastslås, at en virksomhed definitivt er ophørt med at tage del i et kartel, medmindre den har taget offentlig afstand fra dets indhold.
- 373 Endvidere har Domstolen fastslået, at de andre karteldeltageres opfattelse af, hvad der er den omhandlede virksomheds intention, er afgørende for vurderingen af, om denne virksomhed har forsøgt at distancere sig fra den ulovlige aftale (Domstolens dom af 19.3.2009, sag C-510/06 P, Archer Daniels Midland mod Kommissionen, Sml. I, s. 1843, præmis 120).
- 374 Heraf følger, at det var korrekt, når Kommissionen i den anfægtede beslutning anførte, at karteldeltagerne skulle tage offentligt afstand fra kartellets indhold for at bringe deres deltagelse i det til ophør, og at den hverken tilsidesatte artikel 81 EF eller princippet om uskyldsformodning.
- 375 For det andet bemærkes, at det ikke var de øvrige deltageres opfattelse, at sagsøgeren offentligt havde taget afstand fra kartellet.
- 376 Indledningsvis fremgår dette af de omstændigheder, hvortil der henvises i 602. betragtning til den anfægtede beslutning, som ikke er blevet bestridt af sagsøgeren, og hvorefter »Totals repræsentant bekræftede, at han ville deltage i mødet den 3. og 4. november 2004, selv om det fremgår, at han senere aflyste sin rejse«. På samme måde »havde Sasol hvad mødet den 23. og 24. februar 2005 angår allerede reserveret et værelse til Totals repræsentant på det hotel, hvor mødet fandt sted, om end reservationen senere blev aflyst«. Det er klart, at hvis karteldeltagerne ikke havde anset Total som deltager efter mødet den 11. og 12. maj 2004, ville Sasol, der arrangerede de tekniske møder, ikke havde indbudt virksomheden til de følgende møder og reserveret værelse til dets repræsentant.
- 377 Endvidere kan sagsøgerens henvisning til e-mailen af 3. november 2004 fra Totals repræsentant ved de tekniske møder til en anden Total-medarbejder ikke udgøre et bevis for en offentlig afstandtagen.

378 E-mailen har følgende ordlyd:

»I betragtning af formålet med mødet i Østrig følger jeg Thibaults henstilling. Jeg aflyser min rejse til Wien (afrejse oprindeligt fastsat til i eftermiddag).«

379 Hvad dette angår er det tilstrækkeligt at bemærke, at en intern e-mail, som ikke tilsendes de øvrige deltagere, ikke kan udgøre en offentlig afstandtagen.

380 For fuldstændighedens skyld bemærkes, at den blotte omstændighed, at sagsøgeren ikke deltog i de sidste tekniske møder, ikke viser, at sagsøgeren ikke gjorde brug af de oplysninger om konkurrenternes priser, denne havde modtaget under de mange foregående tekniske møder, som sagsøgeren havde deltaget i, og at denne ikke drog fordel af de aftaler om deling af markeder og kunder, som var kommet i stand på de foregående tekniske møder. Sagsøgeren har følgelig ikke fremlagt noget bevis for, at denne var ophørt med at udmønte kartellet i praksis den 12. maj 2004.

381 Det første led af nærværende anbringende må derfor forkastes.

Om det andet led vedrørende tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet

382 Ifølge sagsøgeren fremgår det af 604. betragtning til den anfægtede beslutning, at Repsol befandt sig i en situation, der som helhed var den samme som sagsøgerens for så vidt angår varigheden af virksomhedens deltagelse i overtrædelsen. Begge havde nemlig indstillet deres deltagelse i møderne før kontrolundersøgelserne. Endvidere havde Repsol ikke på noget tidspunkt taget offentligt afstand fra kartellet. Endelig fastslog Kommissionen, ligesom for Total, at Repsol havde modtaget indbydelser til de tekniske møder, der blev afholdt efter september 2003, indtil kontrolundersøgelserne blev gennemført. Den eneste forskel er, at Kommissionen i sin gennemgang af Sasols indbydelse af 25. oktober 2004 til mødet i november 2004 med henblik på at fastslå, hvilke virksomheder der havde deltaget, ikke medtog Repsols repræsentant i sin opregning af e-mailens modtagere. Den pågældende figurerede ellers fuldt ud som en af deltagerne.

383 Selv om Repsols og Total Frances situation var den samme, fastsatte Kommissionen ophøret af Repsols deltagelse i overtrædelsen til den 4. august 2004. Kommissionen anvendte således ikke de samme kriterier ved bestemmelsen af varigheden af Repsols og Total Frances deltagelse og anvendte en klart strengere »bevisstandard« for sidstnævnte.

384 Ifølge retspraksis er ligebehandlingsprincippet kun tilsidesat, såfremt ensartede situationer behandles forskelligt, eller forskellige situationer behandles ens, medmindre en sådan behandling er objektivt begrundet (Domstolens dom af 13.12.1984, sag 106/83, Sermide, Sml. s. 4209, præmis 28, og Rettens dom af 4.7.2006, sag T-304/02, Hoek Loos mod Kommissionen, Sml. II, s. 1887, præmis 96).

385 Det fremgår af 604. betragtning til den anfægtede beslutning, med hensyn til hvilken sagsøgeren ikke har anfægtet de faktiske omstændigheder, at Kommissionen drog den konklusion, at Repsol havde deltaget i kartellet selv efter mødet den 24. og 25. september 2003, som var det sidste, Repsol deltog i, eftersom denne havde modtaget Sasols officielle indbydelser med dagsordenen til møderne den 14. og 15. januar 2004 og den 11. og 12. maj 2004. Det samme gælder Total for så vidt angår de møder, der fandt sted fra den 11. og 12. maj 2004, indtil kartellet ophørte. Ved at fastslå, at Repsol og Total havde deltaget i de perioder, hvori de fortsat modtog de officielle invitationer med dagsordenen, behandlede Kommissionen således de to ensartede situationer ens.

386 Derimod fandt Kommissionen, at Repsols deltagelse var ophørt den 4. august 2004, eftersom Repsol ikke havde modtaget nogen officiel indbydelse med dagsordenen til mødet denne dato, hvilket ifølge den anfægtede beslutning viser, at Sasol nærede tvivl om, hvorvidt Repsol fortsat deltog i kartellet.

- 387 Det må tiltrædes, at den omstændighed, at de officielle indbydelser til møderne med dagsordenen ikke længere blev sendt til Repsol, viser, at Sasol, der arrangerede de tekniske møder, havde ændret opfattelse og ikke længere var sikker på, at Repsol deltog i kartellet efter den 4. august 2004. Dette forhold er tilstrækkeligt til at fastslå, at Repsol efter de øvrige karteldeltageres opfattelse havde taget afstand fra kartellet som omhandlet i den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 373 ovenfor.
- 388 Dette gjaldt imidlertid ikke sagsøgeren, som fortsatte med at modtage officielle indbydelser til møderne med dagsordenen. Der blev endog reserveret hotelværelser til sagsøgerens repræsentant, herunder også med henblik på det sidste tekniske møde. Det kan derfor ikke fastslås, at sagsøgeren efter de øvrige karteldeltageres opfattelse havde taget afstand fra kartellet.
- 389 For så vidt angår perioden efter den 4. august 2004 for Repsols vedkommende og perioden fra den 12. maj 2004 indtil kartellets ophør for Totals vedkommende behandlede Kommissionen således to forskellige situationer forskelligt i overensstemmelse med det kriterium, som er relevant for bestemmelsen af varigheden af deltagelsen i overtrædelsen.
- 390 Heraf følger, at Kommissionen ikke tilsidesatte ligebehandlingsprincippet ved bestemmelsen af ophøret af Totals og Repsols deltagelse.
- 391 Følgelig må også det andet led, og dermed det tredje anbringende i det hele, forkastes.

4. Om det fjerde anbringende vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF og af princippet om uskyldsformodning for så vidt angår den angivelige afbrydelse af sagsøgerens deltagelse i kartellet

- 392 Sagsøgeren har kritiseret, at Kommissionen i 603. betragtning til den anfægtede beslutning undlod at anerkende, at sagsøgeren havde afbrudt sin deltagelse i den angivelige overtrædelse i perioden mellem mødet den 25. og 26. maj 2000 og mødet den 26. og 27. juni 2001, selv om sagsøgeren ikke havde deltaget i møderne i denne periode. Sagsøgeren har hævdet, at Kommissionen derved tilsidesatte artikel 81 EF og princippet om uskyldsformodning.
- 393 I 603. betragtning til den anfægtede beslutning anførte Kommissionen følgende:
- »Total France SA hævder, at virksomheden afbrød sin deltagelse mellem 2000 og 2001, og at den omstændighed, at virksomhedens repræsentant forlod mødet i vrede, udgjorde et tegn på afstandtagen. Det bemærkes, at Total, som påvist i afsnit 4.2, deltog i det tekniske møde den 18. og 19. september 2000 og på ny i mødet den 26. og 27. juni 2001 og således udeblev fra tre møder i en periode på ni måneder. Det bemærkes ligeledes, at ingen oplysninger tyder på, at Total tog offentligt afstand fra kartellet. Den omstændighed, at [S.E.] forlod mødet, udgør ikke i sig selv en offentlig afstandtagen, og Total har ikke selv hævdet, at [S.E.] tilkendegav, at han agtede at bringe Totals deltagelse i kartellet til ophør. [S.E.'s] vrede taler snarere for, at han ikke var tilfreds med de indgåede aftaler. Den omstændighed, at Total vendte tilbage efter mindre end et år, bekræfter, at det ikke var virksomhedens hensigt at bringe sin deltagelse til ophør. Kommissionen anser derfor ikke Totals korte, midlertidige fravær for at udgøre en afbrydelse af virksomhedens deltagelse i kartellet.«
- 394 For det første har sagsøgeren gjort gældende, at det var fejlagtigt, når Kommissionen fastslog, at sagsøgeren kun havde afbrudt sin deltagelse i møderne i ni måneder. Kommissionen fandt således, at Total France var ophørt med at deltage i møderne fra og med et teknisk møde, der fandt sted i september 2000. Dette udgør en faktisk fejl, eftersom det hverken fremgår af beskrivelsen af møderne i afsnit 4.2 eller af den ordnede fortegnelse over møderne i den anfægtede beslutning, at der blev afholdt et møde den 18. og 19. september 2000.

- 395 Det bemærkes – således som Kommissionen har medgivet under forhandlingerne for Retten – at der ikke blev afholdt noget møde i september 2000, og at der derfor er grundlag for sagsøgerens klagepunkt.
- 396 For det andet skal det prøves, om Kommissionen med føje kunne fastslå, at sagsøgerens deltagelse i kartellet ikke var blevet afbrudt, på trods af at sagsøgeren ikke havde deltaget i nogen af de tre møder, der blev afholdt mellem den 26. maj 2000 og den 26. juni 2001, og at dennes repræsentant havde forladt mødet den 25. og 26. maj 2000 før tiden, fordi han var uenig med hensyn til i det mindste visse aspekter af de drøftelser, der blev ført på mødet.
- 397 Sagsøgeren har hævdet, at afbrydelsen af dennes deltagelse i møderne ikke var tilfældig. Den var den direkte og varige konsekvens af det brud, der var sket mellem Total Frances repræsentant, S.E., og de øvrige deltagere under mødet den 25. og 26. maj 2000. S.E. forlod mødet brat, fordi han var blevet anmodet om at overholde et tilsagn, han aldrig havde afgivet.
- 398 Det bemærkes, at den episode, hvortil sagsøgeren har henvist, fandt sted på mødet den 25. og 26. maj 2000 og beskrives i Shells erklæring af 24. november 2005. Ifølge denne erklæring, som er baseret på udsagn fra Shells repræsentant ved de tekniske møder, som overværede hændelsen direkte, drøftede deltagerne de priser, der blev anvendt over for en tysk kunde. Total blev beskyldt for at have solgt til en for lav pris, hvilket S.E. benægtede. En anden deltager bestred imidlertid hans udtalelser under henvisning til en kopi af det tilbud, Total havde tilsendt kunden. S.E. blev »så rasende«, at han forlod mødet. Efter denne episode deltog S.E. ikke længere i de tekniske møder. Først efter at C.O. var blevet ansat i Total, begyndte Total igen at deltage i de tekniske møder.
- 399 Det skal erindres hvad dette angår, at sagsøgeren deltog i en kompleks, samlet og vedvarende overtrædelse, der bestod i ulovlige aktiviteter vedrørende prisfastsættelse, opdeling af kunder eller markeder og i fremlæggelse og udveksling af følsomme oplysninger, navnlig om kunder, prisfastsættelse, produktionskapacitet og salgsmængder.
- 400 Den episode, hvortil sagsøgeren har henvist, vedrører kun et enkelt element af kartellet, nemlig den pris, der blev anvendt over for en bestemt kunde. Endvidere bemærkes, at sagsøgeren fra og med mødet den 26. og 27. juni 2001 igen deltog regelmæssigt i de tekniske møder og var til stede på alle de følgende 11 tekniske møder indtil mødet den 11. og 12. maj 2004
- 401 Endvidere er det ganske vist rigtigt, at S.E.'s isolerede skridt var udtryk for en lejlighedsvis overtrædelse af kartellaftalerne fra Totals side, men sagsøgeren har ikke fremlagt noget bevis for, at S.E. klart lod de øvrige deltagere forstå, da han forlod det tekniske møde, at Total agtede at handle konkurrencebetonet på markedet fra det pågældende tidspunkt. Desuden fremgår det af Shells erklæring, at S.E. ikke forlod mødet, fordi det generelt havde et konkurrencebegrænsende indhold, men fordi en af deltagerne havde henvist til et dokument, som rejste tvivl om sandfærdigheden af hans udsagn, dvs. på grund af en konflikt, der snarere var af personlig karakter.
- 402 Den episode, hvortil sagsøgeren har henvist, beviser følgelig ikke, at Total i denne forbindelse, efter de andre deltageres opfattelse, tog afstand fra den samlede, komplekse og vedvarende overtrædelse (jf. præmis 372 og 373 ovenfor).
- 403 Dertil kommer, at den omstændighed, at sagsøgeren ikke deltog i de tre møder, der blev afholdt mellem den 26. maj 2000 og den 26. juni 2001, ikke i sig selv viser, at sagsøgeren ikke gjorde brug af de oplysninger om konkurrenternes priser, denne havde modtaget under de mange foregående tekniske møder, som sagsøgeren havde deltaget i, og at sagsøgeren ikke drog fordel af de aftaler om opdeling af markeder og kunder, som var kommet i stand på de foregående tekniske møder. Sagsøgeren har følgelig ikke fremlagt noget bevis for, at dennes deltagelse var afbrudt i den omhandlede periode.

404 På baggrund af det ovenstående tilsidesatte Kommissionen hverken artikel 81 EF eller princippet om uskyldsformodning i denne henseende. Det fjerde anbringende må derfor forkastes.

5. Om det femte anbringende vedrørende tilsidesættelse af begrundelsespligten og af 2006-retningslinjerne for så vidt angår den manglende udmøntning i praksis af den angivelige praksis

405 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen begik en fejl ved ikke i medfør af 2006-retningslinjernes punkt 29 at tage det i betragtning som en formildende omstændighed, at sagsøgeren ikke havde deltaget i udmøntningen i praksis af kartellet.

406 Det bemærkes indledningsvis, at Kommissionen under overskriften »Formildende omstændigheder« anførte følgende i 696. betragtning til den anfægtede beslutning:

»En række virksomheder har hævdet, at de ikke udmøntede aftalerne i praksis, og fremhævet, at de kun fremsendte eller modtog et begrænset antal prisskrivelser. Nogle virksomheder har påstået, at aftalerne ikke påvirkede deres adfærd på markedet. For det første finder Kommissionen ikke, at de nævnte påstande i sig selv udgør et tilstrækkeligt bevis for, at overtrædelsen ikke blev udmøntet i praksis som omhandlet i 2006-retningslinjerne for beregning af bøder. For det andet bemærkes, at fremsendelse eller modtagelse af prisskrivelser ikke var den eneste måde, hvorpå udmøntningen fandt sted, idet denne først og fremmest skete gennem (forsøg på) regelmæssige prisforhøjelser, som blev meddelt markedet, og som i nogle tilfælde dokumenteres af beviserne for de tekniske møder.«

407 Som fastslået efter prøvelsen af det andet anbringendes andet og fjerde led, underbygges Kommissionens konstateringer vedrørende sagsøgerens udmøntning af kartellet i praksis af tilstrækkelige beviser.

408 Der er følgelig ikke noget faktisk grundlag for nærværende anbringende, som derfor må forkastes.

6. Om det sjette anbringende vedrørende fastsættelsen af den periode, der dannede grundlag for beregningen af bødens grundbeløb

409 Sagsøgeren finder, at Kommissionen tilsidesatte 2006-retningslinjerne og principperne om retssikkerhed og ligebehandling ved at anvende værdien af afsætningen i de tre sidste regnskabsår i den periode, hvori sagsøgeren havde deltaget i den angivelige overtrædelse, dvs. perioden 2002-2004 for paraffinvoks og perioden 2001-2003 for råparaffin. For at overholde de nævnte principper skulle Kommissionen nemlig have anvendt værdien af afsætningen i 2004 for paraffinvoks og værdien af afsætningen i 2003 for råparaffin. Under alle omstændigheder gav Kommissionen ikke en passende begrundelse hvad dette angår.

410 I punkt 13 i 2006-retningslinjerne bestemmes følgende:

»Med henblik på at fastsætte bødens grundbeløb anvender Kommissionen værdien af virksomhedens afsætning af varer eller tjenester, som er direkte eller indirekte forbundet med overtrædelsen, i det relevante geografiske område inden for EØS. Kommissionen anvender normalt virksomhedens afsætning i det seneste fulde regnskabsår, hvor den har deltaget i overtrædelsen (i det følgende benævnt »afsætningens værdi«).«

411 I 634. betragtning til den anfægtede beslutning anførte Kommissionen følgende:

»Kommissionen medgiver, at 2004 udgjorde et usædvanligt år på grund af udvidelsen af Den Europæiske Union i maj. Kommissionen finder, at det er rimeligt ikke at anvende værdien af afsætningen i 2004 som eneste grundlag for beregningen af bøden, men at anvende værdien af de tre sidste regnskabsår, hvori enheden har deltaget i overtrædelsen.«

- 412 Hvad for det første angår den angivelige tilsidesættelse af retssikkerhedsprincippet bemærkes indledningsvis, at det fremgår af selve ordlyden af 2006-retningslinjerne, hvorefter Kommissionen »normalt« skal anvende virksomhedens afsætning i det seneste fulde regnskabsår, hvori virksomheden har deltaget i overtrædelsen, at Kommissionen ikke er forpligtet til altid at anvende værdien af afsætningen i det sidste år, hvori virksomheden har deltaget. Endvidere har sagsøgeren ikke påberåbt sig nogen anden retsregel, i medfør af hvilken Kommissionen er forpligtet til at anvende omsætningen i det sidste fulde år, hvori virksomheden har deltaget i overtrædelsen.
- 413 Klagepunktet om tilsidesættelse af retssikkerhedsprincippet må derfor forkastes.
- 414 For det andet fremgår det af retspraksis, at det i det omfang, der med henblik på fastlæggelsen af forholdet mellem de bøder, som skal pålægges virksomheder, som har medvirket i samme overtrædelse, skal tages udgangspunkt i omsætningen, er nødvendigt at afgrænse den periode, som skal lægges til grund, således at de fremkomne tal er så sammenlignelige som muligt. Det følger heraf, at en bestemt virksomhed ikke kan kræve, at Kommissionen i forhold til den baserer sig på en anden periode end den, der generelt anvendes, medmindre virksomheden godtgør, at dens omsætning i sidstnævnte periode som følge af dens særlige forhold hverken er udtryk for dens faktiske størrelse, dens økonomiske betydning eller omfanget af den overtrædelse, den har begået (Rettens dom af 14.5.1998, sag T-319/94, Fiskeby Board mod Kommissionen, Sml. II, s. 1331, præmis 42).
- 415 I det foreliggende tilfælde forudsatte Kommissionen med rette, at 2004 på grund af udvidelsen af Unionen og optagelsen af ti nye medlemsstater havde været usædvanligt for den berørte erhvervssektor, navnlig fordi Ungarn var hjemsted og produktionssted for MOL, en af deltagerne i kartellet.
- 416 Kommissionen tilsidesatte derfor ikke 2006-retningslinjerne og begik ikke en fejlurdering ved at lægge den gennemsnitlige værdi af afsætningen i perioden 2002-2004 på markedet for paraffinvoks til grund på samme måde for alle de virksomheder, som havde deltaget i kartellet, indtil det ophørte. På samme måde kunne Kommissionen efter at have anvendt gennemsnittet af de tre sidste regnskabsår, hvori alle de virksomheder, som havde været involveret i kartellet vedrørende paraffinvoks, havde deltaget heri, retmæssigt anvende den samme metode for råparaffin med henblik på at bruge tal, der var så sammenlignelige som muligt.
- 417 For det tredje har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen tilsidesatte ligebehandlingsprincippet. Selv om 2004 var et usædvanligt år for visse karteldeltagere på grund af udvidelsen af Unionen, gjaldt dette absolut ikke Total France. Kommissionen behandlede følgelig virksomheder i forskellige situationer på samme måde.
- 418 Hvad dette angår bemærkes, at ligebehandlingsprincippet, som tidligere nævnt, ifølge den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 384 ovenfor, kun er tilsidesat, såfremt ensartede situationer behandles forskelligt, eller forskellige situationer behandles ens, medmindre en sådan behandling er objektivt begrundet.
- 419 Selv om sagsøgeren med føje kan hævde, at forskellige situationer (Totals i forhold til MOL's) blev behandlet ens, var denne behandling objektivt begrundet i betragtning af det usædvanlige ved 2004 og årets implikationer for den berørte sektor, navnlig det forhold, at EØS-industrien også kom til at omfatte MOL's produktion. Endvidere er denne objektive begrundelse en konsekvens af, at Kommissionen er forpligtet til at afgrænse den periode, som skal lægges til grund, således at de fremkomne tal er så sammenlignelige som muligt, hvilket normalt er til hinder for, at der med henblik på beregningen af værdien af afsætningen lægges forskellige perioder til grund for virksomheder, som har deltaget i kartellet indtil det samme tidspunkt.

- 420 Hvad for det fjerde angår den angiveligt utilstrækkelige begrundelse finder Retten, at Kommissionen ved i 634. betragtning til den anfægtede beslutning at henvise til udvidelsen af Unionen i 2004 og ved i beslutningen at give en detaljeret beskrivelse af MOL's situation og denne virksomheds rolle i kartellet gav en tilstrækkelig begrundelse for sin beslutning om ved beregningen af værdien af afsætningen at anvende gennemsnittet af de tre sidste regnskabsår, hvori enheden havde deltaget i overtrædelsen.
- 421 Endvidere finder Retten, at det var korrekt, når Kommissionen valgte gennemsnittet af værdien af afsætningen i de tre sidste fulde regnskabsår, hvori alle de i overtrædelsen implicerede virksomheder havde deltaget, og tiltræder følgelig den anfægtede beslutning for så vidt angår dette element af bødeberegningen.
- 422 På baggrund af det ovenstående må det sjette anbringende forkastes.

7. Om det syvende anbringende vedrørende tilsidesættelse af 2006-retningslinjerne og af proportionalitetsprincippet som følge af, at Kommissionen for så vidt angår råparaffinaspektet af overtrædelsen tog en for stor procentdel af værdien af afsætningen i betragtning

- 423 Sagsøgeren finder, at Kommissionen tilsidesatte punkt 20 i 2006-retningslinjerne og proportionalitetsprincippet ved med henblik på bødeberegningen at tage 15% af værdien af afsætningen af råparaffin og kun 18% af værdien af afsætningen af paraffinvoks i betragtning i forbindelse med overtrædelsens grovhed.
- 424 Sagsøgeren har henvist til, at Kommissionen, i modsætning til hvad der var tilfældet med hensyn til paraffinvoks, ikke fastslog, at der forelå en overtrædelse vedrørende opdeling af markeder og kunder for så vidt angår råparaffin. Dette indebærer nødvendigvis, at den angivelige praksis var klart mindre grov hvad råparaffin angår end hvad paraffinvoks angår. Desuden var råparaffinaspektet på det geografiske plan begrænset til det tyske område, hvorimod den med paraffinvoks forbundne praksis ifølge Kommissionen omfattede hele EØS-området.
- 425 Den nævnte forskel i grovhed mellem paraffinvoksaspektet og råparaffinaspektet af overtrædelsen krævede en større forskel mellem de for grovheden anvendte faktorer end tre procentpoint. Sagsøgeren har derfor nedlagt påstand om, at Retten i væsentlig grad nedsætter den del af værdien af afsætningen, der blev taget i betragtning for råparaffin, og omberegner bøden på dette nye grundlag.
- 426 Ifølge punkt 20 i 2006-retningslinjerne skal overtrædelsens grovhed vurderes fra sag til sag for alle typer overtrædelser, idet der tages hensyn til alle relevante forhold i den enkelte sag. Ifølge punkt 21 skal den del af afsætningens værdi, der skal tages i betragtning, normalt fastsættes til et niveau, der kan udgøre op til 30%. I punkt 22 bestemmes, at Kommissionen for at afgøre, om den del af afsætningens værdi, der skal tages i betragtning i en given sag, skal ligge i den nedre eller øvre del af denne skala, skal tage hensyn til en række faktorer, såsom overtrædelsens art, virksomhedernes samlede markedsandel, overtrædelsens geografiske udstrækning og spørgsmålet om, hvorvidt overtrædelsen er blevet udmøntet i praksis eller ej. Ifølge punkt 23 betragtes horisontale aftaler om prisfastsættelse, markedsdeling og begrænsning af produktionen, som normalt er hemmelige, på grund af deres art som de mest alvorlige konkurrencebegrænsninger, hvorfor den del af afsætningen, der tages i betragtning i forbindelse med sådanne overtrædelser, normalt befinder sig på den øvre del af den i punkt 21 nævnte skala.
- 427 I den anfægtede beslutning anførte Kommissionen følgende under overskriften »Konklusion vedrørende grovheden«:

»[...]

- (653) Under hensyn til omstændighederne i det konkrete tilfælde og de tidligere behandlede kriterier vedrørende overtrædelsens art og dens geografiske udstrækning bør den del af afsætningens værdi, der tages i betragtning for ENI og H&R/Tudapetrol [som kun deltog i overtrædelsens primære aspekt], være på 17%. Det er blevet påvist, at den samlede og vedvarende overtrædelse for så vidt angår ExxonMobil, MOL, Repsol, RWE, Sasol, Shell og Total ligeledes bestod i opdeling af kunder og/eller markeder [overtrædelsens andet aspekt]. Opdeling af kunder og opdeling af markeder betragtes på grund af deres art som nogle af de mest alvorlige konkurrencebegrænsninger, da disse former for praksis fører til, at konkurrencen begrænses eller udelukkes på bestemte markeder eller over for bestemte kunder [...] Som følge af denne yderligere grovhed bør den del af værdien af afsætningen, der skal tages i betragtning, for ExxonMobil, MOL, Repsol, RWE, Sasol, Shell og Total være på 18%. Da der ikke er nogen beviser for, at opdelingen af kunder og/eller markeder ligeledes omfattede råparaffin, og i betragtning af at den geografiske udstrækning af overtrædelsen vedrørende råparaffin [overtrædelsens tredje aspekt] var begrænset til Tyskland, bør andelen af værdien af afsætningen af råparaffin for ExxonMobil, Sasol, Shell, RWE og Total være på 15%.«
- 428 For det første bemærkes med hensyn til klagepunktet om, at Kommissionen lagde en for stor procentdel af værdien af afsætningen til grund for så vidt angår råparaffinaspektet af overtrædelsen, at dette aspekt – således som det fremgår af 288. betragtning til den anfægtede beslutning (jf. præmis 317 ovenfor) – navnlig bestod i ulovlige aktiviteter vedrørende prisfastsættelse mellem konkurrenter. Ifølge 2006-retningslinjerne betragtes denne form for overtrædelse på grund af sin art som en af de mest alvorlige konkurrencebegrænsninger, der derfor skal straffes strengt, hvorfor den del af afsætningen, som tages i betragtning i forbindelse med sådanne overtrædelser, normalt skal fastsættes på den øvre del af den skala, hvortil der henvises i punkt 21 i 2006-retningslinjerne.
- 429 Kommissionen tilsidesatte derfor hverken 2006-retningslinjerne eller begik en fejlbedømmelse, da den på en skala på 30 point lagde 15% af de berørte virksomheders afsætning af råparaffin til grund ved beregningen af bødens grundbeløb.
- 430 For det andet skal det klagepunkt, sagsøgeren har fremsat om, at Kommissionen tilsidesatte proportionalitetsprincippet i forbindelse med grovheden at lægge 15% af værdien af afsætningen til grund for så vidt angår råparaffinaspektet af overtrædelsen og 18% for så vidt angår paraffinvoksaspektet, prøves.
- 431 Ifølge retspraksis indebærer proportionalitetsprincippet, at institutionernes retsakter ikke må gå videre end, hvad der er nødvendigt og passende for gennemførelsen af de lovligt tilsigtede formål med de pågældende bestemmelser, hvorved det forudsættes, at såfremt det er muligt at vælge mellem flere egnede foranstaltninger, skal den mindst bebyrdende foranstaltning vælges, og byrderne må herved ikke være uforholdsmæssige i forhold til de tilsigtede mål (Domstolens dom af 13.11.1990, sag C-331/88, Fedesa m.fl., Sml. I, s. 4023, præmis 13, og af 5.5.1998, sag C-180/96, Det Forenede Kongerige mod Kommissionen, Sml. I, s. 2265, præmis 96, samt Rettens dom af 12.9.2007, sag T-30/05, Prym og Prym Consumer mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 223).
- 432 Inden for rammerne af de procedurer, Kommissionen indleder med henblik på at straffe overtrædelser af konkurrencereglerne, indebærer anvendelsen af dette princip, at bøderne ikke må være uforholdsmæssige i forhold til de tilsigtede mål, dvs. i forhold til overholdelsen af reglerne, og at den bøde, der pålægges en virksomhed for en overtrædelse på konkurrenceområdet, skal stå i rimeligt forhold til overtrædelsen betragtet som helhed, navnlig under hensyn til dens grovhed og varighed (jf. i denne retning dommen i sagen Prym og Prym Consumer mod Kommissionen, nævnt i præmis 431 ovenfor, præmis 223 og 224 og den deri nævnte retspraksis). Navnlig indebærer proportionalitetsprincippet, at Kommissionen skal udmåle bøden forholdsmæssigt i forhold til de elementer, der tages i betragtning ved vurderingen af overtrædelsens grovhed, og at den i denne henseende skal anvende disse elementer på en sammenhængende og objektivt berettiget måde

(dommen i sagen Jungbunzlauer mod Kommissionen, nævnt i præmis 243 ovenfor, præmis 226-228, og i sagen Amann & Söhne og Cousin Filterie mod Kommissionen, nævnt i præmis 266 ovenfor, præmis 171).

- 433 Indledningsvis finder Retten, at faktoren på 15% af den værdi af afsætningen, der skulle lægges til grund under hensyn til overtrædelsens grovhed, i betragtning af at råparaffinaspektet navnlig bestod i ulovlige aktiviteter vedrørende prisfastsættelse mellem konkurrenter, var forholdsmæssig i forhold til grovheden af dette aspekt af overtrædelsen.
- 434 De argumenter fra sagsøgerens side, hvori der henvises til forskellene mellem paraffinvoks- og råparaffinaspektet af overtrædelsen, er følgelig irrelevante, eftersom de højst ville kunne foranledige Retten til at forhøje den del af værdien af afsætningen af råparaffin, der skulle lægges til grund, til over 18% ved en ny beregning af bøden.
- 435 For fuldstændighedens skyld bemærkes, at forskellen i grovhed mellem de to aspekter af overtrædelsen skal ses i forhold til, for det første at det tyske marked er det største inden for EØS, og for det andet at opdeling af markeder og kunder normalt har til formål at støtte den praksis, der vedrører fastsættelse eller forhøjelse af priserne. Opdeling af markeder og kunder begrænser nemlig kundernes mulighed for at vælge mellem flere leverandører, hvilket normalt gør det muligt for den leverandør, som er blevet tildelt markedet eller kunden, at forhandle sig frem til højere priser end under normale markedsvilkår. Det sikrer ligeledes forholdsmæssigheden af bøden i forhold til den mere begrænsede geografiske udstrækning af råparaffinaspektet af overtrædelsen, at der ved beregningen kun blev medtaget værdien af afsætningen i Tyskland, hvorimod værdien af afsætningen for de med paraffinvoks forbundne aspekter af overtrædelsen blev beregnet på grundlag af afsætningen i hele EØS.
- 436 Klagepunktet om tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet må følgelig ligeledes forkastes, og dermed må det syvende anbringende forkastes i det hele.

8. Om det niende anbringende vedrørende ulovligheden af det ekstrabeløb med henblik på den afskrækkende virkning, som indgår i bødens grundbeløb

- 437 Sagsøgeren har rejst indvending imod, at Kommissionen i den anfægtede beslutning besluttede at lade bødens grundbeløb omfatte et ekstrabeløb på 18% for paraffinvoks og på 15% for råparaffin (658.-661. betragtning til den anfægtede beslutning) for at afskrække sagsøgeren fra at deltage i andre horisontale aftaler af samme art. Sagsøgeren har hævdet, at Kommissionen tilsidesatte princippet om individuelle straffe og sanktioner, proportionalitetsprincippet samt 2006-retningslinjerne.
- 438 Indledningsvis bemærkes, at der i punkt 25 i 2006-retningslinjerne, der drejer sig om medtagelsen af et ekstrabeløb («adgangsgebyr») i bødens grundbeløb, bestemmes følgende:

»Uafhængigt af, hvor længe en virksomhed har deltaget i overtrædelsen, vil Kommissionen også lade bødens grundbeløb omfatte et beløb på mellem 15 og 25% af afsætningens værdi [...] for at afskrække virksomhederne fra at bare det at indtræde i horisontale aftaler om prisfastsættelse, markedsdeling og begrænsning af produktionen [...] For at fastslå, hvor stor en del af afsætningens værdi der skal tages i betragtning i et givet tilfælde, vil Kommissionen tage udgangspunkt i en række forskellige faktorer, især de i punkt 22 nævnte [overtrædelsens art, virksomhedernes samlede markedsandel, overtrædelsens geografiske udstrækning og spørgsmålet om, hvorvidt overtrædelsen er blevet udmøntet i praksis eller ej].«

439 I det foreliggende tilfælde fastsatte Kommissionen den procentdel af værdien af afsætningen, der skulle medtages i bødens grundbeløb med henblik på den afskrækkende virkning, på samme niveau som den, der blev anvendt for at tage hensyn til overtrædelsens grovhed (jf. 653. betragtning til den anfægtede beslutning, der gengives i præmis 427 ovenfor), og på grundlag af det samme ræsonnement:

»[...]

(660) Under hensyn til omstændighederne i det konkrete tilfælde og de tidligere behandlede kriterier vedrørende overtrædelsens art og dens geografiske udstrækning bør den del, der skal anvendes med henblik på ekstrabeløbet, for ENI og H&R/Tudapetrol udgøre 17%.

(661) Det er blevet påvist, at den samlede og vedvarende overtrædelse for så vidt angår ExxonMobil, MOL, Repsol, RWE, Sasol, Shell og Total ligeledes bestod i opdeling af kunder og/eller markeder. Opdeling af kunder og opdeling af markeder betragtes på grund af deres art som nogle af de mest alvorlige konkurrencebegrænsninger, da disse former for praksis fører til, at konkurrencen begrænses eller udelukkes på bestemte markeder eller over for bestemte kunder [...] Som følge af denne yderligere grovhed bør den del af værdien af afsætningen, der skal lægges til grund, for ExxonMobil, MOL, Repsol, RWE, Sasol, Shell og Total være på 18%. Da der ikke er nogen beviser for, at opdelingen af kunder og/eller markeder ligeledes omfattede råparaffin, og i betragtning af at den geografiske udstrækning af overtrædelsen vedrørende råparaffin var begrænset til Tyskland, bør andelen af værdien af afsætningen af råparaffin for ExxonMobil, Sasol, Shell, RWE og Total være på 15%.«

440 For det første har sagsøgeren påstået, at Kommissionen tilsidesatte 2006-retningslinjerne.

441 Hertil bemærkes, at Kommissionen i henhold til punkt 25 i 2006-retningslinjerne »også [skal] lade bødens grundbeløb omfatte et beløb på mellem 15 og 25% af afsætningens værdi [...] for at afskrække virksomhederne fra at bare det at indtræde i horisontale aftaler om prisfastsættelse [og/eller] markedsdeling«.

442 Kommissionen henviste i 661. betragtning til den anfægtede beslutning til en aftale om prisfastsættelse og om opdeling af markeder (begrebet aftale omfattede ifølge 2006-retningslinjerne også samordnet praksis). Det var således berettiget at lade grundbeløbet omfatte et ekstrabeløb i henhold til punkt 25 i 2006-retningslinjerne.

443 Endvidere anvendte Kommissionen en sats på 18% af værdien af afsætningen for paraffinvoksaspektet af overtrædelsen og en sats på 15% for råparaffinaspektet af overtrædelsen. De anvendte to satser befinder sig inden for det interval på fra 15 til 25%, som angives i 2006-retningslinjerne.

444 Desuden skal størrelsen af ekstrabeløbet ifølge punkt 22 i 2006-retningslinjerne, hvortil der henvises i punkt 25 i disse, fastsættes under hensyn til overtrædelsens art, virksomhedernes samlede markedsandel, overtrædelsens geografiske udstrækning og spørgsmålet om, hvorvidt overtrædelsen er blevet udmøntet i praksis eller ej. Som begrundelse for den for paraffinvoks anvendte sats henviste Kommissionen til to af disse elementer, nemlig overtrædelsens art og dens geografiske udstrækning. Med hensyn til den sats, der blev anvendt for råparaffinaspektet af overtrædelsen, var det ikke fornødent at give en supplerende begrundelse, idet Kommissionen anvendte den fastsatte mindstesats, nemlig 15%.

445 Kommissionen tilsidesatte følgelig ikke 2006-retningslinjerne, og det argument, sagsøgeren har fremsat i denne henseende, må derfor forkastes.

446 For det andet har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen ikke gav en tilstrækkelig begrundelse for, at den i bødens grundbeløb medtog et ekstrabeløb med henblik på den afskrækkende virkning.

- 447 Som tidligere nævnt skal begrundelsen for en individuel beslutning ifølge retspraksis klart og utvetydigt angive de betragtninger, som den institution, der har udstedt den anfægtede retsakt, har lagt til grund, således at de berørte parter kan få kendskab til grundlaget for den trufne foranstaltning, og således at den kompetente ret kan udøve sin prøvelsesret. Det nærmere indhold af begrundelseskravet skal fastlægges i lyset af den konkrete sags omstændigheder. Det kræves ikke, at begrundelsen angiver alle de forskellige relevante faktiske og retlige momenter, da spørgsmålet, om en beslutnings begrundelse opfylder kravene efter artikel 253 EF, ikke blot skal vurderes i forhold til ordlyden af den pågældende retsakt, men ligeledes til den sammenhæng, hvori den er blevet udstedt (jf. præmis 239 ovenfor).
- 448 Således som det fremgår af prøvelsen i præmis 441-444 ovenfor, forklarede Kommissionen i 660. og 661. betragtning til den anfægtede beslutning, hvorfor den i det foreliggende tilfælde havde medtaget et ekstrabeløb med henblik på den afskrækkende virkning i bødens grundbeløb, tilstrækkelig udførligt til, at sagsøgeren kunne få kendskab til grundlaget for dens valg, og til, at Retten kan udøve sin prøvelsesret.
- 449 Sagsøgerens argument vedrørende en utilstrækkelig begrundelse må derfor forkastes.
- 450 For det tredje har sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen tilsidesatte princippet om individuelle straffe og sanktioner og proportionalitetsprincippet.
- 451 Hvad dette angår bemærkes, at i forbindelse med beregningen af bøder pålagt efter artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 ligger en differentieret behandling af de pågældende virksomheder inden for Kommissionens beføjelser efter bestemmelsen. Inden for rammerne af Kommissionens skønsbeføjelse er den således forpligtet til at pålægge individuelle sanktioner i forhold til de omhandlede virksomheders adfærd og kendetegn med henblik på at sikre de unionsretlige konkurrencereglers effektivitet i hvert enkelt tilfælde (jf. Domstolens dom af 7.6.2007, sag C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals mod Kommissionen, Sml. I, s. 4405, præmis 44 og den deri nævnte retspraksis).
- 452 For det første har sagsøgeren gjort gældende, at den automatiske medtagelse af det ekstrabeløb, som er omhandlet i punkt 25 i 2006-retningslinjerne, i bødens grundbeløb, i sig selv strider imod princippet om individuelle straffe og sanktioner.
- 453 Dette argument kan ikke tiltrædes. Det fremgår klart af ordlyden og opbygningen af 2006-retningslinjerne, at Kommissionen ved fastsættelsen af bøden lægger såvel de faktorer til grund, for hvilke satsen er den samme for samtlige deltagere, med henblik på at afspejle, at de pågældende virksomheder har deltaget i den samme ulovlige praksis – idet Kommissionen derved iagttager ligebehandlingsprincippet – som de faktorer, for hvilke satsen eller faktoren er justeret under hensyn til hver enkelt deltagers forhold, med henblik på at overholde princippet om individuelle straffe og sanktioner.
- 454 For at overholde princippet om individuelle straffe og sanktioner er det således tilstrækkeligt, at det endelige bødebeløb afspejler forskellene mellem de forskellige deltageres forhold, idet det er uforment, at Kommissionen på hvert trin af bødeberegningen foretager en differentieret behandling af deltagerne.
- 455 Det fremgår af ordlyden af 2006-retningslinjerne, at bestemmelsen i punkt 25 i disse om medtagelsen af et ekstrabeløb i bødens grundbeløb med henblik på den afskrækkende virkning afspejler deltagelse i de mest alvorlige former for konkurrencebegrænsende praksis. Det ekstrabeløb, som medtages af denne grund, er udtryk for, hvad der har kendetegnet samtlige deltageres praksis, ikke de enkelte deltageres individuelle forhold.
- 456 Lovligheden af denne bestemmelse og af anvendelsen af den i det foreliggende tilfælde kan følgelig ikke anfægtes på grundlag af princippet om individuelle straffe og sanktioner, og de argumenter, sagsøgeren har fremført i denne henseende, må derfor forkastes.

- 457 For det andet fremgår det ifølge sagsøgeren af retspraksis, at Kommissionen er forpligtet til at pålægge individuelle sanktioner, som afspejler de berørte virksomheders specifikke forhold. I det foreliggende tilfælde hverken undersøgte Kommissionen eller tog hensyn til en række faktorer, der burde have foranlediget den til ikke at medtage et ekstrabeløb med henblik på den afskrækkende virkning.
- 458 Sagsøgeren ophørte således med at sælge paraffinvoks den 31. juli 2005 og fremstiller i det væsentligste ikke længere råparaffin som biprodukt af råolie. Da sagsøgeren ikke længere er til stede på det relevante marked, er der ikke nogen grund til at lade bødens grundbeløb omfatte et ekstrabeløb med henblik på den afskrækkende virkning.
- 459 Desuden har sagsøgeren anført, at denne allerede har vist Kommissionen – bl.a. i sagsøgerens svar på klagepunktsmeddelelsen – at denne agter at overholde konkurrencereglerne, hvilket er en del af Total-koncernens værdier, som i flere år klart har været indføjet i dens adfærdskodeks.
- 460 Hertil bemærkes, at bødens afskrækkende virkning ikke kun har til formål at afholde den pågældende virksomhed fra at begå gentagne overtrædelser (individuel forebyggelse). Kommissionen har beføjelse til at fastsætte bødernes størrelse således, at deres forebyggende virkning forstærkes generelt, når en bestemt form for overtrædelser stadig er forholdsvis hyppig eller må betragtes som alvorlig (generel forebyggelse) (jf. i denne retning Rettens dom af 12.7.2001, forenede sager T-202/98, T-204/98 og T-207/98, Tate & Lyle m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 2035, præmis 134, og af 15.3.2006, sag T-15/02, BASF mod Kommissionen, Sml. II, s. 497, præmis 231).
- 461 Sagsøgeren kan derfor ikke med føje påberåbe sig, at denne ikke længere er til stede på markedet for paraffinvoks, og at det bestemmes i sagsøgerens adfærdskodeks, at konkurrencereglerne skal overholdes. De nævnte omstændigheder, for så vidt som de er rigtige, drejer sig kun om mindskelse af sandsynligheden for, at sagsøgeren begår en ny overtrædelse, og er irrelevante i relation til den generelle forebyggelse, som Kommissionen også kan tage i betragtning ved fastsættelsen af bødebeløbet under hensyn til den afskrækkende virkning.
- 462 Endelig har sagsøgeren hævdet, at Kommissionen tilsidesatte proportionalitetsprincippet, fordi det allerede var blevet sikret gennem andre faktorer, som Kommissionen havde taget i betragtning, at bøden virkede afskrækkende, hvorfor det ikke længere var nødvendigt at anvende »adgangsgebyret« for at nå det af Kommissionen tilsigtede mål. For det første har sagsøgeren påberåbt sig, at den af Kommissionen fastsatte værdi af afsætningen blev multipliceret under hensyn til varigheden af den angivelige overtrædelse, som er forholdsvis lang. For det andet anvendte Kommissionen punkt 30 i 2006-retningslinjerne, idet den multiplicerede det grundbeløb for bøden, der skulle anvendes, med 1,7 »for at give bøden en afskrækkende virkning« (713. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 463 Hvad dette angår bemærkes, at afskrækkelse ifølge retspraksis er et af formålene med bøden, og at nødvendigheden af at sikre denne afskrækkende virkning derfor er et generelt krav, som Kommissionen skal iagttage under hele bødeudmålingen, og dette forudsætter ikke nødvendigvis, at udmålingen indeholder en særlig etape, hvorunder der foretages en samlet vurdering af alle relevante omstændigheder med henblik på at opfylde dette formål. Behovet for en afskrækkende virkning er således ikke genstand for en særskilt vurdering, der skal foretages som en særlig etape i bødeudmålingen på grundlag af alle relevante omstændigheder, men skal indgå i grundlaget for hele den proces, hvorunder bøden fastsættes (dommen i sagen BASF mod Kommissionen, nævnt i præmis 460 ovenfor, præmis 226 og 238, og i sagen Le Carbone Lorraine mod Kommissionen, nævnt i præmis 254 ovenfor, præmis 131).
- 464 Sagsøgeren kan derfor ikke med føje kritisere Kommissionen for at have taget hensyn til nødvendigheden af at sikre bødens afskrækkende virkning på flere trin af fastsættelsen af den.
- 465 På baggrund af det ovenstående må sagsøgerens niende anbringende forkastes.

9. Om det tiende anbringende vedrørende tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet for så vidt angår bødens endelige størrelse

- 466 Inden for rammerne af dette anbringende har sagsøgeren kritiseret, at Kommissionen fastsatte bødens endelige beløb til 128 163 000 EUR, skønt den årlige værdi af sagsøgerens afsætning på de berørte markeder kun udgjorde 31 133 865 EUR (639. betragtning til den anfægtede beslutning). Bøden er følgelig uforholdsmæssig i forhold til den årlige værdi af afsætningen og ligeledes i forhold til Total Frances omsætning på de berørte markeder i hele det tidsrum, hvori overtrædelsen fandt sted.
- 467 For det første finder sagsøgeren, at bøden er uforholdsmæssig, fordi den repræsenterer 410% af værdien af sagsøgerens omsætning på de berørte markeder.
- 468 Ifølge den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 431 og 432 ovenfor, skal bøden være rimelig i forhold til grovheden og varigheden af den overtrædelse, sagsøgeren har deltaget i.
- 469 Endvidere ville det ifølge retspraksis svække bødens afskrækkende virkning, hvis de virksomheder, der begik en overtrædelse af konkurrencereglerne, kunne forvente, at deres adfærd ville blive straffet med en bøde, som var lavere end den fortjeneste, de ville kunne opnå ved adfærden (Retten dom af 20.3.2002, sag T-9/99, HFB m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1487, præmis 456, og dommen i sagen BASF mod Kommissionen, nævnt i præmis 460 ovenfor, præmis 227).
- 470 Hvis sagsøgerens argument blev taget til følge, og det skulle prøves, om det endelige bødebeløb var forholdsmæssigt i forhold til værdien af afsætningen af de berørte produkter i et enkelt år, ville det indebære, at den bøde, der kunne pålægges, som ville være begrænset af anvendelsen af det nævnte princip, var konstant på trods af, at deltagelsen i kartellet havde været et større antal år, hvorimod den fortjeneste, som uretmæssigt var opnået ved overtrædelsen, ville være forøget lineært i takt med forøgelsen af antallet af år. Jo længere deltagelsen i kartellet havde været, jo mere ubetydelig i forhold til den uretmæssige fortjeneste, deltagerne ville have opnået derved, ville den bøde således være blevet, som de ville have kunnet forvente. Hvis proportionalitetsprincippet blev anvendt på den af sagsøgeren anførte måde, ville det derfor fratage de sanktioner, som blev pålagt i henhold til forordning nr. 1/2003, deres praktiske betydning, når der var tale om overtrædelser af lang varighed som i det foreliggende tilfælde.
- 471 Desuden ville den af sagsøgeren anførte fremgangsmåde forhindre Kommissionen og Retten i at sikre i overensstemmelse med artikel 23, stk. 3, i forordning nr. 1/2003, at den bøde, der blev pålagt karteldeltagerne, stod i rimeligt forhold ikke kun til grovheden, men også til varigheden af den begåede overtrædelse.
- 472 Heraf følger, at den årlige værdi af afsætningen ikke i sig selv kan anvendes som grundlag for prøvelsen af, om bøden er forholdsmæssig, navnlig når der er tale om overtrædelser af lang varighed som den foreliggende, hvori sagsøgeren deltog i over tolv et halvt år.
- 473 Sagsøgerens argument om, at den bøde, denne blev pålagt, repræsenterer 410% af værdien af sagsøgerens omsætning på de berørte markeder, må derfor forkastes.
- 474 For det andet har sagsøgeren gjort gældende, at den pålagte bøde repræsenterer 32,63% af sagsøgerens omsætning på markederne for de berørte produkter i hele det tidsrum, hvori overtrædelsen fandt sted, hvilket er klart uforholdsmæssigt, og at den repræsenterer et aldrig tidligere nået niveau i Kommissionens beslutningspraksis.
- 475 Hertil bemærkes, at Kommissionen navnlig anvendte en så stor procentdel af bøden i forhold til Total Frances omsætning på de relevante markeder i hele det tidsrum, hvori overtrædelsen fandt sted, fordi den i overensstemmelse med punkt 30 i 2006-retningslinjerne lagde hele Total-koncernens omsætning

til grund. Kommissionen fastsatte en multiplikator på 1,7 til dette brug (jf. præmis 15 og de følgende præmisser ovenfor). Ifølge sagsøgeren er Total-koncernens samlede omsætning imidlertid ikke relevant.

- 476 Sagsøgeren har henvist til præmis 94 i Rettens dom af 14. juli 1994 (sag T-77/92, Parker Pen mod Kommissionen, Sml. II, s. 549).
- 477 Ifølge retspraksis kan der ved fastsættelsen af bøden tages hensyn dels til virksomhedens samlede omsætning, der giver et, ganske vist omtrentligt og ufuldstændigt, indtryk af virksomhedens størrelse og økonomiske styrke, dels til den del af denne omsætning, som vedrører de varer, der er genstand for overtrædelsen, og som således kan give en indikation af overtrædelsens omfang. Der må ikke tillægges hverken det ene eller det andet af disse omsætningstal en uforholdsmæssig stor betydning i forhold til de andre elementer i vurderingen, og fastsættelsen af en passende bøde kan følgelig ikke være resultatet af en enkelt beregning på grundlag af den samlede omsætning. Dette er især tilfældet, når de pågældende varer kun udgør en ringe del af denne omsætning (jf. Domstolens dom af 28.6.2005, forenede sager C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P – C-208/02 P og C-213/02 P, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 5425, præmis 243, samt dommen i sagen Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen, nævnt i præmis 242 ovenfor, præmis 100, og i sagen Parker Pen mod Kommissionen, nævnt i præmis 476 ovenfor, præmis 94).
- 478 Til gengæld indeholder unionsretten ikke noget generelt princip om, at sanktionen skal stå i rimeligt forhold til virksomhedens størrelse på markedet for de varer, som er genstand for overtrædelsen (dommen i sagen Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen, nævnt i præmis 242 ovenfor, præmis 101).
- 479 Det må fastslås, at Kommissionen overholdt disse i retspraksis fastlagte krav. Dels lagde den som udgangspunkt Total Frances omsætning på de af overtrædelsen berørte markeder til grund. Dels påpegede den, at bødens grundbeløb kun repræsenterede en ubetydelig del (0,03%) af omsætningen i den berørte virksomhed, Total-koncernen, og fastsatte en multiplikator på 1,7 for at tage hensyn til størrelsen af den for overtrædelsen ansvarlige virksomhed.
- 480 Ved denne fremgangsmåde tillagde Kommissionen hverken den ene eller den anden omsætning en uforholdsmæssig stor betydning i forhold til de andre elementer i vurderingen.
- 481 Endvidere kan sagsøgeren ikke med føje påberåbe sig, at den endelige bøde aldrig tidligere i Kommissionens beslutningspraksis var blevet fastsat som en så stor procentdel af værdien af afsætningen af de berørte produkter.
- 482 Hvad dette angår er det tilstrækkeligt at bemærke, at Kommissionens beslutningspraksis ikke udgør den retlige ramme for de bøder, der pålægges på konkurrenceområdet, idet denne alene udgøres af forordning nr. 1/2003, og at beslutninger vedrørende andre sager kun er af vejledende karakter for så vidt angår den eventuelle forekomst af forskelsbehandling, idet det ikke er sandsynligt, at de særlige faktiske omstændigheder i sagerne, såsom markedet, produkterne, virksomhederne og de omhandlede perioder, er identiske (jf. Rettens dom af 8.10.2008, sag T-68/04, SGL Carbon mod Kommissionen, Sml. II, s. 2511, præmis 114 og den deri nævnte retspraksis).
- 483 På baggrund af det ovenstående må sagsøgerens tiende anbringende forkastes.

10. Om det 11. anbringende vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF som følge af, at Total SA blev gjort ansvarlig for Total Frances adfærd

- 484 Sagsøgeren har gjort gældende, at Kommissionen ulovligt gjorde Total SA ansvarlig for den overtrædelse, sagsøgeren havde begået. Inden for rammerne af det første led har sagsøgeren hævdet, at Kommissionen tilsidesatte artikel 81 EF ved at lægge en formodning til grund, der udelukkende byggede på kapitalforbindelserne mellem moder- og datterselskab. Inden for rammerne af det andet led har sagsøgeren anfægtet det af Kommissionen fastslåede om, at sagsøgeren ikke havde godtgjort, at denne havde handlet uafhængigt på markedet.
- 485 Sagsøgeren har følgelig nedlagt påstand om, at Retten annullerer den anfægtede beslutning, i den udstrækning Total SA gøres ansvarlig for overtrædelsen, og i den udstrækning Kommissionen ved bødeberegningen under hensyn til den afskrækkende virkning anvendte en multiplikator på 1,7 på grund af virksomhedens størrelse.

Det første led vedrørende en retlig fejl angående anvendelsen af en formodning, udelukkende baseret på kapitalforbindelserne, om, at moderselskabet var ansvarligt for overtrædelsen

- 486 Ifølge sagsøgeren begik Kommissionen en retlig fejl ved at finde, at det fastslåede om, at der forelå snævre kapitalforbindelser, i sig selv var tilstrækkelig til, at det kunne formodes, at moderselskabet havde øvet afgørende indflydelse på datterselskabets handelsmæssige adfærd. En sådan formodning strider imod princippet om individuelle straffe og sanktioner, princippet om uskyldsformodning og princippet om, at det påhviler Kommissionen at bevise, at en virksomhed er skyldig. Desuden anvendte Kommissionen i det foreliggende tilfælde en uafkræftelig formodning om skyld.
- 487 Indledningsvis bemærkes – da det drejer sig om et moderselskabs solidariske ansvar for dets datterselskabs adfærd – at den omstændighed, at datterselskabet er en selvstændig juridisk person, ikke udelukker, at ansvaret for dets adfærd eventuelt pålægges moderselskabet (Domstolens dom af 14.7.1972, sag 48/69, Imperial Chemical Industries mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 151, org.ref.: Rec. s. 619, præmis 132).
- 488 Unionens konkurrenceret vedrører nemlig virksomheders aktiviteter, og begrebet virksomhed omfatter enhver enhed, som udøver økonomisk virksomhed, uanset denne enheds retlige status og dens finansieringsmåde (jf. Domstolens dom af 10.9.2009, sag C-97/08 P, Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 8237, præmis 54 og den deri nævnte retspraksis).
- 489 Unionens retsinstanser har ligeledes præciseret, at begrebet virksomhed i denne kontekst skal forstås som en økonomisk enhed, også når denne økonomiske enhed juridisk set udgøres af flere fysiske eller juridiske personer (jf. Domstolens dom af 12.7.1984, sag 170/83, Hydrotherm Gerätebau, Sml. s. 2999, præmis 11, dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 488 ovenfor, præmis 55 og den deri nævnte retspraksis, og Rettens dom af 29.6.2000, sag T-234/95, DSG mod Kommissionen, Sml. II, s. 2603, præmis 124). De har således fremhævet, at med henblik på anvendelsen af konkurrencereglerne er den formelle adskillelse mellem to selskaber, som er en følge af deres status som selvstændige juridiske personer, ikke afgørende, idet der skal lægges vægt på, om de optræder samlet på markedet. Det kan således vise sig nødvendigt at tage stilling til, om to selskaber, der er særskilte juridiske personer, udgør eller hører til en og samme virksomhed eller økonomiske enhed, som udfolder en enkelt adfærd på markedet (dommen i sagen Imperial Chemical Industries mod Kommissionen, nævnt i præmis 487 ovenfor, præmis 140, og Rettens dom af 15.9.2005, sag T-325/01, DaimlerChrysler mod Kommissionen, Sml. II, s. 3319, præmis 85).
- 490 Når en sådan økonomisk enhed overtræder konkurrencereglerne, påhviler det den ifølge princippet om personligt ansvar at stå til regnskab for overtrædelsen (jf. dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 488 ovenfor, præmis 56 og den deri nævnte retspraksis).

- 491 Overtrædelse af de unionsretlige konkurrenceregler skal utvetydigt henføres til en juridisk person, der vil kunne blive pålagt en bøde, og klagepunktsmeddelelsen skal være stilet til denne. Det har også betydning, at klagepunktsmeddelelsen angiver, i hvilken egenskab en juridisk person foreholdes de påståede faktiske omstændigheder (jf. dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 488 ovenfor, præmis 57 og den deri nævnte retspraksis).
- 492 Ansvar for et datterselskabs konkurrencebegrænsende adfærd kan således pålægges moderselskabet, hvis datterselskabet, skønt det er en selvstændig juridisk person, ikke frit har bestemt sin adfærd på markedet, men i det væsentlige har fulgt instrukser fra moderselskabet, navnlig under hensyn til de økonomiske, organisatoriske og juridiske forbindelser mellem virksomhederne (jf. Domstolens dom af 16.11.2000, sag C-294/98 P, Metsä-Serla m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 10065, præmis 27, samt dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 477 ovenfor, præmis 117, og dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 488 ovenfor, præmis 58 og den deri nævnte retspraksis).
- 493 I en sådan situation tilhører moderselskabet og dets datterselskab nemlig en og samme økonomiske enhed og udgør følgelig én enkelt virksomhed som omhandlet i den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 488 ovenfor. Den omstændighed, at et moderselskab og dets datterselskab udgør én enkelt virksomhed som omhandlet i artikel 81 EF, betyder således, at Kommissionen kan stille en beslutning, hvorved der pålægges bøder, til moderselskabet, uden at der kræves bevis for, at dette er personligt impliceret i overtrædelsen (dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 488 ovenfor, præmis 59).
- 494 I det foreliggende tilfælde fandt Kommissionen i 332. og 333. betragtning til den anfægtede beslutning, at den omstændighed, at moderselskabet havde ejet hele eller så godt som hele sit datterselskabs kapital, i sig selv betød, at det kunne formodes, at det faktisk havde øvet afgørende indflydelse på datterselskabets handelspolitik, og at dettes konkurrencebegrænsende adfærd derfor kunne tilregnes moderselskabet. Ifølge den anfægtede beslutning kan denne formodning – skønt den kan lægges til grund, uden at Kommissionen skal underbygge den med yderligere indicier – dog afkræftes, hvis de berørte selskaber fremlægger bevis for, at datterselskabet bestemmer sin handelspolitik selvstændigt.
- 495 Sagsøgeren har gjort gældende, at Unionens retspraksis ikke gør det muligt at pålægge et moderselskab ansvar for en overtrædelse begået af dets datterselskab udelukkende på grundlag af størrelsen af den del af kapitalen, moderselskabet ejer, selv når datterselskabet kontrolleres 100%, som i det foreliggende tilfælde. Ifølge retspraksis skal formodningen om, at moderselskabet faktisk har øvet afgørende indflydelse på sit fuldt ud ejede datterselskab, altid underbygges af konkrete indicier, som dokumenterer, at der er øvet en sådan indflydelse.
- 496 Det bemærkes, at i det særlige tilfælde, hvor et moderselskab besidder 100% af kapitalen i et datterselskab, som har begået en overtrædelse af Unionens konkurrenceregler, kan moderselskabet for det første øve afgørende indflydelse på dette datterselskab adfærd, og for det andet gælder der en afkræftelig formodning om, at moderselskabet faktisk øver afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd. For at formode, at moderselskabet øver afgørende indflydelse på datterselskabets handelspolitik, er det følgelig tilstrækkeligt, at Kommissionen beviser, at det ejer hele kapitalen i datterselskabet. Kommissionen vil derefter være i stand til at holde moderselskabet solidarisk ansvarligt for betaling af den bøde, som er pålagt datterselskabet, medmindre moderselskabet, som det påhviler at afkræfte formodningen, fremlægger tilstrækkelige beviser for, at dets datterselskab optræder selvstændigt på markedet (jf. dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 488 ovenfor, præmis 60 og 61 og den deri nævnte retspraksis).
- 497 Selv om det er rigtigt, at Domstolen i sin praksis før dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 488 ovenfor, ud over besiddelse af 100% af datterselskabets kapital har henvist til andre omstændigheder, der dokumenterer, at moderselskabet har øvet afgørende indflydelse på datterselskabets handelsmæssige adfærd, forholder det sig ikke desto mindre således, at

anvendelsen af den formodning, hvortil der blev henvist i præmis 496 ovenfor, ikke er betinget af, at der fremlægges yderligere indicier for, at moderselskabet faktisk har øvet en sådan indflydelse (jf. dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 488 ovenfor, præmis 62 og den deri nævnte retspraksis, samt Rettens dom af 8.10.2008, sag T-69/04, Schunk og Schunk Kohlenstoff-Technik mod Kommissionen, Sml. II, s. 2567, præmis 57).

- 498 Kommissionen begik derfor ikke en fejl ved at finde, at den omstændighed, at moderselskabet havde ejet hele eller så godt som hele sit datterselskabs kapital, i sig selv betød, at det kunne formodes, at det faktisk havde øvet afgørende indflydelse på datterselskabets handelspolitik, og at ansvaret for dettes konkurrencebegrænsende adfærd derfor kunne pålægges moderselskabet.
- 499 Sagsøgerens øvrige argumenter kan ikke rejse tvivl om denne konklusion.
- 500 For det første har sagsøgeren hævdet, at Kommissionens holdning er uacceptabel, da den indfører en formodning om, at enhver enhed, som har væsentlige kapitalforbindelser med en anden, er skyldig, hvilket strider imod princippet om uskyldsformodning og princippet om, at det påhviler Kommissionen at bevise, at en virksomhed er skyldig. Endvidere har sagsøgeren gjort gældende, at der er tale om en uafkræftelig ansvarsformodning, hvis den omstændighed, at moderselskabet faktisk har udnævnt medlemmerne af datterselskabets bestyrelse, er tilstrækkeligt bevis for, at overtrædelsen kan tilregnes moderselskabet.
- 501 Hvad dette angår bemærkes, at anvendelsen af formodningen om, at et moderselskab, som ejer hele eller så godt som hele sit datterselskabs kapital, faktisk har øvet afgørende indflydelse på dettes handelsmæssige adfærd, er begrundet i, at moderselskabet, når det er eneaktionær i datterselskabet, råder over alle tænkelige redskaber til at sikre, at datterselskabets handelsmæssige adfærd er tilpasset moderselskabets. Navnlig er det eneaktionæren, som principielt definerer, hvor udstrakt datterselskabets selvstændighed er, ved at fastsætte dets vedtægt, som vælger dets ledelse, og som træffer eller godkender datterselskabets strategiske handelsmæssige beslutninger, eventuelt ved at have repræsentanter i dets organer. På samme måde sikres den økonomiske enhed mellem moderselskabet og datterselskabet normalt yderligere af forpligtelser, der følger af medlemsstaternes selskabsret, såsom at der skal føres et konsolideret regnskab, at datterselskabet er forpligtet til regelmæssigt at aflægge beretning om sin virksomhed til moderselskabet, og at dets årsregnskab skal godkendes af generalforsamlingen, som alene er udpeget af moderselskabet, hvilket nødvendigvis indebærer, at moderselskabet, i det mindste i hovedlinjerne, følger datterselskabets handelsmæssige virksomhed.
- 502 Endvidere bemærkes, at det for et datterselskab, som et moderselskab ejer fuldt ud eller næsten, gælder, at der principielt kun er én kommerciel interesse, og at medlemmerne af datterselskabets organer alene udpeges og udnævnes af eneaktionæren, som kan give dem instrukser, i det mindste uformelt, og pålægge dem præstationskriterier. I sådanne tilfælde er der derfor nødvendigvis et tillidsforhold mellem datterselskabets og moderselskabets ledelse, og de nævnte ledelser repræsenterer og fremmer nødvendigvis den eneste eksisterende kommercielle interesse, nemlig moderselskabets, når de handler. Den omstændighed, at moderselskabet og dets datterselskab handler som en enhed på markedet, er således sikret, uanset hvor stor selvstændighed der er indrømmet ledelsen af datterselskabet med hensyn til den driftsmæssige forvaltning af dette, hvilket henhører under fastlæggelsen af datterselskabets handelspolitik i snæver forstand. Desuden er det normalt eneaktionæren, som alene og i overensstemmelse med sine egne interesser fastlægger reglerne for, hvorledes der skal træffes beslutninger i datterselskabet, og som beslutter, hvor stor driftsmæssig selvstændighed det har, og eneaktionæren kan af egen fri vilje ændre disse forhold ved at justere reglerne for, hvorledes datterselskabet fungerer, inden for rammerne af en omstrukturering eller ved at oprette uformelle beslutningsstrukturer.

- 503 Anvendelsen af formodningen om, at et moderselskab faktisk øver afgørende indflydelse på sit datterselskabs handelsmæssige adfærd, er således berettiget, i den udstrækning den omfatter situationer, som er typiske for forholdet mellem et datterselskab og dets eneste moderselskab, idet den forudsætter, at et enkelt moderselskabs besiddelse af hele eller så godt som hele datterselskabets kapital i princippet indebærer, at selskaberne handler som en enhed på markedet.
- 504 De berørte selskaber har dog efter at have modtaget klagepunktsmeddelelsen fuldt ud lejlighed til at godtgøre, at de mekanismer, der beskrives i præmis 501 og 502 ovenfor, og som sædvanligvis fører til, at datterselskabets handelsmæssige adfærd er tilpasset moderselskabets, ikke har fungeret normalt, således at koncernens økonomiske enhed har været brudt.
- 505 Formodningen om, at et moderselskab, som ejer hele eller så godt som hele datterselskabets kapital, faktisk har øvet afgørende indflydelse på dets handelsmæssige adfærd, er følgelig ikke uafkræftelig og holder sig inden for acceptable grænser, da den står i rimeligt forhold til det tilsigtede mål og kan modbevise, og da retten til kontradiktion er sikret.
- 506 For det andet har sagsøgeren gjort gældende, at anvendelsen af den nævnte formodning strider imod princippet om individuelle straffe og sanktioner.
- 507 I medfør af princippet om individuelle straffe og sanktioner, som gælder i enhver administrativ procedure, der kan føre til sanktioner i henhold til Unionens konkurrenceregler, må en virksomhed kun forfølges for omstændigheder, som den individuelt kritiseres for (jf. i denne retning Rettens dom af 13.12.2001, forenede sager T-45/98 og T-47/98, Krupp Thyssen Stainless og Acciai speciali Terni mod Kommissionen, Sml. II, s. 3757, præmis 63).
- 508 Dette princip skal dog forliges med virksomhedsbegrebet og den retspraksis, hvorefter den omstændighed, at moderselskabet og dets datterselskab udgør én enkelt virksomhed som omhandlet i artikel 81 EF, bemyndiger Kommissionen til at stille den beslutning, hvorved der pålægges bøder, til moderselskabet for en koncern. Det må således fastslås, at Total SA individuelt blev pålagt en sanktion for en overtrædelse, som selskabet anses for selv at have begået som følge af de snævre økonomiske og juridiske forbindelser mellem dette selskab og Total France, der følger af, at Total SA ejede hele kapitalen i Total France (jf. i denne retning dommen i sagen Metsä-Serla m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 492 ovenfor, præmis 34).
- 509 På baggrund af det ovenstående må det første led af nærværende anbringende forkastes.

Om det andet led vedrørende bedømmelsen af de indicier, sagsøgeren har anført for at afkræfte formodningen om, at moderselskabet faktisk øvede afgørende indflydelse på datterselskabets handelsmæssige adfærd på markedet

- 510 Sagsøgeren har gjort gældende, at de forhold, denne redegjorde for i sit svar på klagepunktsmeddelelsen, og som viser, at sagsøgeren var selvstændig i forhold til Total SA, under alle omstændigheder var tilstrækkelige til at afkræfte formodningen.
- 511 Hertil bemærkes, at det ifølge retspraksis påvilede sagsøgeren at fremføre alle forhold vedrørende de organisatoriske, økonomiske og retlige forbindelser mellem denne og Total SA, som ifølge sagsøgeren kunne påvise, at de to virksomheder ikke udgjorde én enkelt økonomisk enhed, for at afkræfte den af Kommissionen anvendte formodning. Retten skal ved vurderingen tage hensyn til samtlige forelagte elementer, hvis art og betydning kan variere, afhængigt af de særlige forhold i de konkrete sager (jf. i denne retning Rettens dom af 12.12.2007, sag T-112/05, Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 5049, præmis 65, stadfæstet ved Domstolens dom af 10.9.2009, Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 488 ovenfor).

- 512 Formodningen om, at moderselskabet faktisk har øvet afgørende indflydelse på datterselskabets handelsmæssige adfærd på markedet, bygger på konstateringen af, dels at et selskab, som ejer hele eller så godt som hele et datterselskabs kapital – og medmindre der foreligger helt usædvanlige omstændigheder – alene som følge af denne kapitalbesiddelse kan øve afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd, dels at det normalt er mest hensigtsmæssigt at undersøge, om denne evne til at øve indflydelse ikke er blevet udøvet i praksis, inden for den kreds af enheder, formodningen retter sig imod.
- 513 I det foreliggende tilfælde anførte Kommissionen følgende i 578. betragtning til den anfægtede beslutning:
- »Det er ikke nødvendigt dagligt at gribe ind i ledelsen af et datterselskabs drift for at øve afgørende indflydelse på dets handelspolitik. Ledelsen af et datterselskab kan meget vel være overladt til datterselskabet selv, men dette udelukker ikke, at moderselskabet kan diktere mål og politikker, som har betydning for koncernens resultater og indre sammenhæng, og straffe adfærd, der strider imod de nævnte mål og politikker. Total SA har faktisk medgivet, at denne spiller en rolle, der består i at foretage institutionel koordination og kontrol af de strategiske retningslinjer, og at Total SA har beføjelse til at godkende eller tage afstand fra de væsentligste investeringer og enhver større ændring af aktiviteterne inden for koncernen. Det beviser, at Total SA som moderselskab har en interesse og spiller en rolle over for sine datterselskaber som en aktionær, der er opsat på at beskytte sine økonomiske ejerinteresser og sine kommercielle strategiske interesser. Endvidere har Total SA opregnet en række andre punkter, såsom personalepolitik, føring af et konsolideret regnskab, fastlæggelse af koncernens skattepolitik og forskellige andre horisontale driftsfunktioner såsom industriel sikkerhed, miljø, kapitalforvaltning, der overholder etiske kriterier, finansieringsaktiviteter mv., som Total SA varetager på vegne af hele koncernen.«
- 514 Sagsøgeren finder, at Kommissionen med urette forkastede det, sagsøgeren havde fremført for at påvise, at Total SA ikke havde øvet afgørende indflydelse på sagsøgerens handelsmæssige adfærd.
- 515 Sagsøgeren har anført, at dennes strategier blev gennemført af sagsøgerens egne medarbejdere og ved hjælp af dennes egne finansielle, juridiske, digitale mv. midler. Desuden krævede Total Frances forvaltning af paraffinvoksvirksomheden aldrig, at der blev indhentet godkendelse fra Total SA for investeringer foretaget i den omhandlede periode. Dette skyldes, at omsætningen vedrørende paraffinvoksvirksomheden kun repræsenterede lige godt en tusindedel af Total Frances afsætning.
- 516 Ifølge sagsøgeren følger det af samtlige ovenstående omstændigheder, at sagsøgeren i hele den periode, som var omfattet af den angivelige overtrædelse, havde alle midler til at føre en selvstændig politik vedrørende markedsføringen af de produkter, sagsøgeren havde ansvaret for, herunder paraffinvoks og råparaffin. Den beretning, der skulle aflægges til Total SA om denne virksomhed, bestod kun i generelle økonomiske oplysninger og omfattede ikke nogen form for underretning om den førte handelspolitik og dermed om kontakterne med sagsøgerens konkurrenter. Total France modtog da heller aldrig instrukser fra moderselskabet angående den politik, selskabet skulle føre vedrørende markedsføringen af paraffinvoks og råparaffin.

Total Frances angiveligt selvstændige fastlæggelse af virksomhedens kommercielle strategi

- 517 For det første medgav Total SA som tidligere nævnt i sit svar på klagepunktsmeddelelsen, at selskabet havde spillet en rolle, der bestod i at foretage institutionel koordination, kontrol af sammenhængen i de strategiske retningslinjer og kontrol af de væsentligste investeringer inden for koncernen.
- 518 For det andet beviser den omstændighed, at et datterselskab har sin egen lokale ledelse og sine egne midler, ikke i sig selv, at det fastlægger sin markedsadfærd selvstændigt i forhold til moderselskabet. Det er sædvanlig praksis blandt store virksomheder, der består af flere datterselskaber, som i sidste

instans ejes af det samme holdingselskab, at dele opgaverne mellem datterselskaberne og moderselskabet, herunder navnlig at overlade det til ledelsen af et fuldt ud ejet datterselskab at forvalte den løbende virksomhed. Beviser, der fremlægges herfor, er, når der er tale om besiddelse af hele eller så godt som hele kapitalen i det datterselskab, som er direkte impliceret i overtrædelsen, derfor ikke egnede til at afkræfte formodningen om, at moderselskabet eller holdingselskabet faktisk har øvet afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd.

- 519 For det tredje anførte Kommissionen i 578. betragtning til den anfægtede beslutning, at Total SA havde »opregnet en række andre punkter, såsom personalepolitik, føring af at konsolideret regnskab, fastlæggelse af koncernens skattepolitik og forskellige andre horisontale driftsfunktioner såsom industriel sikkerhed, miljø, kapitalforvaltning, der overholder etiske kriterier, finansieringsaktiviteter mv., som [varetoges af sagsøgeren] på vegne af hele koncernen«. Disse forhold svækker yderligere sagsøgerens standpunkt, hvorefter denne nød fuld organisatorisk selvstændighed inden for koncernen.
- 520 Kommissionen gjorde sig derfor ikke skyldig i nogen fejlbedømmelse, da den fandt, at argumenterne om koncernens organisationsstruktur og den angiveligt selvstændige fastlæggelse af Total Frances handelspolitik ikke havde kunnet afkræfte formodningen om, at moderselskabet faktisk havde øvet afgørende indflydelse på datterselskabets handelsmæssige adfærd på markedet.

Den ubetydelige andel, som afsætningen af paraffinvoks udgjorde af Total Frances samlede omsætning

- 521 Sagsøgeren har påpeget, at dennes virksomhed vedrørende paraffinvoks kun repræsenterer en ubetydelig andel af sagsøgerens omsætning, og at den repræsenterer en endnu mere ubetydelig andel af Total-koncernens omsætning.
- 522 Imidlertid beviser den omstændighed, at det område eller den virksomhed, som er berørt af overtrædelsen, kun repræsenterer en ubetydelig andel af koncernens eller moderselskabets samlede virksomhed, ifølge retspraksis ikke, at det pågældende datterselskab er uafhængigt af moderselskabet, hvorfor den er uden betydning for anvendelsen af formodningen om, at moderselskabet faktisk øver afgørende indflydelse på datterselskabets handelsmæssige adfærd på markedet (Rettens dom af 30.9.2009, sag T-168/05, Arkema mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 79; jf. ligeledes i den retning dommen i sagen Bolloré m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 68 ovenfor, præmis 144, og Rettens dom af 27.9.2006, sag T-314/01, Avebe mod Kommissionen, Sml. II, s. 3085).
- 523 Sagsøgerens argumenter må følgelig forkastes som irrelevante.

Det anførte om, at Total France angiveligt ikke underrettede Total SA om sin virksomhed på markedet

- 524 Sagsøgeren har gjort gældende, at beretningen til Total SA om virksomheden vedrørende paraffinvoks kun bestod i generelle økonomiske oplysninger og ikke omfattede nogen form for underretning om den førte handelspolitik og dermed om kontakterne med sagsøgerens konkurrenter.
- 525 Hvad dette angår er det tilstrækkeligt at bemærke, at Retten forkastede tilsvarende argumenter i dommen i sagen Arkema mod Kommissionen (nævnt i præmis 522 ovenfor, præmis 77 og 78). Den anførte, at det ikke er et spørgsmål om initiativ vedrørende overtrædelsen mellem moderselskabet og datterselskabet, eller – så meget desto mere – førstnævntes inddragelse i den nævnte overtrædelse – men den omstændighed, at virksomhederne udgør én virksomhed i artikel 81 EF's forstand, som giver Kommissionen beføjelse til at rette en beslutning, hvori der pålægges bøder, til moderselskabet for en koncern. Den omstændighed, at der ikke forelå en specifik politik, der drejede sig om at underrette Total SA om paraffinvoksmarkedet, eller at denne var uvidende om overtrædelsen, beviser ikke, at Total France var selvstændig.

526 Sagsøgerens argumenter i denne henseende må derfor ligeledes forkastes.

Det anførte om, at Total France angiveligt ikke var undergivet Total SA's instrukser

527 Sagsøgeren har gjort gældende, at denne aldrig modtog instrukser fra Total SA vedrørende den politik, sagsøgeren skulle føre med hensyn til markedsføringen af paraffinvoks og råparaffin.

528 Hvad dette angår bemærkes, at den af sagsøgeren anførte omstændighed i vid udstrækning er en logisk følge af, at sagsøgeren er en selvstændig juridisk person i forhold til Total SA, at sagsøgeren ifølge opgavefordelingen inden for koncernen har ansvaret for virksomheden vedrørende raffinering og markedsføring, og at sagsøgerens ledelse er tillagt selvstændighed inden for forvaltningen af de løbende anliggender på dette område. Hvis disse omstændigheder, som er kendetegnende for, hvorledes et datterselskab fungerer inden for en koncern af en størrelse, der er sammenlignelig med sagsøgerens, var tilstrækkelige til at afkræfte den af Kommissionen anvendte formodning ved at være bevis for, at moderselskabet ikke kunne øve afgørende indflydelse på sit datterselskab, ville ikke alene denne formodning miste sin betydning, men også selve begrebet økonomisk enhed mellem moder- og datterselskab og i sidste instans virksomhedsbegrebet som fastlagt i retspraksis.

529 Endvidere bemærkes, at Retten forkastede tilsvarende argumenter i dommen i sagen Arkema mod Kommissionen (nævnt i præmis 522 ovenfor, præmis 76 og 80), idet der ikke var tale om omstændigheder, der kan afkræfte formodningen om, at moderselskabet faktisk har øvet afgørende indflydelse på datterselskabets handelsmæssige adfærd på markedet.

530 De ovennævnte argumenter må derfor ligeledes forkastes af de samme grunde.

531 Endelig bemærkes for fuldstændighedens skyld, at ingen af de argumenter, sagsøgeren har fremført for at afkræfte den omhandlede formodning, er egnede til at godtgøre, at de mekanismer, der beskrives i præmis 501 og 502 ovenfor, og som sædvanligvis fører til, at datterselskabets handelsmæssige adfærd er tilpasset moderselskabets, ikke fungerede normalt, og at koncernens økonomiske enhed var brudt.

532 Det følger af det ovenstående i det hele, at det var med rette, at Kommissionen fandt, at det ikke var lykkedes for sagsøgeren og Total SA at afkræfte formodningen om, at Total SA havde øvet afgørende indflydelse på datterselskabets handelspolitik, og at selskaberne derfor udgjorde en virksomhed i artikel 81 EF's forstand.

533 På baggrund af det ovenstående må sagsøgerens 11. anbringende forkastes i det hele.

11. Om det 12. anbringende, fremsat under retsmødet, vedrørende tilsidesættelse af sagsøgerens ret til kontradiktion

534 Under retsmødet påberåbte sagsøgeren sig, at dennes ret til kontradiktion blev tilsidesat i forbindelse med, at den omsætning, de øvrige selskaber i Total-koncernen tegnede sig for, blev medtaget i den værdi af afsætningen, som blev anvendt ved bødeberegningen.

535 Efter Kommissionens opfattelse kan dette anbringende ikke antages til realitetsbehandling, da det ikke var fremsat i stævningen.

536 Det bemærkes, at det følger af bestemmelserne i artikel 44, stk. 1, litra c), sammen med artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement, at stævningen skal indeholde søgsmålets genstand og en kort fremstilling af søgsmålsgrundene, og at nye anbringender ikke må fremsættes under sagens behandling, medmindre de støttes på retlige eller faktiske omstændigheder, som er kommet frem under retsforhandlingerne.

537 Det må fastslås, at sagsøgeren ikke før retsmødet har fremført argumenter om, at dennes ret til kontradiktion blev tilsidesat i forbindelse med, at den omsætning, de øvrige selskaber i Total-koncernen tegnede sig for, blev medtaget i den værdi af afsætningen, som blev anvendt ved bødeberegningen.

538 Dette anbringende må derfor afvises.

12. Om det ottende anbringende vedrørende ulovligheden af punkt 24 i 2006-retningslinjerne

539 Sagsøgerens finder, at den beregningsmetode, som er fastsat i punkt 24 i 2006-retningslinjerne, er ulovlig.

540 Indledningsvis bemærkes, at der angives følgende i punkt 24 i 2006-retningslinjerne:

»For at tage fuldt hensyn til, hvor længe de enkelte virksomheder har deltaget i overtrædelsen, multipliceres det beløb, der fastsættes på grundlag af afsætningens værdi [...], med det antal år, virksomheden har deltaget i overtrædelsen. Perioder på under seks måneder medregnes som et halvt år, og perioder på over seks måneder, men under et år, medregnes som et helt år.«

541 I det foreliggende tilfælde har sagsøgeren gjort gældende, at denne ifølge den anfægtede beslutning kun deltog i overtrædelsen i tolv år og syv måneder (fra den 3.9.1992 til den 28.4.2005) for så vidt angår paraffinvoks og i seks år og seks måneder (fra den 30.10.1997 til den 12.5.2004) for så vidt angår råparaffin, men at sagsøgeren blev pålagt en sanktion for varigheder på henholdsvis tretten og syv år, dvs. yderligere elleve måneder, hvilket repræsenterer en ansættelse af varigheden af sagsøgerens deltagelse i overtrædelsen, der er ca. 5% for høj. Sagsøgeren finder, at 2006-retningslinjerne, der forpligter Kommissionen til at følge den nævnte fremgangsmåde, strider imod principperne om proportionalitet, ligebehandling og uskyldsformodning samt artikel 23, stk. 3, i forordning nr. 1/2003.

542 Kommissionen har gjort gældende, at den ved fastsættelsen af bøden, herunder på de forskellige trin af beregningen af denne, råder over en vid skønsmargen og en beføjelse til at handle efter eget skøn.

543 Hertil bemærkes, at Kommissionens begrænsning af sin egen skønsmargen som følge af vedtagelsen af retningslinjerne ikke er uforenelig med opretholdelsen af en væsentlig skønsmargen til Kommissionen. Retningslinjerne er på flere punkter fleksible, hvilket giver Kommissionen mulighed for at udøve sit skøn i overensstemmelse med bestemmelserne i forordning nr. 1/2003, således som disse er fortolket af Domstolen (dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 492 ovenfor, præmis 267, og Rettens dom af 19.5.2010, sag T-21/05, Chalkor mod Kommissionen, Sml. II, s. 1895, præmis 62).

544 Ifølge retspraksis er Kommissionen dog ved fastsættelsen af bøden forpligtet til at overholde de generelle retsprincipper, navnlig ligebehandlingsprincippet og proportionalitetsprincippet, således som de er fortolket i praksis fra Unionens retsinstanter (Rettens dom af 5.4.2006, sag T-279/02, Degussa mod Kommissionen, Sml. II, s. 897, præmis 77 og 79, og dommen i sagen Schunk og Schunk Kohlenstoff-Technik mod Kommissionen, nævnt i præmis 497 ovenfor, præmis 41).

545 Endvidere er Kommissionens skønsmargen og de grænser, den har fastsat herfor i sine retningslinjer, i princippet ikke til hinder for, at Unionens retsinstanter udøver deres fulde prøvelsesret (dommen i sagen JFE Engineering m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 41 ovenfor, præmis 538), hvilket giver dem beføjelse til at ophæve, nedsætte eller forhøje den af Kommissionen pålagte bøde (jf. Rettens dom af 6.5.2009, sag T-127/04, KME Germany m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1167, præmis 37 og den deri nævnte retspraksis).

- 546 Det bemærkes ligeledes, at Retten i dom af 9. juli 2003, Cheil Jedang mod Kommissionen (sag T-220/00, Sml. II, s. 2473, præmis 134-139), og dommen i sagen BASF og UCB mod Kommissionen (nævnt i præmis 267 ovenfor, præmis 219 og 220) tidligere har justeret den multiplikator, Kommissionen havde anvendt under hensyn til overtrædelsens varighed, således at den bedre afspejlede den faktiske varighed af sagsøgerens overtrædelse, for dermed at sikre bødens forholdsmæssighed i forhold til overtrædelsens varighed og undgå forskelle i behandlingen af de virksomheder, der var blevet pålagt en sanktion i den samme beslutning.
- 547 Retten finder, at der ligeledes er anledning til at anlægge en sådan tilgang i det foreliggende tilfælde.
- 548 For det første bemærkes, at Kommissionen tilsidesatte proportionalitetsprincippet ved at lægge sagsøgeren et betydeligt antal dage til last, for hvilke der ikke var ført bevis for nogen deltagelse i overtrædelsen, idet den således beregnede bøde ikke afspejler overtrædelsens varighed på rimelig måde (jf. præmis 432 ovenfor).
- 549 For det andet er, som tidligere nævnt, ligebehandlingsprincippet ifølge den retspraksis, hvortil der henvises i præmis 384 ovenfor, kun tilsidesat, såfremt ensartede situationer behandles forskelligt, eller forskellige situationer behandles ens, medmindre en sådan behandling er objektivt begrundet.
- 550 I det foreliggende tilfælde sidestillede Kommissionen ved bestemmelsen af varigheden af sagsøgerens deltagelse i overtrædelsen vedrørende paraffinvoks i henhold til retningslinjernes punkt 24 en deltagelse på 7 måneder og 28 dage med en deltagelse på et helt år. For ExxonMobil og Sasol blev henholdsvis 11 måneder og 20 dage og 11 måneder og 27 dage ligeledes betraget som et helt år.
- 551 Heraf følger, at der i forbindelse med det sidste år, hvori sagsøgeren deltog i overtrædelsen, blev lagt denne fire måneder og tre dage til last ved bodeberegningen, for hvilke der ikke var ført bevis for, at sagsøgeren havde udvist nogen ulovlig adfærd, mens der for ExxonMobil og Sasol kun blev føjet henholdsvis ti og tre yderligere dage til den faktiske varighed af deres deltagelse i overtrædelsen.
- 552 Derved behandlede Kommissionen forskellige situationer ens.
- 553 Desuden var en sådan behandling ikke objektivt begrundet, eftersom den udelukkende skyldtes beregningsmetoden i punkt 24 i 2006-retningslinjerne. Formålet med denne bestemmelse er imidlertid at sikre, at bøden står i rimeligt forhold til, hvor længe deltagelsen i overtrædelsen har varet. Den kan derfor ikke udgøre en objektiv begrundelse for en forskelsbehandling, da konsekvensen af en nøje anvendelse af den i det foreliggende tilfælde er, at der fastslås en varighed, som er klart urimelig i forhold til såvel den faktiske varighed af sagsøgerens deltagelse i kartellet som den behandling, som andre deltagere blev undergivet.
- 554 Der må derfor drages den konklusion, at Kommissionen tilsidesatte ligebehandlingsprincippet.
- 555 For det tredje bemærkes, at de øvrige argumenter, Kommissionen har fremført, heller ikke retfærdiggør den fremgangsmåde, der blev fulgt i det foreliggende tilfælde.
- 556 I Rettens dom af 14. december 2006, Raiffeisen Zentralbank Österreich m.fl. mod Kommissionen (forenede sager T-259/02 - T-264/02 og T-271/02, Sml. II, s. 5169, præmis 465-467), hvortil Kommissionen har henvist, fandt Retten for det første, at sagsøgeren ikke med føje kunne kræve, at Kommissionen reducerede den faktor, hvormed bødens grundbeløb skulle forhøjes, for den periode, hvori kartellet havde fungeret mindre intenst i forhold til andre perioder. For det andet fastslog Retten, at Kommissionen lovligt kunne fastsætte en forhøjelsessats på 12% for en overtrædelse af mellemlang varighed, eftersom den maksimale sats på 10% ifølge retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, [KS] (EFT 1998 C 9 s. 3) kun gjaldt for overtrædelser af lang varighed. De pågældende klagepunkter har intet til fælles med dem, sagsøgeren har fremført i det foreliggende tilfælde.

- 557 På samme måde forkastede Retten i dom af 8. oktober 2008, SGL Carbon mod Kommissionen (sag T-68/04, Sml. II, s. 2511), SGL Carbons argument om anvendelsen af et angiveligt »princip om aftagende forhøjelse af straffe«, hvortil der ikke er blevet henvist i det foreliggende tilfælde.
- 558 Endelig bemærkes med hensyn til henvisningen til dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen (nævnt i præmis 477 ovenfor, præmis 336), at Domstolen i denne dom behandlede Rettens bedømmelse af et spørgsmål om proportionalitet, som vedrørte systematikken i retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, [KS], og denne behandling er derfor ikke relevant for det foreliggende tilfælde, eftersom Kommissionen anvendte 2006-retningslinjerne.
- 559 For det fjerde bemærkes, at beregningen af den af varigheden udledte multiplikator for råparaffinaspektet af overtrædelsen er behæftet med den samme fejl som den, der påvises i præmis 548 og 554 ovenfor for så vidt angår paraffinvoks.
- 560 I 611. betragtning til den anfægtede beslutning anførte Kommissionen nemlig, at den periode, hvori sagsøgeren havde deltaget i overtrædelsen, begyndte den 30. oktober 1997 og sluttede den 12. maj 2004. Dette tidsrum svarer til 6 år, 6 måneder og 12 dage. Kommissionen fastslog imidlertid i henhold til punkt 24 i 2006-retningslinjerne, at sagsøgeren havde deltaget i overtrædelsen i 7 år, og føjede således 5 måneder og 18 dage til den faktiske varighed af sagsøgerens deltagelse. For Esso Société Anonyme Française udgjorde tilføjelsen kun 21 yderligere dage.
- 561 I betragtning af det ovenstående må nærværende anbringende tiltrædes, idet Kommissionen tilsidesatte proportionalitetsprincippet og ligebehandlingsprincippet, og den anfægtede beslutning annulleres for så vidt angår sagsøgeren, i den udstrækning den vedrører fastlæggelsen af den multiplikator, som afspejler varigheden af sagsøgerens deltagelse i overtrædelsen, idet det er ufornuddent at tage stilling til lovligheden af punkt 24 i 2006-retningslinjerne. Det behandles i præmis 566 og de følgende præmisser nedenfor, hvilke konsekvenser der skal drages med hensyn til fastsættelsen af bøden.

13. Om udøvelse af den fulde prøvelsesret og fastsættelse af den endelige bøde

- 562 Det bemærkes, at legalitetsprøvelsen af de af Kommissionen vedtagne beslutninger suppleres af den fulde prøvelsesret, der tillægges Unionens retsinstanser i artikel 31 i forordning nr. 1/2003 i overensstemmelse med artikel 229 EF. Som følge af denne kompetence har Unionens retsinstanser beføjelse til, ud over en simpel legalitetskontrol af sanktionen, at anlægge deres egen vurdering i stedet for Kommissionens og derfor ophæve, nedsætte eller forhøje den pålagte bøde eller tvangsbøde. Den i traktaterne omhandlede prøve indebærer følgelig, at Unionens retsinstanser i overensstemmelse med de krav, der følger af det princip om domstolsbeskyttelse, som er indeholdt i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, proklameret i Nice den 7. december 2000 (EFT C 364, s. 1), foretager en såvel retlig som faktisk prøve, og at de har beføjelse til at bedømme beviserne, annullere den anfægtede beslutning og ændre bødebeløbene (jf. i denne retning Domstolens dom af 8.2.2007, sag C-3/06 P, Groupe Danone mod Kommissionen, Sml. I, s. 1331, præmis 60-62, og Rettens dom af 21.10.2003, sag T-368/00, General Motors Nederland og Opel Nederland mod Kommissionen, Sml. II, s. 4491, præmis 181).
- 563 Det tilkommer derfor Retten inden for rammerne af sin fulde prøvelsesret, når den træffer sin afgørelse, at undersøge, om sagsøgeren er blevet pålagt en bøde, hvis størrelse afspejler den pågældende overtrædelses grovhed og varighed korrekt, således at bøderne er forholdsmæssige i forhold til kriterierne i artikel 23, stk. 3, i forordning nr. 1/2003 (jf. i denne retning Rettens dom af 11.3.1999, sag T-156/94, Aristrain mod Kommissionen, Sml. II, s. 645, præmis 584-586, og dommen i sagen Cheil Jedang mod Kommissionen, nævnt i præmis 546 ovenfor, præmis 93).

- 564 Det skal dog bemærkes, at udøvelsen af den fulde prøvelsesret ikke udgør en prøvelse ex officio, og at sagsbehandlingen for Unionens retsinstanser er kontradiktorisk.
- 565 Som tidligere nævnt tog Kommissionen ved beregningen af den bøde, sagsøgeren blev pålagt, 18% af værdien af den årlige afsætning af paraffinvoks og 15% af værdien af den årlige afsætning af råparaffin i betragtning i forbindelse med overtrædelsens grovhed. De derved fremkomne beløb blev under hensyn til overtrædelsens varighed multipliceret med en faktor på 13 for paraffinvoks og en faktor på 7 for råparaffin. Medtaget »adgangsgebyret« anvendte Kommissionen sammenlagt multiplikatoren 14 for paraffinvoks og 7 for råparaffin.
- 566 For at afhjælpe de ulovligheder, der blev fastslået i præmis 561 ovenfor, gennem en justering af størrelsen af den bøde, som blev pålagt sagsøgeren, således at den nøjagtige varighed af dennes deltagelse i overtrædelsen lægges til grund, bør den multiplikationsfaktor, der anvendes for varigheden af sagsøgerens deltagelse i overtrædelsen, fastsættes til 12,64 for så vidt angår paraffinvoks (12 år, 7 måneder og 28 dage) og til 6,53 for så vidt angår råparaffin (6 år, 6 måneder og 12 dage).
- 567 Efter anvendelse af multiplikatoren 1,7 under hensyn til den afskrækkende virkning fastsættes bøden til 121 626 710 EUR for paraffinvoks og til 3 833 132 EUR for råparaffin, dvs. til et samlet beløb for den bøde, der pålægges sagsøgeren, på 125 459 842 EUR.
- 568 Endelig finder Retten som led i udøvelsen af sin fulde prøvelsesret, at den således fastsatte bøde er passende under hensyn til grovheden og varigheden af den af sagsøgeren begåede overtrædelse.

Sagens omkostninger

- 569 Ifølge procesreglementets artikel 87, stk. 3, kan Retten fordele sagens omkostninger eller bestemme, at hver part skal bære sine egne omkostninger, hvis hver af parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter.
- 570 I det foreliggende tilfælde er kun ét af de elleve anbringender, sagsøgeren har fremsat i stævningen, blevet tiltrådt. Endvidere overskrider størrelsen af stævningen det maksimale antal sider som fastlagt i punkt 15 i de praktiske anvisninger til parterne med over 40%. Retten finder derfor under hensyn til sagens omstændigheder, at sagsøgeren bør bære ni tiendedele af sine egne omkostninger og betale ni tiendedele af Kommissionens omkostninger. Kommissionen bærer en tiendedel af sine egne omkostninger og betaler en tiendedel af sagsøgerens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RET TEN (Fjerde Afdeling):

- 1) **Den bøde, der pålægges Total Raffinage Marketing i artikel 2 i Kommissionens beslutning K(2008) 5476 endelig af 1. oktober 2008 om en procedure i henhold til artikel 81 EF og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/39.181 – Lysvoks), fastsættes til 125 459 842 EUR.**
- 2) **I øvrigt frifindes Europa-Kommissionen.**
- 3) **Total Raffinage Marketing bærer ni tiendedele af sine egne omkostninger og betaler ni tiendedele af Kommissionens omkostninger. Kommissionen bærer en tiendedel af sine egne omkostninger og betaler en tiendedel af Total Raffinage Marketings omkostninger.**

Czúcz

Labucka

O'Higgins

Således afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 13. september 2013.

Underskrifter

Indhold

Sagens faktiske omstændigheder	2
Retsforhandlinger og parternes påstande	5
Retlige bemærkninger	5
1. Om det andet anbringende vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF og af begrundelsespligten for så vidt angår den med paraffinvoks forbundne praksis	6
Indledende bemærkninger	7
Begreberne aftale og samordnet praksis	7
Principperne om vurdering af beviser	7
Om det første led vedrørende den angivelige mangel på bevis for aftalerne og den samordnede praksis vedrørende fastsættelsen af priser for paraffinvoks	9
Beskrivelsen af overtrædelsens primære aspekt i den anfægtede beslutning	10
Bevisværdien af de af Kommissionen indsamlede beviser	12
– Virksomhedserklæringerne	12
– Dokumentbeviserne	14
Detaljeret prøvelse af sagsøgerens argumenter vedrørende de enkelte tekniske møder	15
Den samlede vurdering	23
Om det andet led vedrørende manglen på bevis for, at aftalerne om prisfastsættelse blev udmøntet i praksis	25
Om det tredje led vedrørende delingen af geografiske markeder og kunder	29
Opdelingen af geografiske markeder	30
Opdelingen af kunder	32
Om det fjerde led vedrørende Total Frances konkurrenceprægede adfærd	34
2. Om det første anbringende vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF og af begrundelsespligten i forbindelse med vurderingen af råparaffinaspektet af overtrædelsen	38

Det første led vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF i forbindelse med det fastslåede om, at den med paraffinvoks forbundne praksis og den praksis, der vedrørte råparaffin, udgjorde en samlet og vedvarende overtrædelse	38
Om det andet led vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF og begrundelsespligten i forbindelse med kvalificeringen af den med råparaffin forbundne praksis	45
Den anfægtede beslutning	45
Prøvelse af beviserne vedrørende de konkurrencebegrænsende møder	47
Den vedvarende karakter af råparaffinaspektet af overtrædelsen	51
Begrænsningen af den konkurrencebegrænsende praksis til Tyskland	51
3. Om det tredje anbringende vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF og af principperne om uskyldsformodning, retssikkerhed og ligebehandling for så vidt angår sagsøgerens deltagelse i overtrædelsen efter den 12. maj 2004	52
Om det første led vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF og af princippet om uskyldsformodning	52
Om det andet led vedrørende tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet	54
4. Om det fjerde anbringende vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF og af princippet om uskyldsformodning for så vidt angår den angivelige afbrydelse af sagsøgerens deltagelse i kartellet ...	55
5. Om det femte anbringende vedrørende tilsidesættelse af begrundelsespligten og af 2006-retningslinjerne for så vidt angår den manglende udmøntning i praksis af den angivelige praksis	57
6. Om det sjette anbringende vedrørende fastsættelsen af den periode, der dannede grundlag for beregningen af bødens grundbeløb	57
7. Om det syvende anbringende vedrørende tilsidesættelse af 2006-retningslinjerne og af proportionalitetsprincippet som følge af, at Kommissionen for så vidt angår råparaffinaspektet af overtrædelsen tog en for stor procentdel af værdien af afsætningen i betragtning	59
8. Om det niende anbringende vedrørende ulovligheden af det ekstrabeløb med henblik på den afskrækkende virkning, som indgår i bødens grundbeløb	61
9. Om det tiende anbringende vedrørende tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet for så vidt angår bødens endelige størrelse	65
10. Om det 11. anbringende vedrørende tilsidesættelse af artikel 81 EF som følge af, at Total SA blev gjort ansvarlig for Total Frances adfærd	67
Det første led vedrørende en retlig fejl angående anvendelsen af en formodning, udelukkende baseret på kapitalforbindelserne, om, at moderselskabet var ansvarligt for overtrædelsen	67
Om det andet led vedrørende bedømmelsen af de indicier, sagsøgeren har anført for at afkræfte formodningen om, at moderselskabet faktisk øvede afgørende indflydelse på datterselskabets handelsmæssige adfærd på markedet	70
Total Frances angiveligt selvstændige fastlæggelse af virksomhedens kommercielle strategi	71
Den ubetydelige andel, som afsætningen af paraffinvoks udgjorde af Total Frances samlede omsætning	72

Det anførte om, at Total France angiveligt ikke underrettede Total SA om sin virksomhed på markedet	72
Det anførte om, at Total France angiveligt ikke var undergivet Total SA's instrukser	73
11. Om det 12. anbringende, fremsat under retsmødet, vedrørende tilsidesættelse af sagsøgerens ret til kontradiktion.....	73
12. Om det ottende anbringende vedrørende ulovligheden af punkt 24 i 2006-retningslinjerne	74
13. Om udøvelse af den fulde prøvelsesret og fastsættelse af den endelige bøde	76
Sagens omkostninger	77